

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN

Lapsen etua etsimässä

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020

Lapsen etua etsimässä. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2020.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:1

ISSN: 1798-4009 (verkkojulkaisu)

ISBN: 978-952-259-919-3 (verkkojulkaisu)

Visuaalinen suunnittelu: Luova toimisto Visual Friday Oy

Kuvat: Luova toimisto Visual Friday Oy, Envato Elements

Painopaikka: 4M Suomi. Ympäristöystävällinen suomalainen painotuote.

Sisällys

Esipuhe.....	4
Lapsivaikutusten arviointi täysimittaisesti käyttöön	6
Lapsiasiavaltuutetun tehtävä.....	7
Lapsiasiavaltuutetun strategia 2019–2024.....	9
Lapsen oikeuksien sopimus täytti 30 vuotta 20.11.2019	11
Politiikan tapahtumat ja hallitusohjelma 2019.....	13
Hallitusohjelma 2019 lapsen oikeuksien näkökulmasta	13
Lapsen oikeuksien huomioiminen hallitusohjelmassa.....	13
Lapsioikeusperustaisen strategian laatiminen.....	15
Lapsivaikutusten arviointi hallitusohjelmassa.....	16
Vuosi 2019 ja lapsen oikeudet	17
Syrjinnän kieltö.....	17
Kansalais- ja vapausoikeudet.....	23
Kasvuympäristön turvallisuus sekä väkivallan, kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin ehkäisy.....	27
Lapsen oikeus suojeluun ja institutionaalinen lastensuojelu	30
Oikeus sosiaaliturvaan ja toimeentuloon – materiaallinen elintaso.....	32
Oikeus perheeseen ja vanhempien huolenpitoon	34
Vapaa-aika	37
Koulutus ja oppiminen	40
Terveys ja hyvinvointi.....	43
Lasten tieto omista oikeuksista ja oikeusturvakeinoista	48
Erityiskysymykset	49
Lapsen oikeudet rikosoikeusjärjestelmässä.....	49
Lapsen asema kansainvälisessä sodankäynnissä: tapaus al-Hol.....	51
Lapsiasiavaltuutetun toiminta 2019	55
Arvioi lapsen oikeuksien toteutumista.....	55
Lausunnot.....	55
Suulliset kuulemiset	56
Aloitteet, kannanotot ja kirjelmät	56
Seuraa, tuottaa ja välittää tietoa lapsen oikeuksista.....	57
Lapsibarometri.....	57
Nuoret neuvonantajat	57
Lasten ja nuorten kohtaamiset	58
Tutkimukset, selvitykset ja kirjoitukset	58
Pyöreän pöydän keskustelut	59
Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit	59
Lapsen oikeuksien koulutus	59
Kansalaisyhteydenotot	59
Verkostoi ja rakentaa yhteyksiä eri toimijoiden välille.....	61
Lapsiasianeuvottelukunta	61
Pysyvät asiantuntijajäsenet	61
Toimiston asiantuntijajäsenyydet.....	61
Esiintymiset	62
Videosesitykset	63
Sidosryhmätapaamiset.....	63
Kansainväliset seminaarit ja sidosryhmätapaamiset.....	65
Lapsen oikeuksien viikko	65
Vierailut.....	66
Lapsiasiavaltuutetun toimisto	66
Henkilökunta.....	66
Viestintä	66
Hallinto ja talous.....	67

Esipuhe

Maailma ei ole enää entisensä. Kirjoitan tätä esipuhetta päivänä, jolloin Suomi sulkeutui. Koronaviruspandemian vuoksi käyttöön on otettu valmiuslaki, joka mahdollistaa useiden perusoikeuksien rajoittamisen. Ensimmäisenä perusoikeuksistaan tinkivät lapset. Oikeutta varhaiskasvatukseen, kouluun, sosiaaliin suhteisiin, virikkeisiin, kulttuuriin ja moniin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin on juuri rajoitettu. On selvää, että moni asia tulee muuttumaan, ehkä pysyvästi.

Kriisitilanteessa on vaikeaa keskittyä lähihistorian tarkasteluun, kun mieli pakottaa seuraamaan ajankohtaisia tapahtumia. Aikalaisanalyysi edellyttää kuitenkin tarkkaa dokumentointia vallinneesta tilanteesta. Sen tähden kerromme teille vuodesta 2019 – ajasta, jolloin Suomen, Euroopan ja maailman politiikassa kuohui ja tiukimmat poliittiset neuvottelut käytiin pakettijakelijoiden työehtosopimuksista ja kolmenkymmenen hädänalaisen lapsen asioissa. Kerromme teille lasten ja nuorten oikeuksien ja hyvinvoinnin tilasta ajassa, jossa luottamus talouden kestävyYTEEN oli vahva. Tämä aika tuntuu nyt olevan kovin kaukana.

Vuosi 2019 oli poliittisesti tapahtumarikas. Suomen hallitus erosi peräti kahdesti ja maassa järjestettiin eduskuntavaalit. Lisäksi Suomi toimi Euroopan unionin puheenjohtajamaana. Lapsen oikeuksien näkökulmasta vuosi oli täynnä edistysaskelia. Kansallisen lapsistrategian perusta valettiin maaliskuussa, kun Sipilän hallituksen sosiaali- ja terveysministeri Annika Saarikon sekä opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen aloitteesta julkaistiin Lapsen aika: Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 -suunnitelma. Heinäkuussa Suomi täytti viimein velvollisuutensa sopimusvaltiona, kun ulkoministeriö lähetti yhdistetyn 5. ja 6. määräaikaismääräraportin YK:n lapsen oikeuksien komitealle – kaksi vuotta myöhässä kylläkin. Samalla Suomen syntyvyys oli pohjakosketuksessa. Joulukuun ennakkotilaston mukaan vuoden 2019 aikana syntyi 45 597 lasta, kun heitä kymmenen vuotta aiemmin syntyi yli 60 000. Viimeksi lapsia syntyi vähemmän nälkävuotena 1868 ja 1830-luvun lopulla.

Lapsista huolehtiminen ei voi perustua vain huoleen syntyvyyden laskusta ja yhteiskunnan tulevaisuudesta, vaan ymmärrykseen ihmisoikeuksista ja niitä määrittävistä sopimuksista. Tämän vuoksi vuosikirjan alussa kerrataan lyhyesti lapsiasi-

avaltuutetun lakisäätien tehtävä sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen rakenne ja sisältö. Tämän jälkeen tarkastellaan lapsen oikeuksien sopimuksen osa-alueiden kautta, miten lapsen oikeudet toteutuivat Suomessa vuonna 2019 sekä millaista oli lapsen hyvinvoinnin ja elinolojen kehitys Suomessa. Kunkin osa-alueen tarkastelemiseksi hyödynnetään erilaisia hyvinvointi-indikaattoreita. Samalla arvioidaan, miten kukin osa-alue on huomioitu Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa. Vuosikirjan lopussa kerrotaan lapsiasiavaltuutetun viime vuoden toiminnasta.

Tätä teosta lukiessa on hyvä muistaa, että se on kirjoitettu ennen kuin koronaviruksen olemassa olosta edes tiedettiin. Ymmärrämme, että moni hallitusohjelmassa esitetty uudistus on nyt utopiaa, ja että kannanottomme voivat vaikuttaa osin epärealistisilta. Kun teosta valmisteltiin, ajatukset kuitenkin olivat tavoiteltavan ja jopa saavutettavissa olevan rajoissa. Kukaan ei osannut kuvitella, että ajautuisimme tällaiseen kriisiin.

Koska lapsiasiavaltuutetun toimintakertomuksen ydintehtävä on saattaa valtioneuvoston tietoon erilaisia kehittämiskohteita, alkaa vuosikirja muistutuksella lapsivaikutusten arvioinnin terävöittämisestä osana lainvalmistelutyötä ja muuta päätöksentekoa. Lapsivaikutusten arvioinnille on tilausta myös nyt, kun lasten perusoikeuksia nopeassa tahdissa kavennetaan.

En ole viettänyt tätä vuotta yksin, vaan kohdatan lukuisia ihmisiä ja yhteisöjä. Haluan esittää kiitokset kaikille vuonna 2019 kohtaamilleni lapsille ja nuorille, heidän oikeuksiensa hyväksi työskenteleville ihmisille, sinnikkäille perheille, lapsen oikeuksista kiinnostuneille tahoille sekä erityisesti toimistomme erinomaiselle henkilökunnalle. On ollut ilo ja kunnia aloittaa työ lapsiasiavaltuutettuna ja saada tuekseen näin osaava yhteisö.

Jyväskylässä 18.3.2020

Elina Pekkarinen

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on edistää Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen (SopS 59 ja 60/1991) toimeenpanoa Suomessa. Lapsiasiavaltuutettu laatii valtioneuvostolle vuosittain toimintakertomuksen, johon sisältyy arvio lasten oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin ja elinolojen kehityksestä sekä lainsäädännössä havaituista puutteista.

Lapsivaikutusten arviointi täysimittaisesti käyttöön

Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lain-säädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Yleissopimus lapsen oikeuksista **3 artikla, 1. kohta**

Lapsen etu on käsite, joka toistuu lapsen oikeuksista puhuttaessa. Lapsiasiaval-tuutettu kuulee usein kritiikkiä käsit-teen epämääräisyydestä, eikä suomalai- sessa yhteiskunnassa aina ymmärretä lapsen edun arvioimisen ja huomioimi- sen velvoittavuutta. Tutkimukset ja sel- vitykset ovat osoittaneet, että lapsen etu määritellään päätöksentekoprosesseissa usein ylimalkaisesti, jos ollenkaan.¹ Jot- ta lapsen oikeudet voisivat toteutua, on tärkeää selkiyttää lapsen edun merkitystä ja sen huomioon ottamisen keskeisyyttä.

Lapsen etu saa sisältönsä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyis- tä oikeuksista. Kun lapsen oikeudet to- teutuvat täysimääräisesti, toteutuu myös lapsen etu. Lapsen oikeuksien komitea painottaa, että lapsen oikeudet eivät ole hierarkiassa keskenään, vaan lapsen etu muodostuu eri oikeuksien tasapainosta. Lapsen etua on aina harkittava tilanne- ja tapauskohtaisesti.

Komitea on yleiskommentissa 14² määritellyt lapsen edun kolmiosaiseksi käsitteeksi. Ensinnäkin lapsen etu on ai- neellinen oikeus. Käytännössä tämä tar- koittaa, että lapsen etu täytyy arvioida ja se täytyy ottaa huomioon, kun tarkastel- laan jotakin lasta, lapsiryhmää tai ylei- sesti lapsia koskevia asioita. Toisekseen lapsen etu on tulkintaperiaate. Tämä tar- koittaa, että lakia tulee tulkita tavalla, jo- ka parhaiten toteuttaa lapsen etua. Jos tulkinnan tapoja on useita, tulee vaihto- ehdoista valita sellainen, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua. Kolmannek- si lapsen etu on menettelysääntö. Tämä

tarkoittaa, että päätöksenteosta on ilmet- tävä, miten lapsen etua on punnittu ja mi- ten lopputulokseen on päädytty.

Suomalaisessa lainsäädännössä lap- sen edun määrittelyyn annetaan tulkin- taohjeita lapsen huollosta ja tapaamis- oikeudesta annetussa laissa (361/1983), lastensuojelulaissa (417/2007) ja sosiaa- lihuoltolaissa (1301/2014). lapsenhuolto- laissa ja lastensuojelulaissa. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoi- sen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä lä- heiset ja jatkuvat ihmissuhteet; mahdolli- suuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen val- vonnan ja huolenpidon; taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; tur- vallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; itse- näistymisen ja kasvamisen vastuullisuu- teen; mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä sen, että kielellinen, kulttuurinen ja us- konnollinen tausta otetaan huomioon. On tärkeää ymmärtää, että lapsen edun huomioimisen velvoite ei kuitenkaan rajoitu vain yksittäiseen lapseen, vaan myös lapsiryhmiin silloin, kun tehdään laajempaa joukkoa koskevia päätöksiä.

Lapsen oikeuksien komitea on pitänyt valitettavana, että suomalaisessa lainsää- dännössä lapsen etuun ei viitata kattavas- ti, sitä ei ymmärretä riittävästi, eikä sitä oteta huomioon päätöksenteossa.³ Lapsi- asiavaltuutettu on jo vuonna 2018 edus- kunnalle antamassaan kertomuksessa

huomauttanut, että lapsen edun ensisi- jaisuus on lapsen oikeuksien sopimuksen neljästä yleisperiaatteesta ainoa, jolle ei ole selkeää vastinetta perustuslain perus- oikeussäännöksissä.

Lapsen edun arvioimiseksi on kehitet- tymenelmiä päätösten lapsivaikutusten arviointiin. Lapsivaikutusten arviointia ei kuitenkaan toteuteta johdonmukai- sesti, ja esimerkiksi lainvalmistelussa se jätetään valtaosin kokonaan tekemättä. Kun lapsivaikutuksia ei arvioida olevan, perustelu tehdään ylimalkaisesti, ja kun lapsivaikutuksia havaitaan, niitä ei arvi- oida tietoperustaisesti ja monipuolisesti. *Ongelma ei koske vain lainsäädäntötyö- tä, vaan kaikkea yhteiskunnallista pää- töksentekoa. Lapsivaikutusten arvioin- tien puutteellisuudesta ovat toistuvasti huomauttaneet niin lapsiasiavaltuutettu kuin lapsi- ja perhejärjestöt. Myös lain- säädännön arviointineuvosto on enene- vissä määrin kiinnittänyt huomiota lapsi- vaikutusten arvioinnin puutteeseen.

Pääministeri Marinin hallitusohjel- massa on sitouduttu ihmisvaikutusten ar- viointiin sekä ihmisoikeuksia edistävään yhteiskuntapolitiikkaan. Nyt on korkea aika terästäytyä lapsivaikutusten arvioin- nissa niin lainsäädännössä kuin muus- sa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Toistuvasti ei voida vedota osaamiseen puutteeseen tai kiireeseen. Saatavilla on runsaasti työkaluja lapsivaikutusten ar- vioimiseksi ja indikaattoreita tietopoh- jaisen työn toteuttamiseksi.⁵ Lapsivaiku- tusten arviointia on tehtävä, jotta lapsen oikeudet ja etu toteutuvat.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävä

Lapsiasiavaltuutetun työn tavoitteena on lapsen oikeuksien edistäminen ja vahvistaminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Tehtä- vä perustuu 20. marraskuuta 1989 New Yorkissa hyväksyttyyn Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimukseen, jon- ka Suomi ratifioi vuonna 1991 (SopS 59 ja 60/1991). Tämä tarkoittaa sitä, että sopimus on meillä saatettu voimaan lainsäädännöllä, ja että kaikki yleissopimukseen sisältyvät lasten asemaa ja oikeuksia määrittävät velvoitteet on otettava huomioon kaikessa lapsia koskevassa lainsäädännössä ja päätöksenteossa. Suomessa laki lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004) säädettiin vuonna 2004.

Lapsiasiavaltuutettu tuo lasten oikeuksien näkökulmaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Lapsiasiaval- tuutettu rakentaa lapsille hyvää ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton valtion viranomainen, joka toimii hallinnollisesti oikeusministeriön yhteydessä.

Lapsiasiavaltuutetulle on laissa määritelty seuraavat tehtävät:

- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisen seuranta.
- Päätöksentekijöihin vaikuttaminen lapsinäkökulmasta.
- Yhteydenpito lapsiin ja nuoriin ja heiltä saadun tiedon välittäminen päätöksentekijöille.
- Lapsia koskevan tiedon välittäminen lasten parissa työskenteleville, viranomaisille ja muulle väestölle.
- Yhteistyön kehittäminen lapsipolitiikan toimijoiden välille.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen edistäminen.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista yleisellä yhteiskunnallisella tasolla. Valtuutetulla ei ole toimivaltaa yksittäisten lasten tai perheiden asioissa. Valtuutettu ei voi ottaa niihin kantaa, eikä voi muuttaa muiden viran- omaisten päätöksiä. Yksittäisten ilmiöiden pohjalta valtuutettu voi kuitenkin nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätök- sentekoon lasten oikeuksien kannalta tärkeitä asioita, jotka muuten jäisivät vaille huomiota.

Siinä missä lapsen oikeuksien edistäminen ja niiden toteutumisen seuranta kuuluu lapsiasiavaltuutetulle, lapsen oikeuksia koskeva laillisuusvalvonta on keskitetty eduskunnan oikeusasiamiehelle. Eduskunnan oikeusasiamies valvoo viranomaisten toi- minnan laillisuutta pääasiassa tutkimalla hänelle tulevia kanteluita, ja monet kantelut koskevat joko suoraan tai välillisesti las- ten ja nuorten asemaa. Myös lapset ja nuoret voivat tehdä kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle. Lapsiasiavaltuutetun ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävät nivoutuvat sisällöllisesti yhteen, ja myös lapsen oikeuksien sopimuksen kansainvälises- sä seurannassa on todettu tarve toimijoiden väliselle yhteistyölle. Työnjakoa lapsiasiavaltuutetun ja eduskunnan oikeusasiamie- hen välillä voisi luonnehtia toteamalla, että eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaan kuuluu tarkastella lapsen oikeuk- sia pistemäisemmin, ajallisesti ja paikallisesti rajatuissa tapauksissa, ja lapsiasiavaltuutetun toimenkuvana on vaikuttaa lapsen oikeuksien toteutumiseen sekä ennen laillisuusvalvonnan tarkasteluhetkeä että sen jälkeen. Tästä seuraa myös, että eduskunnan

¹ Esim. Toivonen, V-M. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva: lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsinki: Talentum. Linnanmäki, K. 2019. Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelessa. Helsinki: Alma Talent. Myös Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2018. Helsinki: Valtioneuvosto.

² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etuna otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14). http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomen 4. määräaikaisraportoinnin päätelmät 7.9.2011 (CRC/C/FIN/CO/4), kohdat 26 ja 27.

⁴ Ks. esim. Larpa M. 2018 - Lakien lapsivaikutusten arviointi lasten perus- ja ihmisoikeuksien edistäjänä. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234060/larpa_otmtutkielma2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y%20ja%20ed.%20sivun%20v%C3%A4it%C3%B6stutkimukset.

⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ohje lapsivaikutusten arvioinnista saatavilla osoitteessa https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/miten_arvioida/lapsivaikutusten_arviointi. Unicefin ohjeita lapsivaikutusten arvioinnista saatavilla osoitteessa <https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/lapsiystavallinen-kunta/lapsiystavallinen-materiaalipankki/>. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman ohje lapsivaikutusten arvioinnista saatavilla osoitteessa <http://www.julkari.fi/handle/10024/136377>.

oikeusasiamiehen laillisuusvalvontaa koskevat havainnot ja ratkaisut ovat merkityksellisiä useissa tämän vuosikertomuksen sisällöllisissä osioissa.

Lapsiasiavaltuutettu edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa muun muassa tekemällä aloitteita ja antamalla lausuntoja lasten ja nuorten asemaa koskevista kysymyksistä sekä osallistumalla yhteiskunnalliseen keskusteluun. Valtuutettu arvioi valtionhallinnossa vireillä olevia hankkeita lapsen oikeuksien näkökulmasta ja tekee aloitteita tarpeellisten muutosten käynnistämiseksi. Lapsiasiavaltuutettu rakentaa yhteyksiä eri toimijoiden välille verkostotapaamisten, erilaisten keskustelutilaisuuksien ja tapahtumien avulla. Yhteistyökumppaneita ovat muut viranomaiset, kunnat, maakunnat, tutkijat, järjestöt, uskonnolliset ja aatteelliset yhteisöt, yritykset sekä muut lapsipolitiikan toimijat ja alan asiantuntijat. Lapsiasiavaltuutettu myös vierailee lasten ja nuorten sekä heidän kanssaan työskentelevien luona ja tapaa lasten oikeuksien edistämisestä kiinnostuneita toimijoita.

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lapsiasianeuvottelukunta, johon nimitetään jäseniä eri sidosryhmistä. Lapsiasianeuvottelukunta tuo lapsiasiavaltuutetun työhön monialaista asiantuntemusta suomalaisesta yhteiskunnasta, tutkimuksesta ja sääntelystä. Tärkeänä lähtökohtana lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyössä ovat lasten kokemukset ja mielipiteet, joita valtuutetun toimisto selvittää esimerkiksi nuorten neuvonantajien sekä Lapsibarometri-tutkimuksen avulla (ks. luku Lapsiasiavaltuutetun toiminta 2019, s. 57).

Lapsiasiavaltuutettu julkaisee erilaisia selvityksiä ja kannanottoja. Lapsiasiavaltuutettu raportoi vuosittain valtioneuvostolle ja neljän vuoden välein Suomen eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisesta. Vuosikirjassa kerrotaan lapsiasiavaltuutetun toimiston toiminnasta, lapsen oikeuksien toteutumisesta, lasten hyvinvoinnin kehityksestä ja lainsäädännössä havaituista puutteista. Lisäksi valtuutettu raportoi YK:n lapsen oikeuksien komitealle valtion määräajoin tapahtuvan raportoinnin yhteydessä.

Lapsiasiavaltuutetun strategia 2019–2024

Lapsiasiavaltuutetun tehtävän toteuttaminen edellyttää, että valtuutetun toiminta perustuu lapsen oikeuksiin sekä kestävälle ja läpinäkyvälle arvopohjalle. Toiminnan tulee myös olla vaikutuksellista.

Lapsiasiavaltuutettu toteutti kesällä 2019 mainekyselyn, jonka tarkoituksena oli saada tietoa valtuutetun julkisuuskuvasta ja kehittämisideoita uutta strategiaa varten. Kysely lähetettiin laajalla sähköpostijakelulla sidosryhmille ja siihen pääsi vastaamaan lapsiasiavaltuutetun kotisivujen, Facebook-sivujen ja Twitterin kautta. Mainekyselyyn saatiin yli 200 vastausta, joiden mukaan lapsiasiavaltuutetun arvioitiin onnistuneen lakisääteisissä tehtävissään varsin hyvin (Kuvio 1). Kehittämisen varaa nähtiin eniten yhteydenpidossa lapsiin ja nuoriin sekä lapsilta saadun tiedon välittämisessä eteenpäin lapsille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle. Myös yhteistyömuotojen kehittämisessä eri toimijoiden välille nähtiin parantamisen varaa.

Kuvio 1. Mainekyselyn vastausten keskiarvot kysymykseen ”arvioi asteikolla 1–5, miten hyvin lapsiasiavaltuutettu on mielestäsi onnistunut seuraavissa tehtävissä (1=huonosti, 5=hyvin).”

Lapsiasiavaltuutetun strategia vuosille 2019 – 2024 valmisteltiin toimiston yhteistyönä ja se valmistui 1.10.2019. Strategiassa määriteltiin lapsiasiavaltuutetun arvot, hyveet ja tavoitteet sekä määriteltiin toiminnan operatiiviset sisällöt.

Mainekyselyn pohjalta todettiin, että lapsiasiavaltuutettu voitaisiin tuntea paremmin lasten ja nuorten näkemysten välittäjänä. Lain mukaan lapsiasiavaltuutetun tulee pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa päätöksentekoon sekä välittää lapsia koskevaa tietoa lapsille, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle. Tulevalla strategia-kaudella halutaan vahvistaa lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämistä ja niistä viestimistä toimiston työssä. Näin pyritään tekemään lasten ja nuorten tapaamisista sekä heitä koskevasta tiedonkeruusta suunnitelmallista sekä muuttamaan tieto hyödylliseen muotoon. Lapsilta ja nuorilta saatua kokemustietoa painotetaan osana toimiston lausuntoja, julkaisuja, aloitteita, kannanottoja ja yhteiskunnallista keskustelua.

Lapsiasiavaltuutetun arvot

- Lapsen itseisarvon ja kokemusmaailman kunnioittaminen
- Rohkeus ja riippumattomuus lapsen oikeuksien edistämisessä
- Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus kaikessa toiminnassa

Lapsiasiavaltuutetun hyveet

- Eettisyys
- Avoimuus
- Viisaus

Lapsiasiavaltuutetun yhteiskunnalliset vaikuttavuustavoitteet

- Lapsen oikeudet tunnetaan, niitä arvostetaan ja kunnioitetaan

Lapsiasiavaltuutetun toiminnalliset tavoitteet

- Lapsiasiavaltuutetun työ on laadukasta, rakentavaa ja vaikuttavaa

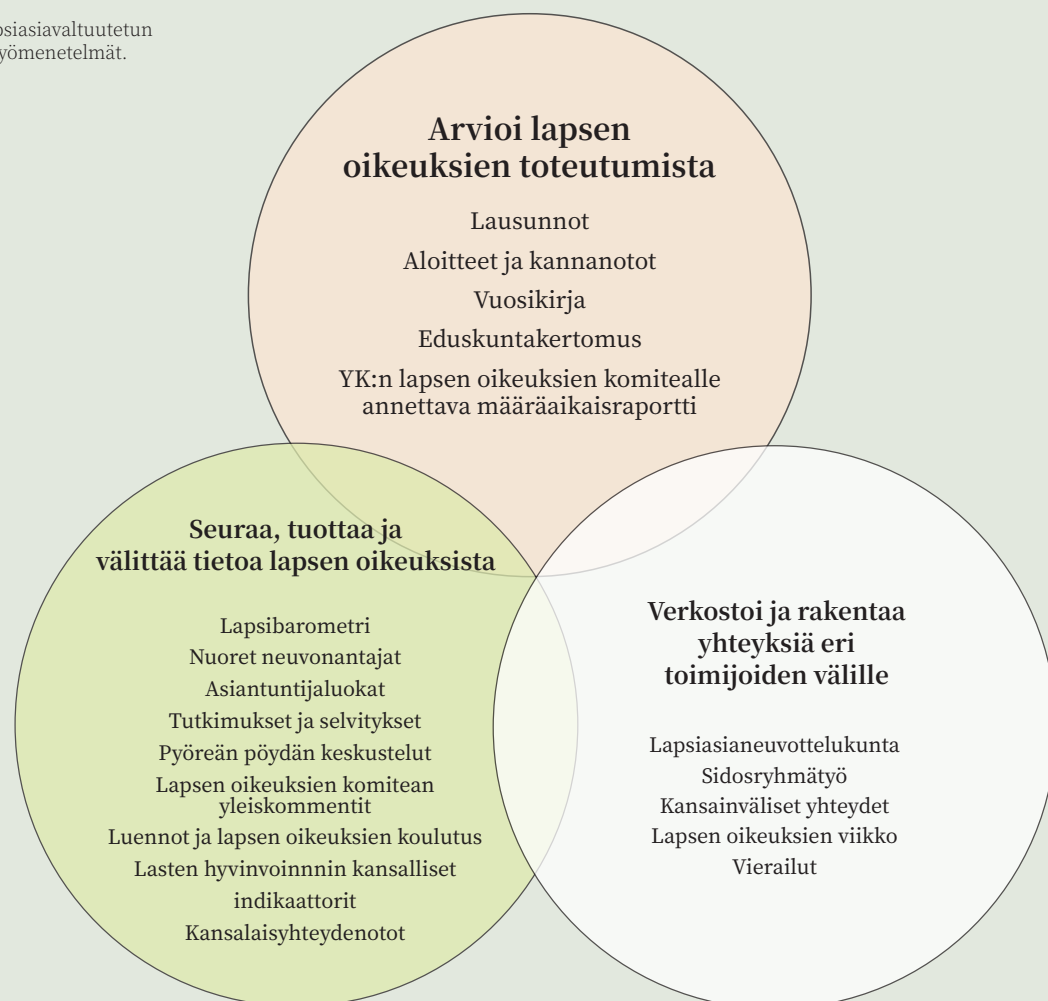
Lapsiasiavaltuutetun henkilöstötavoitteet

- Lapsiasiavaltuutetun toimisto on henkisesti, fyysisesti, eettisesti ja sosiaalisesti hyvä työyhteisö

Lapsiasiavaltuutetun talouden tavoitteet

- Lapsiasiavaltuutetun talous on ekologisesti, taloudellisesti ja eettisesti kestävää

Kuvio 2. Lapsiasiavaltuutetun tehtävät ja työmenetelmät.

Lapsen oikeuksien sopimus täytti 30 vuotta 20.11.2019

Lapsiasiavaltuutetun toiminta perustuu olennaisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsen oikeuksien sopimus on Geneven sopimusten ohella maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, joskin monet maat ovat tehneet erillisiä varaumia sopimukseen. Suomi on hyväksynyt sopimuksen sellaisenaan. Lapsen oikeuksien sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia ja sisältää hyvin laaja-alaisesti lapsille vahvistetut ihmisoikeudet. Lapsia koskevat toki muutkin ihmisoikeussopimukset, mutta lapsen oikeuksien sopimus sisältää joitain vain lapsille kuuluvia ihmisoikeuksia, kuten oikeuden saada etunsa huomioon otetuksi, sekä oikeuden lepoon ja leikkiin. Lapsen oikeuksien sopimus koostuu kolmesta osasta ja 54 artiklasta. Ensimmäisessä osassa määritellään lapsen oikeuksiin, toisessa sopimuksen valvontaan ja kolmannessa sopimuksen toimeenpanoon liittyvät sisällöt.

Sopimuksen edistymistä valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea, joka koostuu kymmenestä vaalein valitusta jäsenestä. Sopimusvaltioiden on raportoitava maansa lapsen oikeuksien tilasta komitealle viiden vuoden välein. Suomessa raportin laatimisesta vastaa ulkoministeriö, joka on antanut raportin neljästi. Viime-

sin yhdistetty 5. ja 6. raportti luovutettiin YK:lle heinäkuussa 2019. Lapsiasiavaltuutettu, eduskunnan oikeusasiamies ja lapsijärjestöt antavat komitealle omat lisäraportit, joiden tarkoituksena on tuoda esiin näkökulmia kunkin toimijan taholta ja kiinnittää huomiota seikkoihin, joihin valtion raportissa ei välttämättä ole pureuduttu. Näillä raporteilla pyritään varmistamaan raportoinnin riippumattomuus ja kattavuus. Lapsen oikeuksien sopimuksen tulkinta tulee tehdä vallitsevassa ajassa ja paikassa. Lapsen oikeuksien komitea julkaisee säännöllisesti yleiskommentteja, jotka auttavat ja ohjaavat sopimusvaltioita sopimuksessa asetettujen velvoitteiden tulkinnassa. Tähän mennessä komitea on julkaissut 24 yleiskommenttia, joiden epäviralliset suomenkieliset käännökset ovat vapaasti saatavissa lapsiasiavaltuutetun kotisivuilta.

Jokaisen sopimusvaltion on tarkasteltava lainsäädäntöään lapsen oikeuksien sopimuksen kautta, eikä lainsäädäntö saa olla ristiriidassa minkään artiklan tai sopimuksen kokonaisuuden kanssa. Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt neljä artiklaa niin sanotuiksi yleisperiaatteiksi, jotka läpäisevät kaikki sopimuksen kohdat.

Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta

Ensimmäinen yleisperiaate kieltää syrjinnän. Lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklan mukaan valtioilla on velvollisuus taata yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista erottelua, mikä liittyisi lapsen etniseen ryhmään, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan. Lasta ei saa syrjiä tai rangaista myöskään hänen vanhempiansa, huoltajiensa tai muiden perheenjäsenten asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumukseen perustuen.

Toinen yleisperiaate velvoittaa ottamaan huomioon lapsen edun ensisijaisena kaikessa viranomaisten toimissa ja päätöksenteossa (3 artikla 1 kohta).

Kolmas yleisperiaate koskee lapsen oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla). Yleisperiaate on vahvasti yhteydessä oikeuteen saada suojelua, mutta myös laajemmin lapsen hyvinvointiin: komitean mukaan ”kehitys” on ymmärrettävä laaja-alaisena ja kokonaisvaltaisena käsitteenä, johon sisältyy lapsen fyysinen, psyykinen, hengellinen, moraalinen ja sosiaalinen kehitys.

Neljäs yleisperiaate koskee lapsen oikeutta olla aktiivisesti osallisena omassa elämässään ja yhteiskunnassa (12 artikla). Lapsilla, jotka kykenevät muodostamaan näkemyksensä, on oikeus ilmaista ne vapaasti itseään koskevissa asioissa. Nämä näkemykset tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lisäksi lapsella on oikeus tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä.

Varsinaisen sopimuksen ohella Suomi on ratifioinut YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen liittyvät valinnaiset pöytäkirjat, joista ensimmäinen koskee aseellisiin selkkauksiin osallistumista (SopS 30 ja 31/2002), toinen lasten myyntiä, lapsiprostituutiota ja lapsipornografiaa (SopS 40 ja 41/2012) ja kolmas valitusmenettelyä lapsen oikeuksien komitealle (SopS 4 ja 5/2016). Kahden ensimmäisen valinnaisen pöytäkirjan seuranta on toteutettu kansainvälisesti samankaltaisella sopimusvaltioiden raportointimenettelyllä kuin itse sopimuksen, kun taas kolmannella valinnaisella pöytäkirjalla sopimukseen ja kahteen ensimmäiseen valinnaiseen pöytäkirjaan on liitetty mahdollisuus valittaa yksittäistä lapsen oikeuksien loukkausta koskevassa asiassa lapsen oikeuksien komitealle. Kolmas valinnainen pöytäkirja on ollut vasta lyhyen aikaa kansainvälisesti voimassa. Suomea koskevissa asioissa on tähän mennessä tehty yksi tutkimatta jättämiseen päätnyt ratkaisu⁶.

⁶ CRC/C/81/D/6/2016, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=_CRC%2FC%2F81%2FD%2F6%2F2016&Lang=en.

Politiikan tapahtumat ja hallitusohjelma 2019

Vuosi 2019 oli politiikassa tapahtumarikas vuosi. Se alkoi pääministeri Juha Sipilän johtaman keskustasta, kokoomuksesta ja sinisistä muodostuneen hallituksen loppusoinnuilla. Suurta, jo edellisten hallitusten aikana aloitettua sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistusta eli sote-uudistusta käsiteltiin vuoroin eri valiokunnissa. Pääministeri Juha Sipilän johtama hallitus jätti eronpyyntönsä 8.3.2019 Sipilän todettua, ettei sote-uudistusta pystyttäisi hallituskauden kuluessa toteuttamaan. Hallitus jatkoi toimitusministeristönä yli vaalien ja pääministeri Antti Rinteen hallitus aloitti tehtävässään 6.6.2019. Sosiaalidemokraattien, vihreiden, keskustan, vasemmiston ja ruotsalaisen kansanpuolueen muodostama hallitus julkaisi

hallitusohjelmansa ”Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta” 3.6.2019. Loppusyksystä 2019 hallitus ajautui kriisiin, minkä seurauksena pääministeri Antti Rinne jätti hallituksen eronpyynnön 3.12.2019. Antti Rinteen seuraajaksi valittiin Sanna Marin, jonka hallitus nimitettiin 10.12.2019. Uudessa hallituksessa ministerien paikkoja jaettiin joiltain osin uusiksi, mutta puolueet ja niiden valtasuhteet pysyivät samana. Sanna Marinin hallitus hyväksyi hallitusohjelmakseen Antti Rinteen hallitusohjelman. Tässä vuosikirjassa pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan viitataan nimellä hallitusohjelma 2019.⁷ Lisäksi Suomi toimi Euroopan unionin puheenjohtajamaana 1.7–31.12.2019.

Hallitusohjelma 2019 lapsen oikeuksien näkökulmasta

Lapsen oikeuksien huomioiminen hallitusohjelmassa

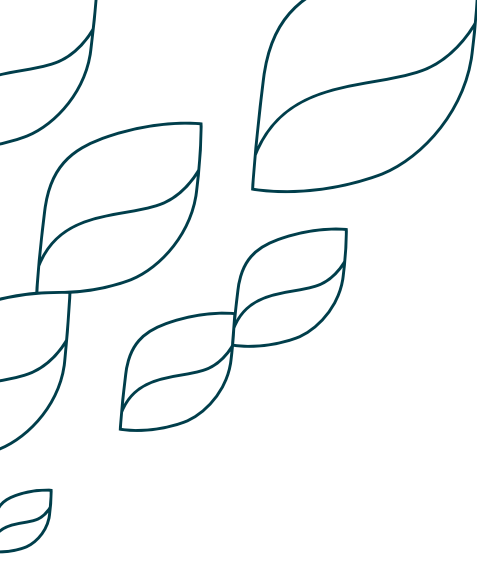
Hallitusohjelma 2019 on laaja kokonaisuus, joka sisältää seitsemän strategista kokonaisuutta:

- Hiilineutraali ja luonnon monimuotoisuuden turvaava Suomi
- Suomi kokoaan suurempi maailmalla
- Turvallinen oikeusvaltio Suomi
- Elinvoimainen Suomi
- Luottamuksen ja tasa-arvoisten työmarkkinoiden Suomi
- Oikeudenmukainen, yhdenvertainen ja mukaan ottava Suomi
- Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi

Hallitus antaa ohjelmassaan lupaukset politiikan uudistamisesta, jotka toimivat taustana valituille strategisille kokonaisuuksille. Hallitus lupaa edistää hallituksen jatkuvaa oppimista, kehittää uudenlaista vuorovaikutusta kansalaisten ja julkisen hallinnon välille, tehdä pitkän aikavälin politiikkaa, sitoutua tietopohjaiseen politiikkaan, edistää syrjimättömyyttä ja huolehtia sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta.⁸

⁷ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, s. 11–12, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁸ Hallitusohjelma 2019, s. 11–12.

Ilmastonmuutos, talouden ja työllisyyden asettamat haasteet, hyvinvointivaltion säilyttäminen ja kehittäminen sekä sosiaalinen kestävyys ovat teemoja, jotka nousevat esiin läpi koko hallitusohjelman. Ohjelma sisältää kunnianhimoisia tavoitteita, joiden vaikutus ulottuu pitkälle tulevaisuuteen, kuten hallituspuolueet ovat syksyn 2019 aikana moneen kertaan todenneet. Juuri tämä vuosikymmenten pituinen aikaperspektiivi tekee hallitusohjelman tavoitteista ja toimenpiteistä kriittisiä lapsen oikeuksien näkökulmasta. Osa hallitusohjelman toimenpiteistä vaikuttaa lasten ja perheiden elämään heti, osa vasta paljon myöhemmin. Kokonaisuutena hallitusohjelmalla on toteutessaan suuri vaikutus siihen, millaisessa maailmassa tämän päivän lapset tulevaisuudessa aikuistuttuaan elävät. On myös huomattava, että edellytyksenä on lisäksi, että tulevat hallitukset sitoutuvat omissa hallitusohjelmissaan edistämään samoja tavoitteita. Pitkän aikavälin politiikan noudattaminen ei saa eikä voi olla kiinni kulloisestakin hallituskokoonpanosta.

Hallitusohjelman 2019 tavoitteet, jotka liittyvät lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämiseen ovat kannatettavia, mutta valittujen keinojen merkitystä tavoitteiden saavuttamisen ja kokonaisuuden kannalta on haastavaa arvioida. Ohjelman liitteestä 11 löytyvät suunnitellut taloudelliset panostukset eri osa-alueisiin eivät yksinään riitä vakuuttamaan

lukijaa siitä, että valitut keinot ovat taroituksenmukaisia ja tehokkaita ja siten tavoitteet olisivat saavutettavissa.

Ohjelma sisältää suuren määrän keinoja, joiden tarkoituksena on lasten hyvinvoinnin ja osaltaan myös lasten oikeuksien toteutumisen edistäminen. Keinojen laajuus vaihtelee yksittäisistä toimenpiteistä hyvin laajoihin kokonaisuuksiin. Laajoja kokonaisuuksia ovat muun muassa lapsistrategian laatiminen, lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin edistäminen, tietopohjan ja osallisuuden vahvistaminen, perhevapaa uudistus, lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden parantaminen ja lapsiperheiden köyhyyteen puuttuminen. Yksittäisiä keinoja ovat esimerkiksi oppivelvollisuusiän nostaminen 18 ikävuoteen tai maksutoman ehkäisyn valtakunnallinen ko-keilu alle 25-vuotiaille. Pääsääntöisesti keinot on kirjattu hyvin yleisellä tasolla muotoon ”selvitetään”, ”edistetään” tai ”vahvistetaan” ilman konkreettisempia toimenpiteitä ja aikatauluttamista.⁹ Hallitusohjelmasta puuttuu, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta, sen määrittely, mikä taho vastaa kunkin keinon tai tavoitteen edistämisestä. Osin kyse on keinoista, jotka on ”peritty” edelliseltä hallituskaudelta tai jotka toistuvat hallitusohjelmasta toiseen varsin yleisen tason kirjauksina. Hallitusohjelmaan sisältyy myös joitain toimenpiteitä, joilla perutaan edellisen hallituskauden ai-

kana tehtyjä heikennyksiä. Ne eivät sinänsä vie lapsen oikeuksia eteenpäin, ainoastaan palauttavat tilanteen, joka vallitsi ennen heikennyksiä, mikä kuitenkin on myönteistä.

Valittujen tavoitteiden ja keinojen taroituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on haasteellista arvioida myös siksi, että samoja tavoitteita ja keinoja löytyy hallitusohjelman useista eri kohdista, mutta niiden päällekkäisyyttä tai yhteyttä toisiinsa ei ole kuvattu. Edellä mainittu vastuutahojen puuttuminen hankaloittaa osaltaan tästäkin näkökulmasta tarkemman kuvan muodostamista.

Hallitusohjelman lapsiin liittyvät kir-jaukset sijoittuvat pääasiassa sellaisten tavoitteiden yhteyteen, joiden perinteisesti ajatellaan koskevan lapsia. Näitä ovat erityisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja koulutusta koskevat tavoitteet. Hallitusohjelmassa kyllä todetaan, että laadittavassa lapsistrategiassa tavoitteisiin pyritään hallinnon alarajat ylittävin toimin. Parhaimmillaan tämä johtaa siihen, että tulevaisuudessa, strategian mukaisesti toimittaessa, lapsen oikeudet otetaan huomioon laajemmin eri hallinnonaloilla. Näin tulisi toimia kuitenkin jo tälläkin hallituskaudella. On valitettavaa, että hallitusohjelman perusteella ei muodostu kuvaa siitä, miten sen täytäntöönpanossa otetaan kokonaisuudessaan huomioon lapset ja heidän oikeutensa niin tämän päivän kuin tulevaisuudenkin kansalaisina.

Lapsioikeusperustaisen strategian laatiminen

Oikeusperustaisen kansallisen strategian laatiminen on eräs tärkeä lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanotoimi.¹⁰ Komitea suosittelee vuonna 2011 Suomal-elle, että valtio kehittäisi kattavan toiminta-politiikan ja toimintasuunnitelman yleis-sopimuksen täysimittaiseksi täytäntöön panemiseksi.¹¹ Tämä näyttää vihdoin toteutuvan ja siten merkittävin hallitusohjelman 2019 kirjaus lapsen oikeuksien kannalta on YK:n lapsen oikeuksien so-pimukseen perustuvan kansallisen lap-sistrategian luomiseksi käynnistettävä parlamentaarinen komiteavalmistelu.¹² Työtä valmistelemaan nimitettiin jo syksyllä 2019 pääsihteeri Johanna Laisaari, jonka tehtävänä on aluksi valmistella ti-lannekuva lapsi- perhepolitiikasta. Val-mistelu vaikuttaa käynnistyneen hyvin. Valtioneuvosto nimitti parlamentaari-sen komitean 5.3.2020. Lapsiasiaavaltu-tettu on komiteassa pysyvänä asiantun-tijajäsenenä.

Lapsiasiaavaltuutettu pitää erittäin tär-keänä, että strategia perustuu lapsen oi-keuksien sopimuksessa vahvistettuihin lapsen oikeuksiin. Vaikka käytetty termi-nologia ei olekaan valmistelussa pääroo-lissa, on huomautettava, että kyse tulee sisällöllisesti olla nimenomaan lapsioi-keusstrategiasta, ei lapsiperhestrategias-ta tai lapsistrategiasta, joita kumpaakin termiä käytetään hallitusohjelmassa – jälkimmäistä vakiintuneisuutensa vuok-si myös tässä julkaisussa. Lapsen oikeuk-

sien sopimukseen perustuva strategia ottaa huomioon lapsen oikeudet laajas-ti yhteiskunnan eri osa-alueilla. Perhe-ystävällisyyden edistämisen tavoite on tärkeä, mutta lapsen oikeuksien edistä-misessä on kyse myös paljon muusta. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että lapset nähdään omien oikeuksiensa haltijoina, ei ainoastaan suojelun koh-teenä.

Strategian laatiminen nähdään halli-tusohjelmassa vastaukseksi haasteisiin, joita yhteiskunnalle tulee alhaisesta syn-tyvyydestä, väestön ikääntymisestä, lap-siperheköyhyydestä ja ylisukupolvisesta syrjäytymisestä. Totta on, että nämä haas-teet vaarantavat lapsen oikeuksien to-teutumisen. Ne kuitenkin muodostavat vain osan niistä haasteista, jotka lapsen oikeuksia kunnioittavan yhteiskunnan on ratkaistava. Siten esimerkiksi mo-nien talouspolitiikan tai ilmastopolitiikan tavoitteiden ja ratkaisujen on oltava osa strategian valmistelua. On myönteis-tä, että strategian valmistelu on sijoitet-tu valtioneuvoston kansliaan. Se voi osal-taan edistää mainittua laaja-alaisuuden vaatimusta. Laaja-alaisuuden kannal-ta myönteistä on myös kirjaus siitä, että strategiatyöhön sitoutetaan valtion ohel-la myös muut julkiset toimijat.

Hallitusohjelmaan 2019 sisältyy kaksi muutakin merkittävää ja laaja-alaista uu-distusta, sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus sekä sosiaaliturvan uudistus,

joita valmistellaan samaan aikaan kan-sallisen lapsistrategian valmistelun kans-sa. Kummallakin tulee olemaan suuria vaikutuksia lapsiin ja lapsen oikeuksien toteutumiseen. On selvää, että näiden kolmen hankkeen yhteistyön tulee olla tiivistä ja jatkuvaa. Tähän ei kuitenkaan hallitusohjelmassa viitata, joten yhteis-työstä huolehtiminen jää valmistelusta vastaaville parlamentaarisille komiteoil-le ja muille valmisteleville tahoille. Lap-siasiaavaltuutettu muistuttaa, että lapsen oikeudet on otettava huomioon kaikis-sa hallitusohjelman mukaisissa toimis-sa ja varmistettava, että lapsistrategia ja muut uudistukset, ohjelmat ja toimenpi-teet tukevat yhdenmukaisesti ja kattavas-ti lapsen oikeuksien toteutumista. Tämän varmistamisessa on keskeistä huolehtia lapsivaikutusten arvioinnista niin enna-kollisesti kuin työn edistyessäkin. Lisäksi on suunniteltava, miten lapsivaikutuksia tullaan seuramaan uudistusten täytän-töönpanossa.

⁹ Hallitusohjelman liitteessä 11 on osin tarkennettu toimenpiteitä, mutta pääsääntöisesti nekin ovat varsinaisen ohjelman tavoin kuvattu yleisellä tasolla.

¹⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003) Lapsen oikeuksien sopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet, CRC/GC/2003/5, kohta 28. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf.

¹¹ CRC/C/FIN/CO/4*, kohta 13.

¹² Hallitusohjelma 2019, s. 146–147.

Lapsivaikutusten arviointi hallitusohjelmassa

Pääministeri Sanna Marinin hallitus on sitoutunut ohjelmassaan tietopohjaiseen politiikkaan ja toteaa, että ”[l]aadukas lainvalmistelu on keskeistä politiikan uskottavuuden ja legitimitetin näkökulmasta”. Lupauksessa nro 4 hallitus sitoutuu tietopohjaisen politiikan tekoon sekä systemaattiseen vaikutusarviointiin kaikessa lainvalmistelussa. Lupaus on tärkeä ja se tukee pitkäjänteisen, tulevaisuussuuntautuneen politiikan tekemistä. Lainsäädännön vaikutuksia on arvioitava laajasti eri näkökohdista ja eri väestöryhmien kannalta. Vaikutusarviointia on tehtävä ennakkollisesti, lainvalmistelun aikana sekä jälkikäteisesti. Lapsivaikutusten arvioinnin edistäminen on sisältynyt jo useisiin edeltäviinkin hallitusohjelmiin, mutta kirjauksista huolimatta systemaattista, tietoon perustuvaa ja laadukasta vaikutusten arviointia tehdään edelleen valitettavan harvoin.

Vaikutusarviointi olisikin ulotettava laajasti kaikkeen hallinnon toimintaan. Lainsäädäntö on pääasiallinen konkreettinen toimenpide, jolla hallitus ja eduskunta ohjaavat yhteiskunnan toimintaa, jonka lisäksi tarvitaan paljon muunlaisiakin konkreettisia toimia hallitusohjelman tavoitteiden edistämiseksi. Hallitus on sitoutunut arvioimaan muun muassa päätösten lapsivaikutuksia, edistämään lapsibudjetointia, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta.¹³ Vaikutusten arviointiin viitataan myös lukuisissa muissa hallitusohjelman kohdissa monin eri tavoin. Hallitusohjelmasta 2019 kuitenkin puuttuu ohjelman itsensä selkeä vaikutusarviointi. Ohjelma sisältää valtavan määrän tavoitteita ja keinoja lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämiseksi, mutta kirjaukset ovat pääasiassa yleisellä tasolla eikä valittuja ratkaisuja juurikaan perustella. Yksittäisistä keinoista tai tavoitteista voi löytää viitteitä vaikutusarviointiin, mutta eri osa-alueiden välistä tai koko hallitusohjelman vaikuttavuuden arviointia on vaikea ohjelmasta löytää. Ainoa konkreettinen keino tavoitteiden realistisuuden arvioimiseksi edes jollain tasolla ovat hallitusohjelman liitteenä löytyvät taulukot taloudellisista panostuksista eri osakokonaisuuksiin. Kokonaiskuva jää kuitenkin epäselväksi.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on monessa yhteydessä nostonut lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin keskeiseksi toimenpiteeksi, jolla varmistetaan erilaisten päätösten ja toimenpiteiden olevan lapsen oikeuksien mukaisia ja niitä edistäviä. Komitean mukaan lapsivaikutusten arviointia on siten tehtävä kaikilla tasoilla sopimusvaltion päätöksenteossa. Sen tulee olla hallinnon rajat ylittävää ja kokonaisvaltaista arviointia, jos-

sa otetaan huomioon niin suorat kuin välillisetkin vaikutukset lapsiin.¹⁴ Komitea toteaa yleiskommenttissaan nro 5, jossa käsitellään lapsen oikeuksien sopimuksen yleisiä täytäntöönpanon toimenpiteitä¹⁵ seuraavasti:

”Sen varmistaminen, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa (3 artiklan 1 kohta) ja että yleissopimuksen kaikkia määräyksiä kunnioitetaan lainsäädännön ja politiikkojen suunnittelussa ja toteuttamisessa kaikilla hallintotasoilla, edellyttää jatkuvaa lapsivaikutusten arviointia (jonka avulla voidaan ennustaa kaikkien ehdotettujen lakien, politiikkojen tai määrärahojen vaikutus lapsiin ja heidän oikeuksistaan nauttimiseen) sekä lapsivaikutusten jälkiarviointia (täytäntöönpanon todellisten vaikutusten arviointia). Tämä prosessi on sisällytettävä hallinnon kaikille tasoille samoin kuin politiikkojen kehittämiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.”

Lapsiasiavaltuutettu on vuosien varrella huomauttanut hallituksen esityksiin antamissaan lausunnoissa, että tavoitteiden kuvaaminen ei ole vaikutusarviointia. Sama huomautus voidaan toistaa myös pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmasta tarkasteltaessa. Hallitusohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden taustalla olevien vaikutusarviointien ja tietopohjan läpinäkyvyys kansalaisille lisäisi ymmärrystä hallitusohjelmasta ja mahdollistaisi sen tarkemman arvioinnin. Parhaimmillaan se voisi siis lisätä hallitusohjelman sisältämiin lupauksiin liittyvää tavoitetta vahvistaa ihmisten luottamusta demokraattisen järjestelmän toimintakykyyn.¹⁶

Seuraavissa luvuissa nostetaan esiin yksittäisiä, lapsen oikeuksien kannalta keskeisiä huomioita hallitusohjelman kirjauksista. Tavoitteena ei ole käsitellä kaikkia hallitusohjelman kirjauksia eikä kyse myöskään ole hallitusohjelman vaikutusten arvioinnista.

Vuosi 2019 ja lapsen oikeudet

Syrjinnän kielto

2 artikla. Lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä hänen tai hänen vanhempiensa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden tai muiden ominaisuuksien vuoksi.¹⁷

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa kielletään lapseen kohdistuva syrjintä niin lapsesta kuin hänen huoltajistaan johtuvista syistä. Syrjintäkielto on hyvin kattava ja mainitsee syntyperäisten seikkojen lisäksi esimerkiksi mielipiteet, vakaumuksen ja toiminnan kiellettyinä erotteluperusteina. Kansallisessa lainsäädännössä syrjintä kielletään perustuslaissa (731/1999), jonka 6 §:n mukaan ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon,

vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Suomessa lapsen asema oikeussubjektina on siis jo perustuslais-
sa turvattu.

Yhdenvertaisuuslaki (1352/2014) kiel-
tää syrjinnän kattavasti ja ikä on näistä
yksi ominaisuus. Välittömän ja välillisen

syrjinnän lisäksi yhdenvertaisuuslaki
kieltää häirinnän, kohtuullisten mukau-
tusten epäämisen sekä ohjeen tai käskyn
syrjiä. Kiellettyä on myös syrjiä jotakuta
toisesta henkilöstä, esimerkiksi läheises-
tä, johtuvista syistä. Suomessa yhdenver-
taisuuslain noudattamista valvovat yh-
denvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta,
työsuoje-luviranomaiset sekä yhdenver-
taisuusvaltuutettu, joka tutkii syrjintää
koskevia kanteluita ja avustaa syrjinnän
kohteeksi joutuneita henkilöitä myös sil-
loin, kun syrjinnän kohteena on lapsi.

Lapset yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä

Vuosien 2016 – 2019 aikana yhdenvertaisuusvaltuutetulle tehtiin 194 alaikäisen syrjintää tai häirintää koskevaa yhteydenottoa¹⁸. Näistä tapauksista 63 prosenttia (n=122) koski koulutuk-
sen alaa, 20 prosenttia (n=40) julkisia palveluja ja sosiaali- ja terveyspalveluja ja loput vapaa-
aikaa, työelämää ja asumista. Syrjintäperuste oli tavallisimmin vammaisuus (27 %), henki-
lön alkuperä (18 %), muu henkilöön liittyvä peruste (12 %), terveydentila (10 %), tai kieli (8
%). Vain harvoin alaikäisen syrjinnän perusteena oli ikä, kansalaisuus, uskonto, vakaumus,
perhesuhteet tai seksuaalinen suuntautuminen. Yleensä alaikäisiin kohdistuvassa syrjinnässä
yhteydenottaja oli huoltaja, mutta esimerkiksi toisen asteen koulutukseen liittyvissä tapauksissa
yhteydenottaja oli usein syrjinnän kohde itse.

¹⁷ Artiklat on lyhennetty. Lähde: Suomen UNICEF ry. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/> (haettu 5.3.2020).

¹⁸ Vuosina 2016 – 2019 yhdenvertaisuusvaltuutettu sai 4272 kirjattua yhteydenottoa, jotka jakautuivat ikäkirjauksen mukaan seuraavasti: Alle 18: 194, 18–65: 1956, yli 65: 159, Ei tiedossa: 1963 ”Ei tiedossa” kategoria on varsin suuri, sillä yhteydenotot kirjataan tähän kategoriaan, jos kyseessä on puhelin- tai chattiyhteydenotto, joka ei johda pidempään selvittelyyn. Lisäksi ikää ei merkitä, ellei se ole tapauksessa relevantti muuttuja. (Ylitarkastaja Matti Jutila, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, sähköpostitieto 24.1.2020.)

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2017 lopussa 76 626 kaksikulttuurista paria ja perhettä, joissa toinen puolisoista on syntynyt Suomessa. Näiden lisäksi oli noin 8000 perhettä, joissa molemmat aikuiset olivat syntyneet ulkomailla. Noin puolessa näistä perheistä on lapsia.¹⁹ Suomen perinteisiä kulttuurisia vähemmistöjä ovat suomenruotsalaiset, romanit, inkerinsuomalaiset, Suomen karjalankieliset, juutalaiset ja tataarit. Saamelaiset ovat tunnustettu alkuperäiskansa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen arvion mukaan Suomessa on noin 290 000 suomenruotsalaista, noin 10 000–12 000 romanian, noin 6 000–10 000 saamelaista, noin 1300 juutalaista ja noin 900 tataaria.²⁰ Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien lasten elämästä on riittämättömästi tutkimustietoa. Lapsiasiavaltuutetun toiminnan painopisteenä on vuonna 2021 yhdenvertaisuus. Vuoden kuluessa pyritään julkaisemaan selvitys kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten elinoloista ja kokemuksista.

YK:n lapsen oikeuksien komitea esitti²¹ jo kolmannen vuosiraportin käsittelyn yhteydessä vuonna 2005, että Suomen tulee puuttua etnisten vähemmistöjen lapsiin ja maahanmuuttajalapsiin kohdistuvaan syrjintään ja kiinnitettävä huomiota turvapaikkaa hakevien lasten oikeuksiin. Näihin asioihin ei komitean arvion mukaan ollut kiinnitetty riittävästi huomiota neljännellä raportointikierroksella, ja komitea uusi vaatimuksensa vuonna 2011. Päätelmissään komitea esitti huolensa siitä, että vammaisia lapsia, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsia sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluvia lapsia, kuten romaneja, syrjitään ja että romaniväestö kokonaisuudessaan joutuu sosiaalisen ja rakenteellisen syrjinnän kohteeksi, mikä heikentää romanilasten elintasoja. Komitea kehotti Suomea torjumaan kaikkia syrjinnän muotoja, mukaan lukien vammaisiin lapsiin, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin kohdistuvaa syrjintää. Komitea suositteli, että Suomi asettaa julkisissa ohjelmissaan keskeiselle sijalle syrjinnän estämisen ja poistamisen mm. joukkoviestimien ja koulutusjärjestelmän avulla. Lisäksi kehoitettiin tehostamaan kansallisen romanipoliittisen ohjelman mukaisesti toimia, joilla romanien etnistä syrjintää ja sosiaalista syrjäytymistä torjutaan ja varmistamaan kaikille romanilap-

sille riittävä elintaso. Erikseen kehoitettiin Suomea raportoimaan seuraavalla kierroksella toimista ja ohjelmista, joilla rasismia, rotusyrjintää, muukalaisvihaa ja suvaitsemattomuutta on torjuttu. Heinäkuussa 2019 luovutetussa yhdistetyssä 5. ja 6. maaraportissa Suomi luettelee useita ohjelmia, joilla syrjintää ja rasismia on pyritty vähentämään.

Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että vammaiset, maahanmuuttajataustaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvat lapset kohtaavat yhä huomattavasti muita lapsia ja nuoria useammin syrjivää kiusaamista ja suoranaista syrjintää. Kouluterveyskyselyn 2017 mukaan syrjivää kiusaamista on kokenut 45 % ulkomailla syntyneistä, 46 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista ja 53 % toimintarajoitteisista 8. ja 9. luokkalaisista, ja peräti 61 % toisella asteella opiskelevista sateenkaarinuorista. Lapsiasiavaltuutettu järjesti Nuoret neuvonantajat -kuulemisen maahanmuuttajataustaisille tytöille tammi-kuussa 2019 Turussa Tyttöjen Talolla. Paikalla olleet tytöt kertoivat kohtaavansa kiusaamista ja suoranaista rasismia arjessaan.

Suomen romaniväestön osallisuutta ja hyvinvointia koskevan Roosa-tutkimushankkeen²² tulokset osoittivat, että romanit kohtaavat edelleen niin sosiaalista kuin rakenteellista syrjintää. Tutkimukseen osallistuneilla oli runsaasti lapsuudessa koettuja vaikeuksia, kuten köyhyyttä, huoltajien sairautta, koulukiusaamista ja puutteellisia asumisololoja. Etenkin nuoret naiset kokivat ahdistusta, syrjintää ja turvattomuutta. Tuloksissa erityisen huolestuttavaa oli syrjintäkokemusten yleisyys romaniväestön keskuudessa: lähes joka toinen vastaaja oli kokenut viimeksi kuluneen vuoden aikana epäoikeudenmukaista kohtelua vieraalta ihmiseltä julkisella paikalla. Syrjinnän kokemukset olivat erityisen yleisiä nuorimmissa ikäryhmissä. Syrjintää oli koettu myös viranomaisien, erityisesti poliisin, Kelan tai sosiaalipalveluiden kanssa asioitaessa. Vaikka Roosa-tutkimukseen osallistuneet olivat kaikki täysi-ikäisiä, heijastuvat syrjintäkokemukset myös lapsiin. Suomessa tulisikin pian uudistaa tutkimus romanilasten ja -nuorten kokemuksista, sillä edellinen laajempi tutkimus²³ on julkaistu lapsiasiavaltuutetun toimesta vuonna 2009. Myös kymmenen vuoden takainen tutkimus osoitti, että romanilapset kohtaavat usein syrjintää.

¹⁹ Tilastokeskus ja Familia ry:n tietokannat <http://www.duoduo.fi/kirjasto> (haettu 3.1.2020).

²⁰ <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kieli-ja-kulttuurivahemmistot> (haettu 3.1.2020).

²¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomen 4. määräaikaisraportoinnin päätelmät 20.10.2005, CRC/C/14/Add.272/

²² Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointi - romanien hyvinvointitutkimus roosan perustulokset 2017-2018. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos raportti 15/2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137276/RAP2018_15_Suomen%20romaniv%C3%A4est%C3%B6_web%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 2.1.2020).

²³ Junkala, P. & Tawah, S. 2009. Enemmän samanlaisia kuin erilaisia - romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun julkaisuja 2/2009. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/romanilasten-hyvinvointi.pdf> (haettu 2.1.2020).

Saamelaislasten historiaa käsittelevä Inker-Anni Linkola-Aikion, Merja Pakuniemen ja Pigga Keskitalon²⁴ tutkimus osoittaa, että etenkin koulujärjestelmä on vaikuttanut saamelaislasten mahdollisuuksiin elää oman kieli- ja kulttuuriperinteen mukaista elämää. Historian saatossa etenkin koulu on ollut saamelaiskulttuuria tuhoava ja myöhemmin elvyttävä ja sen vuoksi lapsille erityisen merkityksellinen instituutio. Kukka Rannan ja Jaana Kaakisen tuore teos²⁵ paljastaa saamelaisväestöön kohdistuneen sorron monet tasot ja syrjivien käytäntöjen jatkumisen pitkälle nykyaikaan. Viimeisenä esimerkkinä teoksessa käsitellään Jäämeren rataa, jota myös saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on vastustanut: kannanotossaan nuoret vastustivat rataa voimakkain ilmaisin.²⁶ Saamelaisnuorten asia on noussut esiin myös YK:n lapsen oikeuksien komitealle tehdyssä kantelussa, jossa 15 nuorta kanteli viittä valtiota vastaan ilmastonmuutoksen vastaisten toimien ponnnettomuudesta. Yksi kantelijoista oli Ruotsin saamelainen nuori Ellen-Anne, joka kertoi kantelussa ilmastonmuutoksen vaikutuksista saamelaiselinkeinolle ja elämän edellytyksille pohjoisella pallonpuoliskolla. **Lapsiasiavaltuutetun toiminnan painopistealueena vuonna 2020 on maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet, aihe, joka koskettaa erityisellä tavalla saamelaislapsia ja -nuoria.**

Vammaiset lapset ja nuoret ovat laaja ja moninainen ryhmä ihmisiä, joilla on eristeisiä toiminnan rajoitteita. Vammaisten lasten ja nuorten asemaan on odotettu merkittäviä parannuksia Suomen ratifioitua YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen

vuonna 2016. Vammaiset lapset on huomioitu myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja useissa lapsen oikeuksien komitean antamissa yleiskommenteissa. Yleiskommentti n:o 927 koskee nimenomaisesti vammaisten lasten oikeuksia. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutuminen edellyttäisivät kuitenkin nykyistä aktiivisempia toimia yhteiskunnan eri toimijoilta ja sekä vammaisjärjestöt²⁸ että tutkijat²⁹ ovat toistuvasti nostaneet esiin, etteivät vammaisten lasten oikeudet Suomessa toteudu kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla. Vammaiset lapset tarvitsevat oikeuksiensa toteutumiseen aikuisten tukea ja erityistä huomiota paitsi koulussa, myös vapaa-ajan, kulttuurin, asumisen ja terveydenhuollon saralla. Julkisudessa keskusteltiin vuoden aikana etenkin inklusiosta varhaiskasvatuksessa, peruskoulutuksessa ja toisen asteen koulutuksessa. Inklusion ihmisarvoisen toteuttaminen on toisinaan epäonnistunut ja vammaiset lapset sekä nuoret ovat vähäisen tuen vuoksi joutuneet syrjinnän kohteeksi. Vammaisten lasten aito osallisuus yhteiskunnassa edellyttää asennemuutosta, jossa heidän tukeensa kohdistettu resursointi nähdään arvokkaana ja edistettävänä asiana. Lapsiasiavaltuutettu tekee vuonna 2021 selvityksen vammaisten lasten kokemuksista ja oikeuksista.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat lapset ovat erityisen haavoittuva ryhmä ja heidän yhdenvertainen kohtelunsa toteutuu paikoin erittäin huonosti. He kohtaavat tuoreen Kouluterveyskyselyn mukaan huomattavasti muita lapsia ja nuoria useammin syrjivää kiusaamista ja seksuaalista häi-

rintää. Lisäksi vanhemman tai muun hoitavan aikuisen taholta koettu henkinen ja fyysinen väkivalta oli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön itsensä lukevien nuorten kohdalla huomattavasti muita yleisempää. Esimerkiksi sukupuolivähemmistöön kuuluvista 8. ja 9. luokkalaisista 23 prosenttia koki koulukiusaamista vähintään kerran viikossa, kun vastaava osuus muilla saman ikäisillä oli kuusi prosenttia. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista nuorista 40 prosenttia oli kokenut seksuaalista häirintää, kun kaikista muista vastaajista vastaavaa oli kokenut keskimäärin joka viides. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvista yläkoululaisista henkistä väkivaltaa kertoi kokeneensa peräti 46 prosenttia ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 45 prosenttia, kun muista samanikäisistä näin kertoi kokeneensa 28 prosenttia. Fyysistä väkivaltaa kotona kertoi kokeneensa joka neljäs seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluva yläkouluikäinen, kun samanikäisistä vastaavaa oli kokenut noin joka kymmenes.³⁰ Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ongelmat ovat nousseet esiin myös esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun järjestämässä pyöreän pöydän keskusteluissa, joiden aiheena olivat lapsen itsemääräämisoikeus sukupuoleen ja intersukupuoliset lapsen ja hoitokäytännöt.³¹ Hallitusohjelmaan sisältyy kaksi näitä ryhmiä koskevaa kirjausta. Ensimmäinen niistä on kirjaus, jonka mukaan on tarkoitus säätää transsukupuolisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta kunnioittava laki sukupuolen vahvistamisesta, jolla poistetaan laista lisääntymiskyvyttömyysvaatimus ja erotetaan lääketieteelliset hoidot juridisen sukupuolen vahvistamisesta. Su-

²⁴ Linkola-Aikio, I. & Pakuniemi, M. & Keskitalo, P. 2018. Saamelaislasten historiaa satavuotiaassa Suomessa. Pohjoinen tiede- ja kulttuurilehti Agon 2/2018. <http://agon.fi/article/saamelaislasten-historiaa-satavuotiaassa-suomessa/>

²⁵ Ranta, K. & Kaakinen, J. 2019 Vastatuuleen. Saamen kansan pakkosuomalaisistamisesta. S & S.

²⁶ <https://www.samediggi.fi/2019/05/10/saamelaiskäräjien-nuorisoneuvosto-jaameren-rata-uhkaa-tulevaisuuttamme/>

²⁷ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 9 (2006) Vammaisten lasten oikeudet CRC/C/GC/9.

²⁸ Esim. Vammaisten lasten oikeuksien toteutuminen vaatii tekoja. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2018. <https://www.tukiliitto.fi/blogi/vammaisten-lasten-oikeuksien-toteutuminen-vaatii-tekoja/> (haettu 2.1.2020).

²⁹ Ahola, S. & Pollari, K. 2018. Lapsella on oikeus osallisuuteen – vammastaan riippumatta. Päätöksen tueksi 2/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135864/URN_ISBN_978-952-302-999-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 2.1.2020).

³⁰ Lähde: Kouluterveyskysely 2019, THL ja YLE <https://yle.fi/uutiset/3-11089142> (haettu 3.1.2020).

³¹ Pyöreän pöydän keskustelujen aineistot verkossa <http://www.lapsiasia.fi/aineistot/pyorean-poydan-keskustelut>.

kupuolen korjaaminen rajoitetaan vain täysi-ikäisille henkilöille.³² Hallitusohjelmassa on siis jo asetettu varsin tarkat rajat tulevalle lainsäädännölle. **Huolimatta näistä rajoista on tärkeää, että lainvalmistelussa asiaa tarkastellaan myös nuorten näkökulmasta ja varmistetaan heille oikea-aikainen, laadukas ja riittävä hoito ja tuki jo ennen täysi-ikäistymistä. Lapsiasiavaltuutettu otti touku-kuussa 2019 kantaa lapsen oikeuksien huomioimiseen translain uudistuksen yhteydessä. Sukupuolen juridiseen vahvistamiseen liittyvän lainsäädännön tulee turvata lapsen oikeuksia, tukea lapsen terveen identiteetin kasvua ja suojella lasta kasvuympäristön vihamieliseltä suhtautumiselta.**³³ Toinen merkittävä kirjaus hallitusohjelmassa koskee intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamista. Sen mukaisesti pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukelinkirurgiasta luovutaan. Lapsiasiavaltuutettu pitää kirjausta erittäin myönteisenä ja korostaa lisäksi, että myös intersukupuolisille lapsille ja heidän perheilleen on taattava oikea-aikaiset, laadukkaat ja riittävät hoito- ja tukipalvelut.

Pakolais- ja turvapaikanhakija-asemassa olevien lasten asema Suomessa on toistuvasti herättänyt YK:n lapsen oikeuksien komitean huomiota. Ns. paperittomien ja karkotuspäätöksen saaneiden lasten asema on erityisen heikko ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston tuoreen julkaisun³⁴ mukaan myös

perheenyhdistämistä hakevien alaikäisten asema on vaarantunut. Lastensuojelun Keskusliiton selvitys kotoutumisvaiheessa olevien ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten palveluista osoitti vakavia aukkoja palvelujärjestelmän osaamisessa. Kyselytutkimukseen ja aiempiin tutkimuksiin perustuva selvitys osoitti, ettei kotoutumislaki (1386/2010) ota lapsen oikeuksien näkökulmasta riittävästi huomioon ilman huoltajaa maahan tulleen lapsen asemaa ja erityistä suojelun tarvetta. Lapsen hoivalle ja turvalle välttämättömät sosiaalihuolto- ja lastensuojelulain mukaiset palvelut eivät selvityksen mukaan toteudu yhdenvertaisesti eri puolilla maata, eivätkä palvelujen sisällöt kohtaa aina lapsen tuen tarvetta.³⁵ Pakolaisstatuksen omaavat ja turvapaikkaa hakevat lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja heillä on siten katsottava olevan oikeus yhteiskunnan erityiseen tukeen ja suojeluun. **Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää vakavaa huomiota pakolais- ja turvapaikanhakija-asemassa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseen ja oikeusturvaan.**

Edellä on kuvattu useita lasten syrjimättömyyden vaarantavia tekijöitä ja tilanteita, joita on esiintynyt jo pitkään. Hallitusohjelmassa 2019 on annettu hallituksen lupaus (5) syrjimättömyydestä, jossa luvataan rakentaa Suomea, joka on suvaitsevainen sekä kunnioittaa ja edistää jokaisen ihmisoikeuksia. Kiusaamiselle ja rasismille on nollatoleranssi. Hallitus ilmaisee halunsa rakentaa tasa-arvoista

Suomea, joka on esteetön ja tukee kaikkia. Strategisessa kokonaisuudessa ”Turvallinen oikeusvaltio Suomi” haasteiksi mainitaan muun muassa eriarvoisuuden kasvu ja syrjäytymisen lisääntyminen ja oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen ongelmat. Yhtenä tavoitteena mainitaan yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen. Näitä pyritään edistämään huolehtimalla muun muassa oikeusturvasta, lainsäädäntöratkaisujen johdonmukaisuudesta, sähköisten palvelujen esteettömyydellä, rasismin ja syrjinnän toimintaohjelmalla, tasa-arvo-ohjelmalla, kielellisten oikeuksien toteutumisella ja vammaisten ja vanhusten oikeuksien edistämisellä. Vastaavia tavoitteita ja keinoja mainitaan myös hallitusohjelman muissa kohdissa. Suunnitelluissa toimenpiteissä ja ohjelmissa on aina myös otettava huomioon lapsen oikeudet.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että niin lainvalmistelussa kuin muissakin hallitusohjelman mukaisissa toimis- sa varmistetaan kattavalla lapsivaikutusten arvioinnilla, että tehtävät päätökset eivät johda lasten suoraan tai välilliseen syrjintään. Tämä koskee esimerkiksi hallitusohjelmaan sisältyvää kirjausta (s. 84), jonka mukaan ulkomaalaislakiin tehtyjen lukuisten erillisten lakimuutosten ja soveltamiskäytäntöjen yhteisvaikutukset oikeusturvaan selvitetään. Pakolais- ja turvapaikanhakijalapset sekä paperittomat lapset ovat haavoittuva ryhmä, joiden yhdenvertaiseen kohteluun on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Kansalais- ja vapausoikeudet

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 4. artiklassa jaotellaan sopimuksen sisältämät velvoitteet yhtäältä yleisiin sopimusvelvoitteisiin ja toisaalta taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeviin velvoitteisiin. Näiden velvoitteiden rooli on valtion kannalta hieman erilainen, sillä jälkimmäiseen kategoriaan kuuluvat velvoitteet tulee toteut-

taa ”mahdollisimman täysimääräisesti tällaisiin toimiin käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan”, kun taas ensimmäiseen kategoriaan kuuluviin kansalais- ja vapausoikeuksiin ei sisälly tällaista rajoitusta.

Lapsen kansalais- ja vapausoikeudet määrittellään pääosin lapsen oikeuksien sopimuksen 6–17 artikloissa. Näitä

ovat oikeus henkilöllisyyteen, rekisteröintiin, nimeen ja kansalaisuuteen, oikeus tuntea vanhempansa sekä oikeus sananvapauteen, ajatuksen-, omatunnon- ja uskonnonvapauteen. Lisäksi kansalais- ja vapausoikeuksiin luetaan oikeus järjestäytyä ja toimia yhdistyksissä, oikeus yksityisyyteen sekä oikeus tietoon.

7 artikla:

Jokainen lapsi on rekisteröitävä heti syntymän jälkeen. Syntyneellä lapsella on oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan.

8 artikla:

10 artikla:

Lapsella on oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, kansalaisuutensa, nimensä ja sukulaissuhteensa. Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttelämättä.

Vuoden 2019 aikana rekisteröintiin, kansalaisuuteen ja perheenyhdistämiseen liittyvät oikeudet ovat aktualisoituneet etenkin ns. paperittomien eli ilman oleskelulupaa Suomessa olevien lasten sekä ulkomailla olevien suomalaista syntyperää olevien lasten asioissa. Lapsi on voinut joutua paperittoman asemaan esimerkiksi kielteisen turvapaikkapäätöksen jälkeen, kielteisen oleskelulupapäätöksen jälkeen, viisumin tai oleskeluluvan umpeuduttua tai jos oleskelulupaa ei ole haettu ollenkaan.³⁶ Paperittomat lapset ovat erittäin haavoittuvassa asemassa, mutta heillä on samat oikeudet kuin muillakin lapsilla. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämä velvoite koskee kaikkia Suomessa oleskelevia lapsia heidän kansalais- tai oleskelulupastuksesta riippumatta. Myös ulkomaa- laislaissa säädetään, että kyseisen lain mukaisessa lasta koskevassa päätöksen- teossa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Tut-

kimusten valossa on kuitenkin perusteltua epäillä, että lapsen edun tulkinnat saattavat asettaa ulkomaalaisasioissa asianosaisena olevat lapset erilaiseen asemaan juridisessa harkinnassa kuin mikä muissa asiaryhmissä on tyypillistä.³⁷ **Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää vakavaa huomiota paperittomien ja ulkomaalaissyntyisten lasten asemaan oikeudellisessa harkinnassa ja palveluiden saavutettavuudessa.**

Hallitusohjelmassa 2019 hallitus on sitoutunut ehkäisemään ja torjumaan paperittomuutta laaja-alaisella viranomaisyhteistyöllä.³⁸ Tavoitteeseen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen parantamisesta on kirjattu yhdeksi keinoksi välttämättömän hoidon turvaaminen kaikille paperittomille.³⁹ Koulutuksen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvään tavoitteeseen kuuluu selvityksen tekeminen paperittomien ja turvapaikanhakijalasten varhaiskasvatuksen toteutumisesta. Jokaisen nuoren, kesken koulutuksen maahantulleiden ja paperittomien oikeus suorittaa perusopetus loppuun turvataan.⁴⁰ Hallitusohjelmaan kirjatut tavoitteet ovat lasten oikeuksien näkökulmasta hyviä, vaikka ohjelman perusteella on vaikea arvioida sitä, miten hyvin ne ovat

toteutettavissa. Selvitys varhaiskasvatuksen toteutumisesta on varmasti tarpeellinen, jotta näiden lasten hakeutumista ja pääsyä varhaiskasvatuksen piiriin voidaan edistää, mutta hallituskaudella olisi tehtävä myös konkreettisia toimia, joilla lapset saadaan varhaiskasvatuksen piiriin. Myönteistä on, että hallitusohjelman mukaisesti subjektiivinen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen palautetaan vuonna 2020.⁴¹ Se osaltaan voi edistää maahanmuuttajalasten osallistumista varhaiskasvatukseen.

Edellä viitataan ulkomailla olevien suomalaista syntyperää olevien lasten rekisteröintiin ja kansalaisuuteen liittyviin ongelmiin, jotka vaarantavat osaltaan myös näiden lasten yhdenvertaisen kohtelun. Usein nämä tilanteet liittyvät hyvin haastaviin tilanteisiin sotaa käyvissä maissa tai esimerkiksi pakolaisleireillä tai vastaavissa olosuhteissa oleviin lapsiin. **Sähköisten palveluiden avulla olisi jossain määrin mahdollista parantaa tilannetta, sillä tämä vähentäisi tarvetta matkustaa lähetystöihin tai virastoihin paikan päälle.** Hallitusohjelmaan ei sisälly tavoitteita tai keinoja, joilla näihin haasteisiin olisi tarkoitus puuttua.

³² Hallitusohjelma 2019, s. 87.

³³ <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2019-8/lapsen-oikeudet-on-huomioitava-sukupuolen-vahvistamista-koskevassa-lainvalmistelussa>

³⁴ ”Lapset ilman perhettä - kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistäminen (2020) Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. <https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Lapset+ilman+perhett%c3%a4+%e2%80%93Kansainv%c3%a4list%c3%a4+suojeluasaaneiden+alaik%c3%a4isten+perheenyhdist%c3%a4minen/9a5d54b9-82c9-4961-a865-f6037110b2a7> (haettu 5.3.2020).

³⁵ Martiskainen, T. & Toivonen, V. 2019 Kotoutumisen polku – Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kotoutumisen_polku_.pdf (haettu 3.1.2020).

³⁶ <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/paperittomat/>

³⁷ Ks. esim. Sormunen, M. 2016. ‘ In All Actions Concerning Children ’ ? Best Interests of the Child in the Case Law of the Supreme Administrative Court of Finland. International Journal of Children ’ s Rights 24(1): 155–184.

³⁸ Hallitusohjelma 2019, s. 79.

³⁹ Hallitusohjelma 2019, s. 151.

⁴⁰ Hallitusohjelma 2019, s. 169.

⁴¹ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain ja lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta HE 34/2019 vp. Lakiesitys on hyväksytty eduskunnassa joulukuussa 2019.

- 12 artikla:** Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
- 13 artikla:** Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.

Lapsen osallisuuden oikeus on yksi lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteista ja läpäisee siten kaikki sopimuksen artikkelit. Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 ja 13 artiklan mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja ilmaisun muodot ovat lapsen itsensä valittavissa. Yhdistymisvapaus on Suomen perustuslain mukaan turvattu myös lapsille, mutta oikeus toimia yleisötilaisuuden järjestäjänä on kuitenkin rajattu 15 vuotta täyttäneisiin. Lapsen oikeus ilmaisunvapautteen herätti vuonna 2019 julkista keskustelua, kun miljoonat ihmiset ympäri maailman liittyivät sankoin joukoin mielenilmauksiin, joita innoittivat Ruotsissa syksyllä 2018 alkaneet #fridaysforfuture-koululakat. Suomessa suuria mielenilmauksia järjestettiin muiden maiden tavoin maalisi- ja syyskuussa. Vaikka lasten osallistumista kritisoiva keskustelu oli Suomessa verrattain vähäistä, opetusministeri Li Andersson vetosi syyskuussa kouluihin, jotta yhteisistä pelisäännöistä mielenilmaukseen osallistumiseksi sovitaisiin, ja muistutti lapsen oikeuksien mukaisesta ilmaisunvapaudesta.⁴² Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2020 painopistealueena on maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet, missä yhteydessä tarkastellaan myös lasten vaikuttamisen oikeutta ja mahdollisuuksia.

Vuonna 2019 käynnistyi oikeusministeriön koordinoimana lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien arviointityökalun pilotointihanke. Hankkeen tavoitte-

na oli arvioida lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista Suomessa Euroopan neuvoston kehittämän arviointityökalun avulla. Arvioinnin mukaan lainsäädäntö ja osallistumisen rakenteet ovat Suomessa lasten osallistumisoikeuksien näkökulmasta pääosin kunnossa, mutta käytännön toimenpanossa on vielä paljon kehitettävää. **Keskeisiä kehitettäviä asioita ovat lasten tietoisuus omista oikeuksistaan ja käytettävissä olevista oikeusturva-keinoista, palautteen kerääminen lapsilta, hallinnollisten menettelyjen ja päätöksenteon valmistelun lapsiystävällisyys sekä lasten parissa työskentelevien ammattiryhmien tietoisuus lapsen oikeuksista.**⁴³

Myös tutkimustulokset osoittavat, että lasten oikeus tulla kuulluksi ei käytännössä usein toteudu. Vuonna 2019 julkais-
tun Nuorisobarometri 2018 -tutkimuksen mukaan 45 prosenttia 15–29-vuotiaista nuorista on pyrkinyt vaikuttamaan itselleen tärkeisiin yhteiskunnallisiin asioihin⁴⁴. Usko ulkoparlamentaariseen vaikuttamiseen, esimerkiksi ostopäätöksillä vaikuttamiseen, on kasvussa, mutta vaikuttamaan pyrkineiden nuorten osuus on edelleen verrattain matala. Vaikka vuosina 2016–2019 porrastetusti ala- ja yläkouluissa käyttöön otetut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet painottavat lasten ja nuorten osallistumista ja vaikuttamista⁴⁵, ei oppilaiden osallisuus toteudu Kouluterveyskyselyn

mukaan parhaalla mahdollisella tavalla myöskään koulussa. Tutkimuksen mukaan 12 prosenttia 8–9. luokan oppilaista kertoo, että koulussa on hyvät vaikutusmahdollisuudet. Oppilaista 28 prosenttia on sitä mieltä, että opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla. Neljännen ja viidennen luokan oppilaita puolet on osallistunut koulun asioiden suunnitteluun ja 52 prosenttia kertoo, että luokassa uskaltaa sanoa mielipiteensä. Vuonna 2020 lapsiasiavaltuutettu toteuttaa yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa Lapsen oikeuksien kansallisen viestintästrategian, jossa lapsen oikeus osallisuuteen on keskeinen strategian lähtökohta. Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lasten osallistumisoikeuksien tulisi olla tärkeänä pääperiaatteena myös kansallisen lapsistrategian laatimisessa.

Hallitusohjelmassa 2019 osana oikeusvaltion kehittämistä on kirjattu vuoteen 2025 ulottuvan hallinnonalat ylittävän demokratiaohjelman käynnistäminen.⁴⁶ Tässä yhteydessä todetaan, että demokratiaohjelmalle keskeistä on kouluopetuksen ja koulujen toimintakäytäntöjen kehittäminen ja että sillä myös tuetaan muun muassa lasten ja nuorten valmiuksia vaikuttaa omassa lähiympäristössään ja laajemmin yhteiskunnassa. Lapsiasiavaltuutettu pitää kirjausta tärkeänä ja toivoo, että demokratiaohjelma tulee sisältämään konkreettisia ja riittävästi resursoituja toimenpiteitä lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien edistämiseksi.

⁴² <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/opetusministeri-li-andersson-ensi-viikon-ilmastolakosta-kouluissa-hyva-keskustella-pelisaannoista-jotta-vapaus-mielenilmaisuun-toteutuu/827195/>

⁴³ https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lasten-osallistumisoikeuksia-arvioitu-suomessa

⁴⁴ <http://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri>

⁴⁵ <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>

⁴⁶ Hallitusohjelma 2019, s. 83.

- 14 artikla:** Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä.

Lapsen oikeus uskonnonvapauteen käynnistyi vuonna 2019 aktiivisen keskustelun. Lapsen oikeus uskonnonvapauteen sisältää ennen kaikkea lapsen oikeuden kuulua tai olla kuulumatta uskontokuntaan, mutta sillä on myös olennainen liittyvä koulujen uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen saatavuuteen. Suomessa evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvan lapsen tai nuoren ei ole tällä hetkellä mahdollista osallistua elämänkatsomustiedon opetukseen koulussa, mikä pakottaa hänet valitsemaan uskontokuntaan kuulumisen ja elämänkatsomustiedon opetukseen osallistumisen välillä ja riippuu hänen huoltajien-

sa tahdosta. Kysymys nousi vuonna 2019 aktiiviseen keskusteluun, kun 9-vuotias Lenni kysyi Helsingin Sanomissa, miksei hän saa osallistua elämänkatsomustiedon opetukseen, vaikka haluaisi.⁴⁷ Joulukuussa 2019 kolme kansanedustajaa teki aiheesta kysymyksen.⁴⁸ Opetus- ja kulttuuriministeriöstä luvattiin tehdä aiheesta selvitys⁴⁹, vaikka asiaa ei ole kirjattu hallitusohjelmaan. Oman lisänsä keskusteluun tuo näkemys nk. katsomusopin opetuksesta muiden Pohjoismaiden mallin mukaan. Lapsiasiavaltuutettu on kertomuksessaan eduskunnalle 2018 todennut, että nykyinen sääntely loukkaa yhdenvertaisuutta ja on lapsen oikeuk-

sien sopimuksen 2 artiklan vastainen. Lisäksi osa lapsista jää vaille uskonnon opetusta, sillä tällä hetkellä usean pienen uskontokunnan opetusta ei pystytä järjestämään. Lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että katsomusaineiden opetuksesta käytävä keskustelu etenee pitkälti aikuisvetoisena. Lapsiasiavaltuutettu esittää, että katsomusaineiden ja mahdollisen katsomusopin opetuksen järjestämistä selvitetään lasten ja nuorten näkökulmasta. Lasten ja nuorten mielipiteiden selvittämisen jälkeen uskonnonopetusta koskevaa lainsäädäntöä tulee tarkentaa vastaamaan lapsen oikeuksien sopimusta.

⁴⁷ <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006245670.html>

⁴⁸ KK 334/2019 vp. http://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_334+2019.aspx

⁴⁹ Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 334/2019 vp. http://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_334+2019.pdf

16 artikla: Lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen. Hänen kunniaansa tai mainettaan ei saa halventaa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 16 artiklan mukaan lapsella on oikeus yksityisyyteen ja perhe-elämään. Yksityiselämän suoja kohdistuu paitsi lapsen kotiin ja perheeseen, myös häneen yksilönä. Vuonna 2019 paljastuneet lapsiin kohdistuneet seksuaalirikokset herättivät keskustelua huoltajien oikeudesta ja vastuusta suhteessa lasten käyttäytymiseen sosiaalisessa mediassa. Huoltajan samanaikainen velvollisuus suojella lasta ja kunnioittaa hänen yksityisyyttään esimerkiksi henkilökohtaisessa viestinnässä on koettu ristiriitaiseksi. Lapsiasiavaltuutetulta on tiedusteltu kantaa erilaisiin mobiililaitteisiin asennettaviin seuranta- ja vakoiluohjelmiin, joilla voi etähallita esimerkiksi lapsen puhelinta ja valvoa lapsen liikkumista. Osa sovelluksista mahdollistaa myös puhelimen viestien seuraamisen. On tärkeää muistaa, että erilaiset seuranta- ja vakoiluohjelmat voivat loukata lapsen yksityisyyttä ja vaarantavat lapsen luottamuksen häntä hoivaaviin aikuisiin. Niin ikään huoltajien oikeus julkaista lapsestaan kuvia ja videoita sosiaalisessa mediassa herättää jatkuvaa keskustelua ja kysymyksiä rajanvedoista. Aikuisten on pidättäydyttävä julkaisemasta lapsesta hänen yksityisyyttään loukkaavia kuvia esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Lapsiasiavaltuutettu tiedostaa, että käytännön tasolla lapsen yksityisyyteen liittyvien lakien soveltaminen lapsen oikeuksia kunnioittaen on vaativaa ja edellyttää tapauskohtaista harkintaa. Huoltajat tarvitsevat konkreettisia ohjeita ja lisää tietoa lapsen yksityisyyden suojasta ja sen soveltamisesta siten, että sen enempää lapsen suojelun tarve kuin yksityisyys eivät vaarannu. Lapsiasiavaltuutettu korostaa avoimuutta ja rehellisyyttä myös aikuisten taholta käsiteltäessä lasten kanssa sosiaalisen median käyttöä. Hallitusohjelmaan 2019 sisältyy lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan laaditun Euroopan neuvoston yleissopimuksen (Lanzarote-sopimus) toimeenpanoa koskevan kansallisen ohjelman laatiminen⁵⁰. Toimeenpano-ohjelman laatimisessa on tärkeää, että huomiota kiinnitetään erityisesti verkossa tapahtuvaan häirintään ja hyväksikäyttöön.

17 artikla: Lapsella on oikeus saada tietoa esim. television, radion ja lehtien välityksellä. Valtiolla on velvollisuus rohkaista tiedotusvälineitä tuottamaan lapsen hyvinvointia ja kehitystä tukevaa aineistoa. Lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta.

Lapsen kansalaisoikeuksiin kuuluu oikeus tietoon ja tiedonhankintaan erilaisista lähteistä. Hallitus on ohjelmassaan sitoutunut muun muassa vahvistamaan kansalaisten tasavertaisia mahdollisuuksia saada luotettavaa tietoa ja sivistää itseään. Tähän liittyy myös hallitusohjelman lasten oikeuksien kannalta tärkeä kirjaus, jonka mukaan vastuullisen journalismin toimintaedellytyksiä tuetaan erityisesti nuorten suosimien digitaalisilla alustoilla toimivien medioiden osalta.⁵¹

⁵⁰ Hallitusohjelma 2019, s. 91.

⁵¹ Hallitusohjelma 2019, s. 81.

Kasvuympäristön turvallisuus sekä väkivallan, kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin ehkäisy

19 artikla: Lasta on suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lapsen oikeuksien sopimus suojelee lasta erityisen huolellisesti kaikenlaiselta väkivallalta, hyväksikäytöltä ja kaltoinkohtelulta (19 artikla). Lisäksi Suomi on ratifioinut lapsen oikeuksien sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan lasten myynnistä, lapsiprosituutiosta ja lapsipornografiasta. Päätelmissään Suomelle lapsen oikeuksienkomitea on huomauttanut, että lapsiin kohdistuva perheiden sisäinen väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat vakavia ongelmia, joihin valtion tulisi puuttua. Myös kuritusväkivallan estämiseksi on tehtävä nykyistä enemmän ponnisteluja. Viime vuosina kehittyneet tutkimusmenetelmät ovat vahvistaneet tutkijoiden ymmärrystä lapsuudenaikaisten haitallisten kokemusten (ns. adverse childhood experiences eli ACE) vaikutuksista myöhempään somaattiseen terveyteen ja nuoruudessa puhkeaviin mielenterveyden ongelmiin⁵².

Lapset väkivallan uhreina

Tutkimukset osoittavat, että lapsiin kohdistuva väkivalta on Suomessa edelleen hälyttävällä tasolla. Keskimäärin yksi alle 1-vuotias, kaksi iältään 1–14-vuotiaista ja kolme 15–19 -vuotiaista kuolee vuosittain väkivallan seurauksena.⁵³ Kouluterveyskyselyssä 2019 peräti 11 prosenttia 8. ja 9. luokan vastaajista kertoo heitä hoitavan vanhemman kohdistaneen heihin fyysistä väkivaltaa, ja perheen aikuisten välisestä väkivallasta kertoo yhtä moni. Kuusi prosenttia äideistä kertoo kohdistaneensa lapseensa vakavaa fyysistä väkivaltaa kuluneen vuoden aikana, kaksi prosenttia kertoo toimineensa näin toistuvasti. ⁵⁴Keskimäärin 26 prosenttia kouluterveyskyselyyn vastanneista oli kokenut huoltapitävän aikuisen taholta henkistä väkivaltaa. Vuosittain 12 prosenttia tytöistä ja 3 prosenttia pojista kertoo kokeneensa seksuaalista häirintää julkisessa tilassa. Tyttöjen netissä ja puhelimessa kokema häirintä on kasvanut 16 prosentista 27 prosenttiin vuosina 2017–2019, ja 17 prosenttia 8. ja 9. luokkalaisista kertoo kokeneensa fyysistä uhkaa vuoden aikana – pojat useammin kuin tytöt.

⁵² Hughes, K., Bellis, M.A., & Hardcastle, K., Sethi, D., & Butchart, A., Mikton, C., & Jones, L., Dunne, M. P. 2017. The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. Lancet Public Health 2017; 2: e356–66; [http://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667\(17\)30118-4/fulltext](http://www.thelancet.com/journals/lanpub/article/PIIS2468-2667(17)30118-4/fulltext)

⁵³ Tilastokeskus PxWeb-tietokannat: Kuolleet muuttujina Tilaston peruskuolemansyy, 51 Murha, tappo tai muu tahallinen pahoinpitely (X85-Y09, Y871) ikäryhmittäin.

⁵⁴ Peltonen, K. & Ellonen, N. & Pösö, T. & Lucas, S. 2014. Mothers' self-reported violence toward their children: a multifaceted risk analysis. Child Abuse & Neglect 38(12): 1923-33. Doi: 10.1016/j.chiabu.2014.10.016.

HEUNI:n keväällä 2019 julkaisemassa raportissa todettiin, että myös Suomesa lapset ja nuoret joutuvat ihmiskaupan uhreiksi. Seksuaalinen hyväksikäyttö oli selvityksen mukaan tunnistetuin ihmiskaupaan liittyvän hyväksikäytön muoto. Se oli myös Suomessa yleisimmin tapahtunut tai tunnistettu hyväksikäytön muoto. Selvityksen perusteella ymmärrys lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta vaihteli kunnissa ja viranomaisissa. Selvityksessä päädyttiin suosittamaan, että viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuutta ihmiskaupasta lisättäisiin ja siihen liittyvää ohjeistusta parannettaisiin, jotta uhrin tunnistettaisiin ja heille kyettäisiin tarjoamaan nykyistä useammin apua.⁵⁵

Marraskuussa 2019 julkaistiin Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoima ja laajassa yhteistyössä valmisteltu lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisen toimenpidesuunnitelma Väkivallaton lapsuus, joka sisältää 93 toimenpidettä 0–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kohtaaman väkivallan ehkäisemiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on edistäjänä useassa ohjelman toimenpidekohdassa. Lapsiasiavaltuutetun vuoden 2022 painopistealue on turvallisuus ja lapsen oikeudet. Jo nyt on tehostettu yhteistyötä Poliisiammattikorkeakoulun kanssa, jotta lasten oikeudet tunnistettaisiin ja huomioitaisiin lapsiin kohdistuvia rikoksia estettäessä ja tutkittaessa.

Hallitusohjelmassa 2019 on kirjattu, että hallitus kiinnittää erityistä huomio-

ta lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Lisäksi parannetaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien auttamiseksi matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuuksia ja vahvistetaan viranomaiskäytäntöjä. Lastenasiantalo-mallia laajennetaan ja ihmiskaupan uhrien asemaa parannetaan.⁵⁶ Lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan laaditun Euroopan neuvoston yleissopimuksen (Lanzarote-sopimus) toimeenpanoa koskevan kansallisen ohjelman laatiminen sisältyy hallitusohjelmaan.⁵⁷ Valitettavasti edellä mainittuun laajaan Väkivallaton lapsuus-toimenpidesuunnitelmaan ei hallitusohjelmassa oteta kantaa, vaikka ohjelma sisältääkin osin samoja toimenpiteitä ja tavoitteita. Väkivallaton lapsuus-toimenpidesuunnitelman kattava edistäminen olisi lapsen oikeuksien kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Hallitusohjelmaan sisältyy kirjaus, jonka mukaan seksuaalirikosten uhrien tukikeskusten palvelutarjontaa ja valtakunnallista kattavuutta laajennetaan.⁵⁸ Seri-tukikeskusten toiminta on erittäin tehokasta, mutta ne tarjoavat tällä hetkellä palveluita vain 16 vuotta täyttäneille. Tätä nuoremmat uhrin hoidetaan lasten terveystoimissa, kuten lasten tautien päivystyksessä tai pääkaupunkiseudulla Lastensairaalassa. Rikosprosessiin liittyvä tutkimus tehdään oikeuspsykologisessa osaamiskeskuksessa, joiden toimintamallit vaihtelevat valtakunnal-

lisesti. Vaikka näillä lasten yksiköillä on mahdollisuus konsultoida seri-keskusta, lasten kohdalla tukipalvelut eivät toteudu vielä tehokkaasti. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että lasten seri-palveluiden saatavuus ja laatu varmistetaan Lastenasiantalo-mallia laajennettaessa ja Lanzarote-sopimuksen toimeenpano-ohjelmassa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää edellä mainittuja kirjauksia tärkeinä, mutta muistuttaa, että vasta käynnistetyt toimenpiteet ja niiden lopputulos käytännössä näyttää, miten näissä tavoitteellisesti ilmaistuissa toiminnoissa onnistutaan. Erityisen kiitettävää on, että jo nyt hallituskauden alussa Lastenasiantalo-mallin edistämiseksi on Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksessa käynnistynyt Barnahus-hanke⁵⁹ ja vuoden 2020 alussa on toimintansa aloittanut ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinaattori, jonka tehtävänä on hoitaa toiminnan valtioneuvostotasoista koordinoitua.⁶⁰ Lähisuhdeväkivallan vähentämiseen tähtääviä nimenomaisia toimenpiteitä ei hallituksen ohjelmaan ole kirjattu, joten sen perusteella ei tiedetä, miten toimia tullaan tehostamaan vai onko kyse vain aiempien käynnistettyjen toimenpiteiden jatkamisesta.⁶¹ Lähisuhdeväkivallan vähentäminen on huomioitu Kansallisessa lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelmassa vuosille 2018–2025. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi tammikuussa 2020 selvityksen lähisuhdeväkivaltaan

puuttumisen ehkäisyn prosesseista.⁶² Lukuisia toimia on siten jo meneillään tai suunnitteilla, joten hallitusohjelman kirjaus tukee näiden edistymistä. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että toimien vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen arvioidaan säännöllisesti ja kehitystyötä tehdään tutkituun tietoon perustuen.

Hallitusohjelman 2019 ulkopuolelta voidaan todeta myönteisenä asiana, että hallituksen lainsäädäntösuunnitelmaan on kirjattu kesäkuulle 2020 hallituksen esitys, jolla muutettaisiin lakia lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä siten, että alle kolme kuukautta kestävässä palvelussuhteissa työnantajalla olisi mahdollisuus selvittää henkilön rikostaustaa ennen palvelukseen ottamista.⁶³ Lapsiasiavaltuutettu on jo vuonna 2012 tehnyt aloitteen lainsäädännön kehittämistarpeista aiheeseen liittyen. Aloitteessa ehdotettiin, nyt lainsäädäntösuunnitelmaan sisältyvän muutoksen lisäksi, että lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämismenettely laajennettaisiin koskemaan myös muita kuin virka- ja työsuhteessa olevia, esim. harrastus-, vapaaehtois- ja yritystoimintaa. Lisäksi aloitteessa ehdotettiin, että rikostausta tulisi selvittää säännöllisin väliajoin tehtävän kestäessä, esim. kolmen vuoden väliajoin.⁶⁴ Vapaaehtoistoimintaa koskeva laki laadittiin vuonna 2014. Vielä toteuttamattomien ehdotusten arviointia ja mahdollista sisällyttämistä lainsäädäntöön tulisi harkita.

⁶² Lähisuhdeväkivaltaan puuttumisen ja ehkäisyn prosessit. Lähisuhdeväkivaltatyön hyvät käytännöt rakenteisiin.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:55.

⁶³ Ks. hanke TEM055:00/2019.

⁶⁴ Lapsiasiavaltuutetun aloite lasten kanssa toimivien rikostaustan selvittämismenettelyn epäkohtien korjaamiseksi 9.1.2012, verkossa lapsiasia.fi/tata-mielta/aloitteet/aloitteet-2012/lapsiasiavaltuutetun-aloite-lasten-kanssa-toimivien-rikostaustan-selvittamismenettelyn-epakohtien-korjaamiseksi

⁵⁵ Kervinen, E. & Ollus, N. 2019. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control – HEUNI. https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/RwF5tscZD/Lapsiin_ja_nuoriin_kohdistuva_ihmiskauppa_Suomessa.pdf (haettu 4.1.2020).

⁵⁶ Hallitusohjelma 2019, s. 78.

⁵⁷ Hallitusohjelma 2019, s. 91.

⁵⁸ Hallitusohjelma 2019, s. 91.

⁵⁹ Verkossa <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke>

⁶⁰ Tarkemmin ks. <http://www.ihmiskauppa.fi/>

⁶¹ Ks. <https://sisainenturvallisuus.fi/lahisuhdevakivallan-vahentaminen> ja <https://stm.fi/lahisuhde-ja-perhevakivalta>

Lapsen oikeus suojeluun ja institutionaalinen lastensuojelu

20 artikla: Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on kiinnitetty huomiota erityistä suojelua tarvitsevien lasten asemaan. Sopimuksen 20 artiklan mukaan lapsella, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Sopimuksessa tunnistetaan, että lapselle tulee tällöin tarjota vaihtoehtoista hoitoa ja että hoito voidaan toteuttaa usealla mahdollisella tavalla.

Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli Suomessa 18 544, eli 1,4 prosenttia iältään 0– 20-vuotiaista vuonna 2018, ja heistä 10 861 oli otettu huostaan. Viime vuosina etenkin kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet. Ikäryhmistä sijoitukset kohdistuvat useimmin teini-ikäisiin lapsiin. Suomessa lapsia voidaan sijoittaa sijaisperheisiin, ammatillisiin perhekoteihin ja laitoshuoltoon. Huostaanotetuista lapsista sijaisperheissä oli 55 prosenttia ja heistä 13 prosenttia oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheisiin vuonna 2018. Ammatillisiin perhekoteihin oli sijoitettu 12 prosenttia ja laitoshuoltoon 28 prosenttia lapsista.⁶⁵ Merkittävä osuus lapsista tulee sijoitukseksi kodin ulkopuolelle: vuonna 1997 Suomessa syntyneistä lapsista peräti 5,7 prosenttia oli jossain elämänsä vaiheessa sijoitettuna.⁶⁶

Erillistutkimusten perusteella tiedetään, että sijoitusten kesto vaihtelee. Vuonna 1997 syntyneistä alle 13-vuotiaana sijoitetuista 60 prosenttia oli sijoitettuna yli vuoden, kun taas teini-ikäisenä sijoitetuista 41 prosenttia oli sijaishuollossa yli vuoden. Sijaishuollon päättymisen jälkeen lapsella tai nuorella on oikeus jälkihuoltoon. Tutkimuksista tiedetään, että lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitettujen lasten ennusteet niin koulutus- ja työelämässä kuin terveydellisesti ja sosiaalisesti ovat muita väestöryhmiä heikompia. Lapsiasiavaltuutettu oli kirjoittajana artikkelissa, joka osoitti peräti puolella vuonna 1987 syntyneistä ja elämänsä kuluessa sijoitetuista lapsista olleen vakavia vaikeuksia koulutus- ja työelämään kiinnittymisessä. Nuori vanhemmuus oli sijoitetuilla muita yleisempää ja naisista neljännes sai lapsen alle 20-vuotiaana. Tutkimuksessa korostui tarve saada tukevaa jälkihuoltoa sijoituksen jälkeen, vaikka jälkihuollon piirissä oleminen heikensi tilastollisesti nuoren ennusteita. Tämä oli todennäköisesti seurausta siitä, etteivät ilman apua pärjäävät nuoret hakeudu jälkihuollon piiriin.⁶⁷ Vuonna 2019 hyväksyttiin lakiesitys, jonka mukaan lastensuojelun jälkihuoltoa annetaan siihen asti, kun nuori täyttää 25 vuotta. Lapsiasiavaltuutettu pitää jälkihuollon ikärajan nostamista erinomaisena, mutta huo-

mauttaa, että jälkihuollon laatu ja sisältö vaativat kehittämistä, jotta tuesta olisi nuorelle hyötyä.

Osana YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen ns. OPCAT-pöytäkirjan hyväksymistä eduskunnan apulaisoikeusasiamies on tehnyt useita valvontatarkastuksia lastensuojelulaitoksiin. Tarkastuksissa on ilmennyt vakavia puutteita laitosten menettelyissä, lasten kohtelussa sekä laitosten valvonnassa. Tarkastuksia seuranneissa keskusteluissa on todettu lainsäädännön uudistamistarpeita ja valvontaresurssien sekä koulutuksen lisäämisen tarvetta. Sosiaali- ja terveysministeriö osoitti syksyllä 2018 lisäpanostuksia lastensuojelun ministeriötason virkamiesresursseihin, valvontaan ja tutkimukseen, mutta ongelman laajuuteen nähden valtionhallinnon tason panostukset ovat kosmeettisia. Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että lainsäädännön uudistamisen, valvonnan lisäämisen sekä tehostamisen ja koulutuksen ohella alalla tarvitaan asennemuutosta, kulttuuriin vahvasti juurtuneiden käytäntöjen radikaalia muokkaamista sekä lapsioikeusperusteista lähestymistapaa.

Lastensuojelun päätöksenteon uudistamisen tarve nousi keskusteluun syksyllä 2019 hallintolainkäyttöä koskevan lakiuudistuksen yhteydessä. Lastensuojeluasioissa valitukset korkeimpaan hallinto-oikeuteen olisivat tulleet luvanvaraisiksi myös muun muassa huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevissa asioissa. Asian käsittelyn yhteydessä useissa lausunnoissa esitettiin, että lastensuojelun päätöksentekojärjestelmää tulisi kokonaisuudessaan uudistaa. Myös perustuslakivaliokunta tuli samankaltaiseen johtopäätökseen.⁶⁸ Perustuslakivaliokunta piti valituslupajärjestelmän käyttöön ottoa ensi asteen muutoksenhaussa ongelmallisena, ja kiinnitti valtioneuvoston vakavaa huomiota tarpeeseen arvioida lastensuojelulain mukaista päätöksentekojärjestelmää huolellisesti ja ryhtyä mahdollisesti tarvittaviin lainsäädäntötoimiin.

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että nykyinen järjestelmä ei edistä parhaalla tavalla lapsen oikeuksia ja etua. Päätöksenteko hallinto-oikeudessa on hidasta ja jää etäälle lasten sekä perheiden elämästä, lapsen kuulemisessa on puutteita ja asioiden käsittelyajat ovat liian pitkiä. **Lapsiasiavaltuutettu vaatii, että las-**

tensuojelun päätöksentekojärjestelmän uudistaminen aloitetaan eduskunnan vastauksessa⁶⁹ edellytetyllä tavalla.

Hallitusohjelmassa 2019 todetaan, että lastensuojelu on maassamme tarpeeseen nähden aliresursoitu. Tilanteen korjaamiseksi hallitusohjelman kirjauksen mukaan lastensuojeluun säädetään asteittain kiristynvä vähimmäishenkilöstömitoitus siten, että tavoitetilassa mitoitus olisi 30 asiakasta ammattilaista kohden. Vuonna 2022 mitoitus on 35. Lisäksi ohjelmassa sitoudutaan turvaamaan erityistä tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin moniammatilliset palvelut ja levittämään eri alojen ammattilaisten yhteistyöhön perustuvaa tiimi-mallia. Myös lastensuojelun jälkihuoltoa kehitetään.

Vaikka ongelmia on havaittu nimenomaisesti lastensuojelun sijaishuollossa, ei hallitusohjelmaan sisälly suoraan sijaishuollon kehittämiseen liittyviä tavoitteita ja keinoja. Ennalta ehkäisevien ja avohuollon palveluiden kehittäminen voi toki osaltaan vähentää sijaishuollon tarvetta, mutta se tapahtuu pitkällä aikavälillä. Ei myöskään ole todennäköistä, että sijaishuollostai edes laitoshuollostai voitaisiin kokonaan luopua. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut sopimusvaltioita takaamaan kaikille laitoksissa eläville lapsille asianmukaisen suojelun, mukaan lukien pääsyn luottamuksellisiin valitus- ja oikeussuojamekanismeihin.⁷⁰ Tämä ei valitettavasti ole Suomessa toteutunut riittävästi. Viime vuosina esiin tulleet laitoshoidon vakavat puutteet ja lasten kaltoinkohtelu laitoksissa vaativat välittömiä toimenpiteitä. Tarkastusten perusteella on todettu tarvetta muun muassa uudistaa lainsäädäntöä sekä lisätä valvontaa ja koulutusta. Valvontaviranomaisten tarkastusten perusteella tehtävät korjaavat toimenpiteet tarkastusten kohteena olevissa laitoksissa ovat ensiarvoisen välttämättömiä, mutta sen lisäksi laitoshoitoa olisi tarkasteltava ja kehitettävä kokonaisuutena ja kaikissa lastensuojelulaitoksissa. Samalla lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että apulaisoikeusasiamies on antanut useita ratkaisuja, joiden mukaan kunnat eivät ole riittävästi valvoneet perhehoidossa olevien lasten kohtelua. Perhehoidon valvonta on tällä hetkellä laitoshoidoakin vähäisempää, vaikka myös perhehoidossa on ilmennyt epäkohtia.

⁶⁵ Lastensuojelu 2018, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>

⁶⁶ Ristikari, T. & Keski-Säntti, M. & Sutela E. & Haapakorva, P. & Kiilakoski, T. & Pekkarinen, E. & Kääriälä, A. & Aaltonen, M. Huotari, T. & Merikukka, M. & Salo, J. & Juutinen, A. & Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. 2018. Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto & Suomen Akatemian tutkimushankkeet. <http://www.julkari.fi/handle/10024/137104>

⁶⁷ Kääriälä, A. & Haapakorva, P. & Pekkarinen, E. & Sund, R. 2019. From care to education and work? Education and employment trajectories in early adulthood by children in out-of-home care. Child Abuse & Neglect: doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104144.

⁶⁸ PeVL 16/2019 vp.

⁶⁹ EV 80/2019 vp. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf

⁷⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20 (2016) lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä, kohta 53 (CRC/C/GC/20).

Oikeus sosiaaliturvaan ja toimeentuloon –materiaalinen elintaso

26 artikla: Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.
27 artikla: Lapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 26 ja 27 artikloissa turvataan lapsen oikeus sosiaaliturvaan ja hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon. Samoin kuin Suomen perustuslaissa, sopimuksessa tunnistetaan myös perheiden tukemisen merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa.

Köyhyyttä voidaan mitata eri tavoin, kuten ihmisten kokemusten, ihmisten käytettävissä olevien tulojen ostovoiman tai

toimeentulotuen käyttöasteen avulla.⁷¹ Lapsiköyhyyden mittariksi on vakiintunut ns. suhteellinen lapsiköyhyysaste, jolla tarkoitetaan pienituloisissa kotitalouksissa elävien lasten suhteellista osuutta. Talous luokitellaan pienituloiseksi, jos sen tulot jäävät pienemmiksi kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien tulojen mediaanista. Lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti kiinnittänyt huomiota suhteellisen lapsiköyhyyden kasvuun, jota ei ole pystytty taittamaan.

Suhteellinen köyhyysaste

Suhteellinen köyhyysaste on paradoksaalinen mittari, sillä se reagoi taantumaan käänteisellä tavalla: laman ollessa syvimillään vuonna 1994, oli myös lapsiköyhyysaste alhaisin – vain 4,5 prosenttia. Samalla muunkin väestön pienituloisuusaste kasvoi. Köyhyysriski on siis pienin silloin, kun koko kansantalous on vaikeuksissa, sillä silloin suuri osa kotitalouksista menettää tulojaan. Laman aikaan voi käydä jopa niin, että aiemmin pienituloiseksi luokiteltu talous tilastoidaankin keskituloiseksi, vaikka käytettävissä olevat tulot eivät lisääntyisi lainkaan. Näin tapahtui eläkeläisten kohdalla juuri 1990-luvun lamassa. Nousukaudella voi käydä niin, että ihminen luokitellaan pienituloiseksi, vaikka käteen jäävissä tuloissa ei tapahtuisi muutosta. Kotitalouksien tulot yleisesti ottaen vain nousevat, mikä nostaa myös mediaania. Sen tähden lapsiköyhyysasteeseen tulee suhtautua varovaisuudella, eikä kiirehtiä toteamaan, että lapsiköyhyys olisi räjähtämässä käsiin. Pienituloisuusaste ja lapsiköyhyysaste kertovat kuitenkin väestön eriarvoisuudesta: kasvavan talouden hedelmät jakautuvat epätasaisesti. Sen tähden lapsiköyhyysastetta on seurattava. Lapsiköyhyysasteen nousu kertoo siitä, että yhä suurempi osa lapsista jää jälkeen kansakunnan yleisestä tulokehityksestä.⁷²⁷³

Kansallisen lapsistrategian valmistelutyössä hyödynnettyjen tutkijapuheenvuorojen mukaan lapsiköyhyysaste aleni Suomessa 1960-luvulta aina vuoden 1994 alhaisimpaan 4,3 prosenttiin, minkä jälkeen osuus kolminkertaistui vuoteen 2007 mennessä. Tämän jälkeen lapsiköyhyysaste on pysytellyt noin 11 prosentissa.⁷⁴ Vuonna 2017 pienituloisissa perheissä asui 11,1 prosenttia alle 18-vuotiaista eli 119 000 lasta.⁷⁵ Köyhyys koettelee etenkin yksinhuoltajaperheitä, yhden tulonsaajan perheitä, monilapsisia perheitä ja pienten lasten perheitä. Köyhyys on usein kyt-

köksissä matalaan koulutukseen ja työttömyyteen, mutta ei yhtä usein kuin muissa pienituloisissa kotitalouksissa: köyhistä lapsiperheistä peräti 42 prosentissa oli työssäkäyvä aikuinen vuonna 2016. Köyhyys onkin kytköksissä yhteiskunnan eriarvoistumiseen ja tuloerojen kasvuun, sillä alimpaan tuloviidennekseen kuuluvien lapsiperheiden tulojen kasvu on ollut vähäistä 1990-luvulta lähtien aina vuoteen 2017 asti⁷⁶

2000-luvun sosiaalipolitiikka on perustunut palvelujärjestelmän kehittämiseen ja panostukset tulonsiirtoihin ovat jääneet

tekemättä. Lapsistrategian valmistelun yhteydessä todettiin, että samalla, kun lapsiperheiden palveluihin kohdistuvat menot kasvoivat reaalisesti 72 prosenttia

ja palveluiden osuus lapsiperheiden sosiaaliturvamenosta kasvoi kolmanneksesta yli puoleen, pysyivät lapsiperheille kohdennettujen tulonsiirtojen menot reaalisesti samalla tasolla vuodesta 2000 vuoteen 2016. Kehitys osoittaa, että lasten köyhyyttä on pyritty torjumaan palveluita – ja samalla ihmisten toimintakykyä – parantamalla. Samaa politiikkaa toteuttaen on kiristetty perheille suunnattuja tulonsiirtoja. Lapsilisän indeksidonnaisuus lakkautettiin vuoden 2016 alusta alkaen, lapsilisää leikattiin 0,85 prosentilla vuonna 2017 ja lapsiperhe-etuuksien indeksikorotukset jätettiin tekemättä vuosina 2018 ja 2019. Verotuksen lapsivähennys poistui vuonna 2018. Kohennuksiakin on viime vuosina tehty. Vähimmäismääristä vanhempainpäivärahaa ja äitiysavustusta nostettiin. Myönteistä on, että varhaiskasvatusmaksuja alennettiin vuonna 2016 – uudistus, joka sekin tosin painottaa palveluiden merkitystä, eikä hyödytä lapsiperheitä, joissa lapset ovat kotihoidossa. Huomion arvoista on, että tuolloin esimerkiksi työttömien vanhempien lapsilla ei kansallisen lainsäädännön valossa ollut täysipäiväistä päivähoito-oikeutta, mikä Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean tuoreen ratkaisun valossa rikkoi

Suomen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita.⁷⁷

Lapsiköyhyyden vähentäminen edellyttää kokonaisvaltaista sosiaaliturvuudistusta, panostamista vanhempien koulutukseen ja työssäkäyntiin, asu-
mismenojen tarkastelua sekä työssäkäynnin kannattavuuden lisäämistä. Merkitystä on myös varhaiskasvatuspalveluiden laadulla, hinnalla ja saatavuudella, sillä viimeaikaisten tutkimusten mukaan se vaikuttaa etenkin äitien haluukkuuteen siirtyä työelämään.⁷⁸

Köyhyydestä seuraavia ongelmia sekä köyhyyden vähentämiseen tähtääviä tavoitteita ja keinoja on kirjattu hallitusohjelmaan 2019 useampaan kohtaan. Köyhyys on liitetty yhteiskunnalliseen eriarvoistumiseen, syrjäytymiseen sekä sosiaaliseen ja terveyteen liittyvään huono-osaisuuteen. Sen nähdään liittyvän osin myös työllistymisongelmiin ja koulutuksen puuttumiseen. Lapsiperheiden köyhyyden todetaan olevan yleisintä yksinhuoltajaperheissä sekä perheissä, joissa lapset ovat alle kolmivuotiaita.⁷⁹ Lapsiperheiden köyhyys nähdään yhtenä niistä haasteista, joiden vuoksi tarvitaan jo edellä käsiteltyä kansallista lapsistrategiaa.⁸⁰ Hallitus lupaa puuttua köyhyys- ja syrjäytymisriskiin määrätietoisesti.⁸¹ Keinoina mainitaan muun muassa etuuksien ja palveluiden kehittäminen ja vaikuttavien palveluiden kohdentaminen riskiryhmille aikuisissosiaalityötä kehittämällä. Ta-

voitteellisina keinoina nämä ovat kannatettavia, mutta niiden vaikuttavuutta ja kohdentumista siten, että ne parantavat lasten asemaa ja oikeuksia, on kirjausten perusteella vaikea arvioida.

Konkreettisempana toimenpiteenä mainitaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain uudistaminen, jonka tavoitteena on hoidon esteiden poistaminen ja terveyden tasa-arvon lisääminen muun muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja. Uudistukseen liittyvä sosiaali- ja terveystoiministeriön kuulemistilaisuus järjestettiin tammikuussa 2020. Lapsiasiavaltuutettu esitti huomioinaan muun muassa, että alaikäisiä koskevilla asiakasmaksuilla ei saa olla olennaista valtion tuloja lisäävää tavoitetta eikä niitä saa käyttää edes välillisesti palvelujen käytön rajoittamisen välineenä. Asiakasmaksujen tulee tukea palvelujen tarkoituksen toteutumista, ja niiden määrittämisessä on huomioitava maksullisuuden ja maksuttomuuden seurannaisvaikutukset sekä järjestelmän luomien kannustimien kokonaisuus. Asiakasmaksut ohjaavat perheiden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskevia valintoja. Lapsiasiavaltuutettu korosti myös, että asiakasmaksuilla on suora ja tärkeä vaikutus nuorten palvelujen saatavuuteen, joten olennaista on varmistaa, että asiakasmaksut eivät heikennä hoidon saatavuutta tai viivästyttä hoitoon pääsyä nuorilla henkilöillä.⁸²

⁷¹ Lindqvist, M. 2003 Monenlaisia köyhyysasteita. Hyvinvointikatsaus. http://www.tilastokeskus.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyv_031_lindqvist.pdf (haettu 2.2.2020).

⁷² Tulonjakotilasto 2007: Pienituloisuus 1990 - 2007. Tilastokeskus 2007. http://www.stat.fi/til/tjt/2007/tjt_2007_2009-05-20_kat_004_fi.html (haettu 5.1.2020).

⁷³ Tulonjakotilasto 2017: Ikä ja pienituloisuus. Tilastokeskus 2017. http://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_kat_003_fi.html (haettu 5.1.2020).

⁷⁴ Välijärvi J. 2019 (toim.) Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille - Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 7/2019. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161440/VN_2019_7_Edellytykset_kasvuun_oppimiseen_ja_osallisuuteen_kaikille.pdf?sequence=4&isAllowed=y (haettu 5.1.2020).

⁷⁵ Tulonjakotilasto 2017: Ikä ja pienituloisuus. Tilastokeskus 2017. http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_kat_003_fi.html (haettu 5.1.2020).

⁷⁶ Välijärvi (2019).

⁷⁷ <https://hudoc.esc.coe.int/eng/?i=cc-139-2016-dmerits-en> (haettu 7.2.2020)

⁷⁸ <https://minedu.fi/documents/1410845/12479361/84+Childcare-hanke.pdf>

⁷⁹ Hallitusohjelma 2019, s. 143.

⁸⁰ Hallitusohjelma 2019, s. 147.

⁸¹ Hallitusohjelma 2019, s. 145.

⁸² Lapsiasiavaltuutetun kirjalliset huomiot asiakasmaksulain kuulemistilaisuuteen 20.1.2020, LAPS/61/2018.

Muita yksittäisiä konkreettisia hallitusohjelmassa todettuja toimenpiteitä, joilla lapsiperheiden köyhyyttä pyritään vähentämään, ovat lapsilisän yksinhuoltajakorotusten nostaminen siten, että myös toimeentulotuen varassa olevat perheet hyötyvät siitä. Lisäksi hallitusohjelmassa luvataan korottaa neljännen ja viidennen lapsen lapsilisiä sekä elatustukea ja opintorahan huoltajakorotusta.⁸³ Näiden toimenpiteiden merkitys on kuitenkin melko marginaalinen köyhyyden vähentämiseen tähtäävissä toimissa.

Oikeus perheeseen ja vanhempien huolenpitoon

Artiklat 5, 9, 18: Oikeus vanhempiin ja huoltajiin sekä heidän huolenpitoonsa

Lapsen oikeuksien sopimuksessa ja siitä annetuissa yleiskommenteissa korostetaan perheen asemaa lapsen ensisijaisena kasvuympäristönä ja yhteiskunnan keskeisenä perusjoukkona. Länsimaisen ydinperhemallin lisäksi sopimus tunnustaa hyvin erilaisia järjestelyjä, joilla perhe voi rakentua.⁸⁴

Suomalainen lapsiperhe tilastoina

Suomessa lapsiperheissä elää 38 prosenttia väestöstä. Suomessakin perheet ovat merkittävästi moninaistuneet ja lapsettomien perheiden määrä on lisääntynyt. Vuoden 2018 lopussa lapsiperheitä oli 561 965 kappaletta⁸⁵, mikä on noin 4300 perhettä vähemmän kuin edellisenä vuonna. Pudotus lapsiperheiden määrässä on jatkunut koko 2010-luvun ajan. Yleisin lapsiperheen muoto on edelleen eri sukupuolta olevan avioparin muodostama perhe, joita oli 58 prosenttia lapsiperheistä. Tilastokeskuksen mukaan viidenneksessä lapsiperheistä aikuiset elivät avoparina ja lähes saman verran, 19 prosenttia, oli perheitä, joissa läsnä olivat vain äiti ja lapset. Perheitä, jonka muodostivat isä ja lapset, oli vain kolme prosenttia. Viidessäsadassa lapsiperheessä oli samaa sukupuolta oleva aviopari ja rekisteröity parisuhde oli 286 vanhemmalla.⁸⁶

Perhetilastoissa lapset kirjautuvat siihen perheeseen, missä he ovat kirjoilla. Käytännössä tilastot eivät siis tunnista vuorovanhemmuita tai lapsen monipaikkaista asumista. Vuoroasumisen yleisyyttä selvitetiinkin Tilastokeskuksen erillistutkimuksessa.⁸⁷ Sen mukaan Suomessa on 63 000 alle 15-vuotiaan lapsen äitiä, joiden lapset asuvat vuorotellen kahdessa kodissa. Kyselyssä siis joka kuudennen (14 %) vastaajan perheessä oli vuoroasumisjärjestely. Kyselyn tuloksena löydettiin noin 110 000 alle 15-vuotiaasta lasta, jotka

Hallitusohjelmaan 2019 sisältyvällä sosiaaliturvan uudistuksella tulee olemaan suuri vaikutus lasten materiaaliseen elintasoon. Edellä jo todettiin, että uudistusta on tehtävä tiiviissä yhteistyössä lapsistrategiaa valmistelevan parlamentaarisen komitean kanssa. Vaikka sosiaaliturvauudistukselle on hallitusohjelmassa määritelty hyvin laaja-alainen tehtävä, sisältyy hallitusohjelmaan tavoitteita ja keinoja, jotka on kirjattu uudistusta koskevan otsikon alle. Tarkoitus siis on, että näitä toimenpiteitä edistetään jo hallituskaudella.

Tutkimusten mukaan suomalaisperheiden vanhemmat ovat verrattain tyytyväisiä elämäänsä ja yli 90 prosenttia pienten lasten vanhemmista on tyytyväisiä vanhemmuuteensa. Kolmannes vanhemmista kokee tarvitsevansa jonkinlaista tukea vanhemmuuteensa ja riittämättömänä saatua tukea pitää joka kymmenes vanhempi. Kuitenkin peräti viidennes tukea toivovista vanhemmista oli jättänyt tuentarpeensa ilmaise-matta ja omaa jaksamiseensa tarvittavaa tukea peitteli peräti 37 prosenttia vanhemmista.⁹³ Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että yhteiskunta tukee vanhempia kasvatustehtävässään riippumatta siitä, missä perhemuodossa lapsi elää. Suomessa lapsiperheitä tuetaan niin palvelujen kuin tulosiirtojen avulla. Palveluista keskeisiä ovat äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, varhaiskasvatuspalvelut, perusopetus, sosiaalihuoltolain mukaiset tukipalvelut, sekä lastensuojelun ja nuorisotyön palvelut. Lasten ja nuorten terveyden- ja hammashuolto sekä sairaanhoito on monilta osin maksutonta. Keskeisiä suoria tulosiirtoja ovat lapsilisa, elatustuki, lapsiperheiden asumistuki ja opintotuki. Lisäksi työsopimuslais-sa on varmistettu erilaisia joustoja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseksi.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnistetaan, että lapsen huollosta saattavat vastata vanhempien rinnalla tai sijasta myös muut henkilöt. Suomessa tuli syksyllä 2019 voimaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain laaja uudistus (190/2019), jossa lakiin lisättiin muun muassa mahdollisuus järjestää lapsen huolto oheishuoltoa koskevalla sopimuksella sekä mahdollisuus sopimukseen tai ratkaisuun vuoroasumisesta. Uudistukseen sisältyi myös parannuksia liittyen lapsen osallisuuteen menettelyssä. Eduskunta huomioi tosin vastauksessaan⁹⁴, että uudistuksen toimeenpaneminen edellyttää useita toimenpiteitä muun muassa ohjeistuksen ja koulutuksen osalta sekä vuoroasumista koskevien lainsäädäntömuutosten valmistelemiseksi. Hallitusohjelman

mukaan vuoroviikkoasumista koskevan selvityksen toimenpide-ehdotuksia edistetään.⁹⁵ Kirjaus on valitettavan väljä. Kyseisessä vuoroviikkoasumista koskevassa selvityksessä todetaan, että osa työryhmän läpikäymästä lainsäädännöstä ei aseta esteitä lasten vuoroasumiselle, mutta vuoroasumista ei kuitenkaan ole lainsäädännössä eikä soveltamiskäytännössä kattavasti huomioitu. Työryhmän ehdotus sisältää ratkaisuehdotuksia ongelmakohtien poistamiseksi. Selvityksessä todetaan lisäksi, että useat esitetyt ratkaisuehdotukset edellyttävät lisäselvityksiä ja osalla ehdotuksista on todennäköisesti vaikutuksia valtion, kuntien ja maakuntien talouteen, joka siten edellyttää lisärahoitustarvetta.⁹⁶ Näin ollen hallitusohjelman kirjausten yleisluonteisuus ei lapsen oikeuksien näkökulmasta ole vakuuttava, huolimatta siitä, että jäljempänä hallitusohjelmaan on kirjattu, että vuorovanhemmusperheiden asemaa parannetaan asumistuessa ja muussa sosiaaliturvassa.⁹⁷

Esimerkiksi mainitussa vuoroviikkoasumista koskevassa selvityksessä on käsitelty laajasti lasten käyttämiä palveluita ja niihin liittyviä haasteita vuoroasumistilanteissa, joten kyse ei ole pelkästään sosiaalietuuksista. Suomessa on tälläkin hetkellä edellä todetusti iso joukko vuoroasuvia lapsia, joiden oikeuksiin ja arkipäivän elämään näillä ehdotuksilla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia. **Lapsiasiavaltuutettu pitääkin tärkeänä, että hallituskauden aikana tehtäisiin jo konkreettisia toimia vuoroasuvien lasten ja heidän perheidensä tilanteen selkeyttämiseksi ja vuoroasumisen tosiasiallisten esteiden poistamiseksi. Lasten oikeuksien toteutumisen kannalta on myös välttämätöntä, että vanhemmilla on riittävästi tietoa vuoroasumisen, kuten muidenkin erotilanteiden asumisjärjestelyiden hyvistä ja huonoista puolista sekä sen sopivuudesta eri ikäisille lapsille. Lapsen asumisjärjestelyiden tulee tukea lapsen kehitystä ja hyvinvointia.**

⁸³ Hallitusohjelma 2019, s. 159.

⁸⁴ CRC/C/GC/7, kohta 17.

⁸⁵ Tilastokeskus: Väestörakenne 2019.

http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#V%C3%A4est%C3%B6n%20ik%C3%A4rakenne%2031.12 (haettu 6.1.2020).

⁸⁶ Tilastokeskus: Perheiden määrä jatkanut laskuaan. http://www.stat.fi/til/perh/2018/perh_2018_2019-05-22_tie_001_fi.html (haettu 6.1.2020).

⁸⁷ Noin 63 000 naisella oli kahdessa kodissa asuvia alle 15-vuotiaita lapsia vuonna 2018. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/perh/2018/03/perh_2018_03_2019-06-17_tie_001_fi.html (haettu 6.1.2020).

⁸⁸ Findikaattori: Väestön ikärakenteen kehitys. <https://findikaattori.fi/fi/81> (haettu 6.1.2020).

⁸⁹ Lapsen monipaikkaisesta asumisesta myös Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.)(2018) Monen kodin lapset.

Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

⁹⁰ Tilastokeskus: Perheiden määrä jatkanut laskuaan. http://www.stat.fi/til/perh/2018/perh_2018_2019-05-22_tie_001_fi.html (haettu 6.1.2020).

⁹¹ Helminen, M. & Pietiläinen, M. 2014. Maahanmuutto moninaistaa lasten perheitä. Hyvinvointikatsaus 1/2014.

Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_002.html (haettu 6.1.2020).

⁹² Tilastokeskus: Perheet. http://www.stat.fi/til/perh/2018/perh_2018_2019-05-22_tie_001_fi.html (haettu 6.1.2020).

⁹³ Halme, N. 2019. Toimenpiteet lapsen edun, osallisuuden, perhemyönteisen toimintakulttuurin ja palvelujen vahvistamiseksi.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Lausunto kansalliseen lapsistrategiaan, valtioneuvoston julkaisuja 7/2019. Välijärvi (2019).

⁹⁴ EV 175/2018 vp.

⁹⁵ Hallitusohjelma 2019, s. 147. Lasten vuoroasumista selvittäneen työryhmän loppuraportti. Etuudet ja palvelut lasten vuoroasumistilanteissa.

Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita 18/2018.

⁹⁶ Vuoroasumista koskeva loppuraportti 2018, s. 53–54.

⁹⁷ Hallitusohjelma 2019, s. 159.

Myös lasten oman mielipiteen selvittäminen ja huomioonottaminen on tärkeää. Tähän on kiinnitettävä erityistä huomiota lastenvalvojien ja muiden eropalveluita tarjoavien tahojen työssä. Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että erotilanteessa eläville lapsille on tarjottava tukea ja mahdollisuutta vaikuttaa niihin eteen tuleviin kysymyksiin, jotka ovat heille tärkeitä ja vaikuttavat heidän arkensa sujuvuuteen.

Lapsiasiavaltuutettu on kiinnittänyt jo aiemmin huomiota riitaisiin erotilanteisiin ja niiden haitallisiin vaikutuksiin lapsiperheissä. Lapsiasiavaltuutettu on huomauttanut, että lasten kuuleminen ja osallisuus esimerkiksi perhesovittelussa eli niin kutsutussa Follo-sovittelussa ei toteudu toivottavalla tavalla⁹⁸ Lisäksi lapsiasiavaltuutettu on kannustanut yhteiskuntaa järjestämään parisuhteiden tukea.⁹⁹ Yhteiskunnan tuki on perheille ensiarvoisen tärkeää myös muiden kuin parisuhdeongelmien, kuten sairauden, toimeentulovaikeuksien, onnettomuuksien tai kasvatusvaikeuksien, kohdalla, ja tukea tulisi olla saatavilla perheiden moninaisuus huomioon ottaen yhdenvertaisesti eri puolilla maata. Hallitusohjelmassa 2019 todetaan, että vanhemmuuden ja parisuhteiden hyvinvointiin sekä ongelmatilanteiden ratkaisuun, kuten pari-

suhdeneuvontaan tai eropalveluihin, ei ole kaikkialla käytössä järjestelmällisiä ja yhdenvertaisia tukimuotoja.¹⁰⁰ Keinoina tilanteen parantamiseksi mainitaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman jatkaminen, johon liittyy muun muassa perhekeskustoimintamallinen levittäminen ja neuvoloiden kehittäminen sekä vanhemmuuden tuen ja parisuhdetöön parantaminen. **Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että pelkkä vanhempien tukeminen ei riitä, vaan erilaisissa kriisi- ja ongelmatilanteissa tulee kiinnittää erityistä huomiota perheen lasten tarpeisiin ja kyetä tarjoamaan heille myös vanhemmista riippumatonta tukea. Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tulisi tukea lastenvalvojien ja perheneuvoloiden työtä kansallisella ohjauksella.**

Hallitusohjelmaan sisältyy myös perhevapaaudistuksen valmistelu, jota koskevan kirjauksen mukaan kummallakin vanhemmalla on oltava yhtä paljon kiintiötyjä kuukausia. Isille kiintiötyjä ansioidonnaaisia vapaita pidennetään ilman, että äitien nykyisin käytettävissä olevaa osuutta lyhennetään. Perhevapaiden tulee sisältää myös vapaasti valittava vanhempainvapajakso. Lisäksi ohjelmaan on kirjattu, että kotihoidon tuki jatkuu

nykyisellään. Uudistusta valmistellaan kolmikantaisessa työryhmässä.¹⁰¹ Hallitus julkaisi linjaukset valmistelulle helmikuussa 2020. Perheen päivärahapäivien kokonaismäärä kasvaisi uudistuksen myötä nykyisestä 11,5 kuukaudesta reiluun 14 kuukauteen. Molemmat vanhemmat saisivat yhtä suuren kiintiön, joka on 164 päivärahapäivää eli noin 6,6 kuukautta. Omasta kiintiöstä voi luovuttaa toiselle vanhemmalle 69 päivää. Raskaana ollelle vanhemmalle tulisi noin kuukauden päivärahajakso ennen vanhempainrahan alkua. Yksinhuoltaja saisi käyttöönsä molempien vanhempien päivärahakiintiön. Uudistustulevoimaanaikaisintaanvuonna 2021.¹⁰² Uudistuksen linjaukset ovat oikean suuntaisia ja kannatettavia. **Lapsiasiavaltuutettu on kiittänyt kaavaillun mallin perhe- ja tilannekohtaista joustavuutta, mutta muistuttanut imetyksen mahdollistamisen merkityksestä, etävänhempien oikeudesta perhevapaasiin, osa-aikaisen työn mahdollistamisesta sekä perhe-etuuksien korvaustason nostamisesta. Jatkovalmistelu tulee osoittamaan, millainen vaikutus uudistuksella tulee olemaan lasten oikeuksiin. Lasten oikeuksien huomioonottamista voidaan tehostaa kiinteällä yhteistyöllä kansallisen lapsistrategian valmistelun kanssa.**

Artikla 18 (3): Työssäkäyvien vanhempien lasten oikeus hyödyntää lastenhoitopalveluita.

Vuonna 2019 subjektiivinen oikeus kopäiväiseen varhaiskasvatukseen palautettiin kaikille lapsille, kun se vuonna 2016 oli rajattu koskemaan vain päätoimisesti työskentelevien tai opiskelevien vanhempien lapsia ja harkinnanvaraisia tilanteita. Palautus tulee voimaan elokuussa 2020.¹⁰³ Samalla kolme vuotta täyttäneille tarkoitettujen lapsiryhmien hoitajamitoitus palaa tasolle, jossa yhtä hoitajaa kohden voi olla korkeintaan seitsemän lasta, kun se vuoden 2016 muutoksen jälkeen oli 8:1.¹⁰⁴ Varhaiskasvatuksen kentässä myönteisiä olivat myös varhaiskasvatusmaksuissa jo

vuonna 2016 tehdyt alennukset.¹⁰⁵ Käsittelemme varhaiskasvatusta myös vuosikirjan koulutusta koskevassa kohdassa.

Yleisesti ottaen lapsiperheiden tukemisen ongelmana on, että lapsiperheiden palvelut on järjestetty eri tavoin eri kunnissa ja palveluiden saatavuus on epätasaista. Tilannetta on yritetty ratkoa kunta-, maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudistuksen keinoin koko 2000-luvun ajan. Maaliskuussa 2019 nämä reformit osoittautuivat jälleen liian suuriksi toteuttaa halutussa aikataulussa, mikä johti hallituksen eroon ja uudistusten siirtämiseen nyky-

selle hallitukselle. Jotta vanhempien tarvitsema yhteiskunnallinen tuki toteutuisi yhdenvertaisesti eri puolilla Suomea, on ratkaisu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden varmistamiseksi välttämätön. Samalla tulee kuitenkin huomioida sivistyspalveluiden järjestämisen tavat sekä niiden laadun varmistaminen. **Lapsiasiavaltuutetun näkökulmasta perheet, joissa jollain perheenjäsenellä on erityistarpeita, kuten vammaisuutta, sairautta tai käytöshäiriöitä, tarvitsevat erityisesti erilaisia tukipalveluja selviytyäkseen arjesta.** Perhe on kokonaisuus, jossa jokainen

jäsen vaikuttaa toiseen. Perheenjäsenen muita suuremmat tarpeet voivat kuormittaa perhettä siten, että tuen tarvetta ei enää kyetä paikkaamaan peruspalveluiden avulla. On olennaista, että palvelujärjestelmä pystyy vastaamaan tuen tarpeeseen herkästi ja matalalla kynnyksellä.

Perhe-elämään liittyvä erityinen ja

myönteinen kirjaus hallitusohjelmassa on perheenyhdistämiseen liittyvät toimenpiteet. Kirjauksen mukaan on tarkoitus selvittää ”perheenyhdistämiseen liittyviä ongelmia sekä kansainvälisistä suojaa saavien perheenkokoajiin sovellettavien tulorajojen kohtuullisuutta ottaen huomioon perhe-elämän suojaa, lapsen edun toteutuminen ja muissa

Pohjoismaissa sovellettavien toimeentuloedellytysten taso ja käytännöt. Toimeentuloedellytyksen soveltaminen kansainvälisen suojelun tarpeen perusteella oleskeluluvan saaneisiin alaikäisiin perheenkokoajiin lopetetaan”.¹⁰⁶ Kuten kirjauksessa itsessäänkin jo todetaan, toimenpiteillä edistetään lapsen edun, lapsen oikeuksien toteutumista.

Vapaa-aika

31 artikla: Lapsella on oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä taide- ja kulttuurielämään.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 31 artiklan mukaan lapsella on oikeus lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin ja kulttuuriin. Artiklasta annettussa yleiskommentissa tähdennetään, että vapaaehtoinen, hauska ja joustava leikki on lapselle elintärkeää. Lepo taas on fyysistä tai henkistä rentoutumista ja unta. On tärkeää, että vapaa-aika sisältää myös ohjatusta toiminnasta vapaata aikaa, eikä vain tavoitteellista harrastamista.¹⁰⁷ Artikla 31 on yksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lapsispesifisimmistä artikloista ja siksin hyvin merkityksellinen. Se takaa lapselle oikeuden toteuttaa itseään ja kehittyä mahdollisimman täysimääräisesti, ja tämän tehtävän toteutumisessa lapsen mielipiteen huomioimisella on erityinen merkitys.

Lapsen oikeudesta harrastaa ja harrastusten merkityksestä lapsen kehitykselle

on viime vuosina käyty kiivasta keskustelua. Harrastaminen onkin lasten ja nuorten keskuudessa yleistynyt 2010-luvulla. 6-vuotiaista 88 prosenttia, 7–14 -vuotiaista 95 prosenttia ja 15–19 -vuotiaistakin 83 prosenttia kertoi harrastavansa jotakin, kun osuudet vuonna 2012 olivat noin seitsemän prosenttia matalampia. Suosituin harrastus oli liikunta, jota kertoi muodossa tai toisessa harrastavansa 88 prosenttia vastaajista. Myös tietokone- ja konsolipelit, ulkoilu ja lukeminen olivat suosittujen harrastusten joukossa.¹⁰⁸

Etenkin ohjatussa harrastamisessa on myös eriarvoisuutta aiheuttavia elementtejä. Eri tutkimukset ovat osoittaneet, että lasten ja nuorten mahdollisuudet harrastaa ovat vahvasti yhteydessä taloudelliseen tilanteeseen. Nuorisobarometrissa jopa 39 prosenttia iältään

15–29 -vuotiaista vastaajista kertoi jättäneensä harrastuksen aloittamatta rahanpuutteen vuoksi ja 28 prosenttia kertoi samasta syystä lopettaneensa harrastuksen.¹⁰⁹ Taloudellinen tilanne vaikuttaa myös liikunnan harrastamiseen. Nuorten vapaa-aikatutkimuksessa taloudellisen tilanteen heikoksi kokevien perheiden lapsista ja nuorista 32 prosenttia liikkui viikoittain liikunta- tai urheiluseurassa, kun hyvin toimeentulevissa perheissä vastaava osuus oli 55 prosenttia. Liikunnan harrastamisen kustannukset ovat korkeita etenkin pääkaupunkiseudulla, jossa neljännes 6–14-vuotiaiden lasten vanhemmista kertoi yli 100 euron kuukausimaksuista.

Vapaa-ajan harrastukset eivät ole väkivallasta ja häirinnästä vapaita alueita. Yhdeksän prosenttia 10–14 -vuotiaista ja

⁹⁸ Eduskuntakertomus 2018, s. 168.

⁹⁹ <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2019-8/lapsiasiavaltuutettu-parisuhteiden-tuki-hallitusohjelman-karkeen-avioerot-laskuun/> (haettu 6.1.2020).

¹⁰⁰ Hallitusohjelma 2019, s. 143.

¹⁰¹ Hallitusohjelma 2019, s. 135 ja <https://stm.fi/perhevapaaudistus>.

¹⁰² Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 5.2.2020 ”Perhevapaaudistus tähtää perheiden hyvinvointiin ja tasa-arvon lisäämiseen”.

¹⁰³ https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/lapsen-oikeus-kokoaikaiseen-varhaiskasvatukseen-palautuu (haettu 6.1.2020).

¹⁰⁴ https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/kolme-vuotta-tayttaneiden-varhaiskasvatuksen-ryhmakokoja-pienennetaan (haettu 6.1.2020).

¹⁰⁵ Laki varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista (1503/2016).

¹⁰⁶ Hallitusohjelma 2019, s. 84.

¹⁰⁷ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin (31 artikla) GRC/C/GC/17. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_17_julkaisu.pdf

¹⁰⁸ Hakanen, T. & Myllyniemi, S. & Salasuo, M. (toim.) 2019. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:2. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja nro 61.

Infografiikka: <https://www.liikuntaneuvosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/Vapaa-ajantutkimus-infografiikka-netti.pdf> (haettu 11.1.2020).

¹⁰⁹ Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.) 2018. Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, Valtion nuorisoneuvosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/03/Nuorisobarometri_2017_WEB.pdf

peräti 36 prosenttia 15–19 -vuotiaista kertoi tulleen kiusatuksi, syrjityksi tai muutoin epäasiallisesti kohdelluksi liikuntaharrastuksissaan. Lapsiasiavaltuutettu kirjoitti lapsen oikeuksista harrastustoiminnassa teokseen, joka käsitteli lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa kokemaa kiusaamista, syrjintää ja epäasiallista kohtelua.¹¹⁰ **Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että vapaa-aika muodostaa keskeisen elämänalueen lapsen oikeuk-**

sien toimeenpanolle ja lasten hyvinvoinnin turvaamiselle, ja on olennaisen tärkeää varmistaa, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on oikeus harrastaa ja viettää vapaa-aikaansa turvallisesti ja heidän oikeuksiaan kunnioittavassa ympäristössä. Pelkkä itsevalvonta ei riitä, vaan on tärkeää, että opetus- ja kulttuuri-
ministeriössä koordinoidaan kansallinen ohjelma väkivallan, epäasiallisen kohtelun ja häirinnän ehkäisemiseksi yhdessä eri

¹¹⁰ Berg, P. & Lehtonen, K. & Salasuo, M. (toim.) 2020 ”Siitä on pikemminkin vaiettu” Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura. www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/kirjoituksia_kiusaamisesta_syrjinnasta_ja_epaasiallisesta_kohtelusta_web.pdf (haettu 2.2.2020).

toimijoiden kanssa. Tämä koordinointi tulee ulottaa liikunnan ja urheilun kentältä myös kulttuurialan harrastuksiin.

Lasten ja nuorten kuuleminen vapaa-aikaa koskevassa julkisessa keskustelussa ja päätöksenteossa on välttämätöntä. Opetus- ja kulttuuriministeriön koululaiskyselyssä vastaajista 74 prosenttia oli vapaa-ajallaan mieluiten kotona, 70 prosenttia kavereiden kanssa ja vain 44 prosenttia harrastuksissa kodin ulkopuolella. Eroa ala- ja yläkoululaisten vastaajien välillä ei juuri ollut. Peräti 53 prosenttia vastaajista toivoi enemmän aikaa kavereiden kanssa ja 41 prosenttia omaa aikaa. Alakoululaisista 35 prosenttia ja yläkoululaisistakin 18 prosenttia toivoi lisää aikaa kotona vanhempien ja perheen kanssa. Vain 15 prosenttia vastaajista toivoi lisää harrastuksia.¹¹¹

Jo edellisellä hallituskaudella otettiin tavoitteeksi harrastustakuu¹¹², minkä mukaan jokaiselle lapselle ja nuorelle taataan edes yksi harrastus. Takuun toteuttamista selvittämään perustettu työryhmä esitti useita keinoja, joilla harrastustoimintaa voitaisiin lisätä. Selvityksessä ehdotettiin harrastustoiminnan liittämistä koulupäivään ja koulutilojen hyödyntämistä harrastusten järjestämisessä. Lisäksi kiinnitettiin huomiota vähävaraisten perheiden lasten harrastamiseen, harrastusmaksujen korkeaan hintaan ja välineiden saatavuuteen. Erityistä huomiota kiinnitettiin myös koulukyydeistä riippuvaisten lasten harrastusmahdollisuuksien puutteellisuuteen. Teini-ikäisille ehdotettiin ”höntsä”harrastamisen lisäämistä tavoitteellisten ja kilpailullisten harrastusten rinnalle, sillä moni lopettaa harrastukset 13 vuotta täytettyään. Uusina avauksina ehdotettiin harrastusviikkoja, jolloin lapset ja nuoret voisivat kokeilla erilaisia lajeja, sekä puhelimeen ladattavaa harrastussovellusta, jonka avulla harrastusten hakeminen ja arviointi helpottuisi. Lisäksi raportissa kerrottiin useista paikallisista ja hyvistä käytännöistä. Nuorisotutkimusverkoston harrastustakuusta tekemässä raportissa¹¹³ todettiin, että kunnat tunsivat harrastustakuu-käsitteen heikosti, eikä takuu toteutunut kolmessa neljästä tarkastellusta kunnasta. **Lapsiasiavaltuutettu esittää, että harrastustakuutyöryhmän raportin ehdotukset otettaisiin uudelleen esiin lasten ja nuorten vapaa-ajasta käytäväsä keskustelussa.**

Harrastustakuukeskustelusta on siirrytty edistämään lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastamista ns. Islannin mallin pohjalta. Asia on kirjattu hallitusohjelmaan 2019 muodossa ”taataan jokaiselle lapselle ja nuorelle aito mahdollisuus mieluisaan harrastukseen koulupäivän yhteydessä”. Lisäksi todetaan, että ns. Islannin mallista luodaan suomalainen toteutus. Tässä yhteydessä mainitut toimenpiteet noudattavat paljolti edellä mainittuja, jo aiemmin esitettyjä ehdotuksia.¹¹⁴ Lapsiasiavaltuutettu vieraili Reykjavikissa tutustumassa Islannin malliin ja havainnot olivat joiltain osin kriittisiä. Etenkin huomiota kiinnittivät käytäntöjen aikuisjohtoisuus ja lasten osallisuuden ohuus.¹¹⁵ Hallitusohjelmaan kirjattu Islannin mallin soveltaminen Suomeen sopivaksi on ainakin siltä osin tavoitteiltaan kannatettava, että sillä pyritään vahvistamaan jokaisen lapsen vapaamuotoisempaan harrastamistansa sen sijaan, että harrastustoiminta tähtäisi vain voimakkaasti tavoitteelliseen harrastamiseen. Hallitusohjelmaan on kirjattu myös kulttuuri-, nuoriso- ja liikunta-asioihin liittyvään kokonaisuuteen tavoitteita ja keinoja, joilla edistetään lasten liikunnallista elämäntapaa ja osallistumista kulttuuriin ja taiteisiin.¹¹⁶ Nämä toimenpiteet noudattaisivat lapsen oikeuksien sopimuksen 31 artiklaa, jossa vahvistetaan lapsen oikeus lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan sekä virkistystoimintaan ja vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Työ esimerkiksi Islannin mallin pohjalta on jo aloitettu opetus- ja kulttuuriministeriössä.¹¹⁷ Tässä työssä on osallisuuden lisäksi otettava erityisenä asiana huomioon lasten turvallisuus, riippumatta siitä, kuinka tavoitteellista tai vapaamuotoista harrastustoiminta on.

On tärkeää, että lasten ja nuorten vapaa-aikaa koskevissa reformeissa lapset ja nuoret otetaan mielekkään vapaa-ajan suunnitteluun. Ohjatut ja tavoitehakuiset harrastukset eivät välttämättä ole lasten ja nuorten toiveissa, eivätkä ne YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan¹¹⁸ riitä turvaamaan 31 artiklassa tarkoitettua oikeutta. Liian tavoitteellinen ja kilpailuhenkinen harrastaminen voi päinvastoin kuormittaa lasta ja yhdessä muiden elämänalueiden, kuten koulun, kanssa aiheuttaa liikaa paineita. Lapsibarometri 2018 -tutkimuksen mukaan noin kolmasosa kuusivuotiaista lapsista kokee kilpailullisuuden epämiellyttävänä asiana¹¹⁹.

¹¹¹ Koululaiskyselyn tulokset 2019. <https://youngart.fi/okmn-valtakunnallinen-koululaiskysely-2019-on-valmistunut>

¹¹² Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien edistäminen: Avustuskäytännöt ja vapaaehtoistoiminnan helpottaminen (2017) Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 10/2017.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79521/OKM_10_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 2.2.2020).

¹¹³ Haanpää, L. 2019. Harrastustakuu. Yhdenvertaisuuden asialla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/harrastustakuu_digi_final.pdf (haettu 2.2.2020).

¹¹⁴ Hallitusohjelma 2019, s. 167.

<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma53>

¹¹⁶ Hallitusohjelma 2019, s. 172-714.

¹¹⁷ https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/islannin-mallista-suomalainen-toteutus-valmistelu-aloitettu

¹¹⁸ CRC/C/GC/17. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_17_julkaisu.pdf

¹¹⁹ http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/11/LA_lapsibarometri2018_221118.pdf

Koulutus ja oppiminen

- 28 artikla:** Lapsella on oikeus käydä ilmaiseksi peruskoulua. Valtion on edistettävä toisen asteen koulutusta ja opinto-ohjausta sekä ehkäistävä koulunkäynnin keskeyttämistä.
- 29 artikla:** Koulutuksen tulee pyrkiä kehittämään lapsen kasvua täyteen mittaansa. Koulutuksen tulee edistää ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien sekä oman ja muiden kulttuurien kunnioittamista.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 28 artiklan mukaan lapsella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen ja 29 artiklan mukaan koulutuksen tulee kehittää lapsen kykyjä, ihmisoikeuksien, lapsen vanhempien ja oman sekä muiden kulttuurien ja elinympäristön kunnioittamista sekä suvaitsevaisuutta. Koulutuksen pakollisuus ei ole sidottu läsnäoloon koulussa, vaan koulutusta voi järjestää myös muualla. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut koulutuksen ja oppimisen merkitystä lapsen oikeuksille ottamalla ne ensimmäisen yleiskommenttinsa¹²⁰ aiheeksi vuonna 2001. Koulutus tukee lapsen oikeutta kehittymiseen ja koulutuksen ilmaisuuden kautta vastataan syrjimättömyyden periaatteeseen. Koulun arjessa tulee mahdollistaa lasten osallistuminen ja mielipiteen ilmaisu niin erilaisissa päätöksentekotilanteissa kuin koulutuksen järjestelyihin liittyvisä asioissa.

Hallitusohjelman 2019 strateginen kokonaisuus ”Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden Suomi” sisältää koulutukseen liittyvät tavoitteet ja keinot.¹²¹ Tavoitteena on, että koulutuksen ja osaamisen tasoa nostetaan, oppimiseroja kaventetaan ja koulutuksellista tasa-arvoa lisätään. Pitkän aikavälin keinoja etsitään laatimalla vuoden 2020 aikana osaamisen ja oppimisen tiekartta vuodelle 2030. Kaikki määritellyt keinot koskevat tavalla tai toisella lapsia. Niitä on

runsaasti ja ne on hallitusohjelman tyyliin pääasiassa kirjoitettu yleisellä tasolla, mutta osin myös varsin yksityiskohtaisesti. Kokonaisuuden hahmottaminen ja eri toimenpiteiden vaikutukset toisiinsa sekä laajemmin koko hallitusohjelman tavoitteisiin on haastavaa.

Hallitusohjelman tavoitteena on varmistaa jokaiselle peruskoulun päättävälle myös toisen asteen koulutuksen suorittaminen. Ohjelmaan on kirjattu useita keinoja sen saavuttamiseksi. Muun muassa oppivelvollisuusikä on tarkoitus nostaa 18 ikävuoteen, josta seuraa vaatimus toisen asteen maksuttomuudesta. Lisäksi kehitetään erilaisia keinoja helpottamaan siirtymistä toiselle asteelle. Tavoitteet ovat kannatettavia, mutta niihin sisältyy vielä paljon ratkaistavia kysymyksiä. Toisen asteen koulutuksen olisi oltava kullekin opiskelijalle mieluinen ja mielekäs, jotta hän sitoutuisi koulutuksen läpikäymiseen. Tavoitetta ei tulisi siis yrittää täyttää vain sillä, että jokaiselle löytyy tai määrätään jokin opiskelupaikka. Tähän liittyy myös koulutuksen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevan tavoitteen alle kirjattu keino, jonka mukaan toisen asteen koulutuksessa havaittuihin laatuongelmiin puututaan välittömästi.¹²² Kirjauksen mukaisesti tarkoituksena on vahvistaa koulutuksen laatua ja parantaa sekä opettajien työskentelyedellytyksiä ja opiskelijoiden hyvinvointia oppilaitoksissa. Huomiota on

kiinnitettävä opetuksen ja ohjauksen resursseihin. Ohjelmassa on mainittu myös ammatillisen koulutuksen reformin toimeenpanoon liittyviä toimenpiteitä, joilla toisen asteen koulutusta tulisi kehittää. Nämä ovat minimiedellytyksiä sille, että vaatimus kaikkien nuorten osallistumisesta toisen asteen koulutukseen on ylipäätään tavoiteltava toimenpide nuorten oikeuksien näkökulmasta.

Lapsen polku koulutukseen alkaa jo varhaiskasvatuksessa, jonka merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle ymmärretään aiempaa paremmin. Hallitusohjelmassa varhaiskasvatuksen laatua ja tasa-arvoa on tarkoitus vahvistaa ja toteuttaa toimenpiteitä, joilla nostetaan osallistumisastetta.¹²³ Näistä toimenpiteistä on toteutettu jo subjektiivisen kokopäiväisen varhaiskasvatusoikeuden palauttaminen, joka tulee voimaan elokuussa 2020. Siihen liittyy myös yli 3-vuotiaiden ryhmäkokojen pienentäminen. Hallitusohjelmaan on kirjattu vaatimus siitä, että yksityisten varhaiskasvatuspalveluiden on toimittava samoilla laadullisilla kriteereillä kuin julkisten. Lisäksi hallituskaudella selvitetään, voidaanko voitontavoittelua rajoittaa varhaiskasvatuksessa samalla tavoin kuin perusopetuksessa. Hallitusohjelman kirjaukset ovat tavoitteiltaan lasten oikeuksien näkökulmasta myönteisiä.

Suomessa perusopetuksen järjestämisestä säädetään perusopetuslaissa, jonka

16 § takaa jokaiselle lapselle oikeuden maksuttomaan perusopetukseen. Oikeus maksuttomuuteen tarkoittaa sitä, että opetuksen lisäksi myös välttämättömien opetusvälineiden, kuten oppikirjojen, on oltava lapselle ilmaisia. Jokaiselle on myös turvattava mahdollisuus saada myös muuta kuin perusopetusta ja kehittää itseään varallisuudesta riippumatta. **Lapsiasiavaltuutettu on toistuvasti muistuttanut perusopetuksen maksuttomuuden merkityksestä. Keväällä 2019 aiheesta muistutettiin erillisellä kampanjalla.**

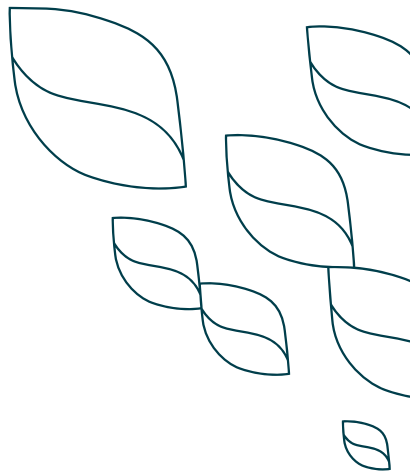
Kouluopetuksen saatavuus on kiinteästi yhteydessä koulun sijaintiin. Kouluverkkoa on karsittu 1990-luvulta asti kovalla kädellä ja peruskoulujen määrä on vähentynyt puoleen. Kun peruskouluja vuonna 1990 oli 4869, oli määrä vuonna 2018 vain 2346. Kouluverkon harveneminen heikentää oppilaiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua opetukseen ja koulumatkojen pituus uhkaa lasten sosiaalisia suhteita, vapaa-ajan harrastamisen mahdollisuuksia ja terveyttä. Myönteistä kyllä, syrjäseuduilla asuvien nuorten koulutusta kohtaan koetut asenteet ovat yhtä myönteiset kuin kasvukeskuksissa asuvien nuorten. Nuorisobarometrin syrjäseuduilla asuvia nuoria koskevassa erillisotoksessa havaittiin, että nuoret kokivat tyytyväisyyttä elämänsä ja kokivat oppivansa koulussa muita nuoria enemmän esimerkiksi päätöksentekokykyä, kykyä tavoitteelliseen työskentelyyn ja ongelmanratkaisuun. Syrjäseudulla asuvien nuorten koulutusvalintoja ohjasivat asuinpaikkaa enemmän alaa kohtaan koettu kiinnostus – aivan kuten kasvukeskuksissakin asuvia nuoria.¹²⁴ Sinänsä myönteiset tutkimustulokset eivät kuitenkaan poista yhteis-

kunnan velvollisuutta järjestää yhtäläiset mahdollisuudet kehittyä kaikille lapsille ja nuorille. Samaan aikaan, kun lisätään lasten velvollisuuksia osallistua varhaiskasvatukseen ja koulutukseen, on muistettava huolehtia siitä, että kouluverko on kattava ja riittävän lähellä lapsia ja nuoria. Hallitusohjelmaan on kirjattu lähipäiväkotiperiaatteen edistäminen.¹²⁵ Toisen asteen koulutuksen osalta kirjauksena on kattavan toisen asteen koulutusverkoston turvaaminen koko maassa.¹²⁶ Perusopetuksen osalta vastaavaa kirjausta ei ole tehty. Kaikkien lasten yhdenvertaisen koulutuspolun turvaaminen edellyttää, että opetusta järjestetään kaikilla koulutusasteilla kohtuullisesti saavutettavien lähimatkojen päässä. Kouluverkon supistuminen on jo nyt todellisuutta haja-asutusseuduilla ja koulupäivät pitkiä monella alakouluikäiselläkin.

Perusopetuslaissa säädetään perusopetuksen ja oppivelvollisuuden lisäksi esiopetuksesta, perusopetukseen valmistavasta opetuksesta ja erityissairaanhoidossa olevien lasten opetuksesta. Opetuksen järjestäminen on kunnan vastuulla ja se koskee kaikkia kunnassa oleskelevia lapsia – myös heitä, joille kunta ei ole kotikunta tai joilla ei ole pysyvää oleskelulupaa. Esimerkiksi lastensuojelun kautta eri paikkakunnalle sijoitetuilla lapsilla ja paperittomilla lapsilla on siis oikeus saada kunnan järjestämää perusopetusta siinä kunnassa, jossa he ovat. Perusopetuslaissa säädetään erikseen vammaisten lasten oikeudesta tulkitsemis- ja avustajapalveluihin ja muihin opetuspalveluihin, sekä erityisopetuksen tarjoamisesta. Hallitusohjelmaan on kirjattu myös toimenpiteeksi jokaisen nuoren, kesken koulutuksen maahan tulleen ja paperittomien oikeus suorittaa

perusopetus loppuun. Tätä toimenpidettä ei ole kytketty ohjelmassa mitenkään toisen asteen koulutuksen varmistamiseen, joten epäselväksi jää, onko esimerkiksi paperittomalla alle 18-vuotiaalla jatkossa oikeus myös maksuttomaan toisen asteen koulutukseen.

Opetuksen järjestäminen oppilaan äidinkielellä on perusoikeus, joka koskee suomen- ja ruotsinkielisiä sekä saamelaiskielisiä alueilla saamen kieliä käyttäviä lapsia. Kuulovammaisille on annettava viittomakielistä opetusta vamman asteen mukaan. **Lapsiasiavaltuutettu on lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota romanikielisten oppilaiden oikeuteen saada opetusta ja palveluja omalla kielellään.**¹²⁷ Myös saamenkielisten lasten oikeutta saada opetusta omalla kielellään saamelaisalueiden ulkopuolella tulee parantaa.

¹²⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001) 29 artiklan 1 kohdasta: Koulutuksen tavoitteet CRC/GC/2001/1. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2001_1_julkaisu.pdf.

¹²¹ Hallitusohjelma 2019, s. 164-173.

¹²² Hallitusohjelma 2019, s. 169.

¹²³ Hallitusohjelma 2019, s. 168-169.

¹²⁴ Pulkkinen, J. & Rautopuro, J. 2018. Opin polut ja pientareet harvaan asutuilla alueilla. Nuorisobarometri 2017 lisäotos.

Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2018/08/Nuorisobarometri_2017_Lis%C3%A4otos_.pdf (haettu 18.1.2020).

¹²⁵ Hallitusohjelma 2019, s. 168.

¹²⁶ Hallitusohjelma 2019, s. 105.

¹²⁷ Ks. mm. lapsiasiavaltuutetun lausunto kieliperuskirjan toimeenpanosta;

http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2020/01/LAPS_lausunto_UM_kieliperuskirja_150120.pdf (haettu 18.2.2020)

Kouluviihtyvyys ja koulumenestys

Koululaisten hyvinvointia seurataan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttamalla Kouluterveyskyselyllä joka toinen vuosi. Vuonna 2019 Kouluterveyskyselyyn vastasi 99 686 perusopetuksen 4. ja 5. luokkien oppilasta, 87 283 8. ja 9. luokkien oppilasta, 44 597 lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijaa ja 23 419 ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Kouluterveyskyselyssä kysytään laajasti lasten ja nuorten koulunkäyntiin, hyvinvointiin, terveyteen, sosiaaliin suhteisiin ja uhrikokemuksiin liittyviä kysymyksiä. Kouluterveyskyselyn mukaan suomalaislapset ja -nuoret viihtyvät koulussa: yli puolet vastanneista piti koulunkäynnistä kaikilla tarkastelluilla luokka-asteilla. Yleisintä koulunkäynnistä pitäminen oli ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevilla pojilla (84 %) ja perusopetuksen 4. ja 5. luokkaa käyvillä tytöillä (82 %). Vähiten yleistä koulunkäynnistä pitäminen oli perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvillä nuorilla (60 %). Vuoden 2017 Nuorisobarometri käsitteli suomalaisnuorten asenteita oppimiseen ja koulutukseen. Tutkimukseen osallistuneista nuorista peräti 94 prosenttia uskoi koulutuksen parantavan olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia. Barometriin vastanneet nuoret kokivat yleissivistyksen arvokkaaksi, ja suurin osa kertoi opiskelevansa itselleen mieluisaa alaa.¹²⁸

Syksyllä 2019 julkaistu PISA-tutkimus osoitti, että suomalaislapset ovat Euroopan parhaita lukijoita yhdes- sä Viron ja Irlannin lasten kanssa, mutta lukutaitoerot olivat mittaushistorian suurimmat: erinomaisten luki- joiden osuus (14,5 %) oli pysynyt kutakuinkin ennallaan, mutta heikkojen lukijoiden osuus oli kymmenessä vuodessa kasvanut 8,1 prosentista 13,5 prosenttiin. Suomessa ero tyttöjen ja poikien lukutaidossa on huomattavasti muita OECD-maita suurempi. Lukutaidon eroon vaikutti myös vanhempien sosioekonominen asema, jonka merkitys oli kasvanut kymmenessä vuodessa merkittävästi. Peräti 63 prosenttia pojista totesi lukevansa vain ”jos on pakko”. PISA 2018 -tutkimuksessa oppilaiden hyvinvointia tarkasteltiin kokonaisuutena, johon kuuluivat oppilaan itseän, kouluympäristöön ja koulun ulkopuoliseen ympäristöön sijoittuvat materiaaliset ja asenteisiin liittyvät tekijät. Materiaalisilla ja objektiivisesti mitattavilla tekijöillä tarkasteltuna Suomi kuuluu maailman vauraimpien kansakuntien joukkoon, edellään Pohjoismaat, Kanada ja Australia. Suomalaislapset olivat melko tyytyväisiä elämäänsä keskiarvon asteikolla 1–10 ollessa 7,61. Kun tarkasteltiin elämään tyytyväisyyden yhteyttä osaamiseen, erottui Suomi muista maista ja alueista. Suomi oli ainoa maa, jossa sekä lukutaito että elämään tyytyväisyys olivat korkealla tasolla.

On tärkeää, että lasten myönteistä asennetta kouluun ja opiske- luun tuetaan. **Etenkin sosioekonomisesti köyhemmistä olois- ta tulevien ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaa kouluissa tulee tukea ja varmistaa, että he saavat osakseen myönteistä tunnistamista.**

Perusopetuslain mukaan oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Koulukiusaaminen on ilmiö, joka puhut- taa niin lapsia kuin aikuisia. Kouluterveyskyselyn 2019 mukaan viikoittaista koulukiusaamista koki noin joka kahdeskymme- nes lapsi ja nuori. Viikoittainen kiusaaminen on hivenen vä- hentynyt vuodesta 2006, jolloin 8.- ja 9.-luokkalaisista nuorista

7,7 prosenttia kertoi tulevansa viikoittain kiusatuksi. Vuonna 2019 viikoittaisesta kiusaamisesta kertoi 5,5 prosenttia yläkou- lulaisista. Myönteistä on, että kiusaaminen vähenee ylemmillä koulutusasteilla: ammattikoulussa opiskelevista 3,2 prosenttia kertoi viikoittaisesta kiusaamisesta, lukiolaisista 1,1 prosenttia. Ammattikoulussa osuus on laskenut vuoden 2008 viidestä pro- senttista, kun taas lukiossa osuus on pysynyt kutakuinkin sama- na viimeiset 10 vuotta.¹²⁹ Koska kiusaamisessa ei ole tapahtunut kovin jyrkkää laskua, tulee oppilaiden välisiin suhteisiin jatkos- akin panostaa ja erilaisia kiusaamista ehkäiseviä ohjelmia edel- leen edistää. Kiusaamista ehkäisemään on opetus- ja kulttuu-

riministeriön asettaman työryhmän loppuraportissa esitetty mm. sellaisen toimielimen perustamista Suomeen, jonka teh- tävänä olisi tehokkaiden kiusaamista ehkäisevien menetelmien välittäminen varhaiskasvatus- ja kouluympäristöihin.¹³⁰ Lopul- ta kiusaaminen kilpistyy ihmisten toisiaan kohtaan kokemaan kunnioitukseen ja erilaisuuden hyväksymiseen. **Lapsiasiaval- tuutettu muistuttaa, että kiusaamisen ehkäisemisessä avain- asemassa ovat aikuiset, joiden tehtävänä on lapsen oikeuk- sien sopimuksenkin perusteella kasvattaa lapsia toisten ihmisten kunnioitukseen ja suvaitsevaisuuteen – niin kou- lussa kuin muualla yhteiskunnassa.** On tärkeää, että kiusaa- misen vastainen työ aloitetaan jo varhaiskasvatuksessa.

Kouluympäristön turvallisuus ei liity vain oppilaiden väli- siin suhteisiin. Kouluja ympäröivä liikenne ja koulurakennukset

ovat olennainen osa koulupäivää. Lapsiasiavaltuutettu on muis- tuttanut kuntia turvallisen koulumatkan merkityksestä kirjeellä elokuussa 2019. Sisäilmaan liittyvät ongelmat ovat usein lapsi- asiavaltuutetulle osoitettujen kansalaisyhteydenottojen syynä, samoin kuin levottomuutta aiheuttavat avoimet ja muuttuvat luokkatilat. Rauhaton oppimisympäristö vaarantaa erityisesti erilaisista tarkkaavaisuuden häiriöistä kärsivien lasten oikeu- den opetukseen. Oppilaiden vähentyessä kuntien on aiempaa haastavampaa ylläpitää koulukiinteistöjä, eikä investointi uu- siin, kestäviin ratkaisuihin ole houkuttelevaa. Lapsiasiavaltuu- tettu muistuttaa, että toimiva koulu on tärkeä vetovoimatekijä lapsiperheille ja investointi pitkälle tulevaisuuteen. Kuntia tu- lee tukea ylläpitämään, peruskorjaamaan ja rakennuttamaan lapsille turvallisia oppimisympäristöjä.

Terveys ja hyvinvointi

24 artikla: Lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä ja saada tarvittaessa hoitoa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artikla koskee lapsen oi- keutta terveydenhuoltoon ja parhaaseen mahdolliseen tervey- dentilaan. Hallitusohjelmassa 2019 tavoitteen ”hyvinvoinnin edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen” alle on koottu useita tavoitteellisia keinoja, joilla kaikilla on merkitystä myös lasten oikeuksien toteutumiseen. Yhdenvertaisuuden edis- tämiseen tärkeinä keinoina mainitaan muun muassa vam- maisten henkilöiden palveluiden parantaminen palveluiden oikea-aikaisuutta ja yksilöllisten tarpeiden huomioonottamis- ta kehittämällä sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttäjien itsemääräämisoikeutta vahvistamalla. Kohdassa myös painote- taan kielellisten oikeuksien toteutumista.¹³¹ Kielellisten oikeuk- sien toteutumisen vahvistumista korostetaan myös osana hy- vinvoinnin ja terveyden edistämistä. Köyhyyttä ja osattomuutta pyritään vähentämään lapsiperheiden köyhyyteen ja köyhtymi- seen liittyvillä toimilla ja samanaikaisesti kehittämällä etuuk- sia ja palveluita.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistusta (sote-uu- distus) yritetään jälleen kerran saada valmiiksi kuluvalla halli-

tuskaudella.¹³² Uudistuksella tulee olemaan merkittäviä vaiku- tuksia lasten oikeuksien toteutumiselle. Siten tätä uudistusta, samoin kuin edellä jo käsiteltyä sosiaaliturvauudistusta tulee tehdä kiinteässä yhteistyössä lapsistrategiaa valmistelevan par- lamentaarisen komitean kanssa. Hallitusohjelmaan on kirjat- tu tavoitteeksi myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden parantaminen. Päähuomio on peruspalveluiden kehittämisessä ja painopisteen siirtämisessä erikoissairaanhoidosta perus- palveluihin.¹³³ Tavoitteen saavuttamisen keinoihin ei ole erik- seen sisällytetty lapsia koskevia toimenpiteitä tai tavoitteita, mutta yhtä lailla niillä kaikilla on merkitystä myös lasten so- siaali- ja terveyspalveluiden toteutumiselle. On esimerkiksi selvää, että saattohoidon, palliatiivisen hoidon ja kivun hoi- don kehittämisohjelmassa on huomioitava lapset ja nuoret eri- tyisenä potilasryhmänä. Toisena esimerkkinä voidaan maini- ta hallitusohjelmaan kirjattu vaihtoehto- ja uskomushoitojen sääntelymahdollisuuksien selvittäminen. Lapset ovat erityi- sen haavoittuva ryhmä erilaisissa hoitomuodoissa, oli kyse lää- ketieteellisesti hyväksytyistä hoidoista tai vaihtoehto- ja usko-

¹²⁸ Pekkarinen & Myllyniemi 2018.

¹²⁹ Kouluterveyskysely 2019. Aikasarja perusopetus 8. ja 9. lk, lukio, aol 2006-2019 (haettu 2.2.2020).

¹³⁰ Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (haettu 18.1.2020).

¹³¹ Hallitusohjelma 2019, s. 144–145.

¹³² Hallitusohjelma 2019, s. 153–156.

¹³³ Hallitusohjelma 2019, s. 150–153.

mushoidoista. Sääntelyvaihtoehtoissa on siten keskeistä ottaa huomioon lapset erityisenä ryhmänä niin suojelun kuin heidän kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti kasvavan itsemääräämisoikeuden näkökulmasta.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden laadusta ja saatavuudesta on puhuttu pitkään ja uudistustakin on suunniteltu jo aiemmilla hallituskausilla. Hallitusohjelmaan 2019 on kirjattu mielenterveysstrategian laatiminen ja mielenterveys- ja päihdelainsäädännön uudistaminen. Hallitusohjelmaan sisältyy myös kirjaus päihdestrategian päivittämisestä osana riip-

puvuksien vähentämistä. Samassa yhteydessä on todettu alkoholin ja tupakoinnin kokonaiskulutuksen vähentäminen sekä huumehaittojen ja pelihaittojen vähentäminen.¹³⁴ Osin lienee kyse käytännössä samoista kokonaisuuksista. Erikseen hallitusohjelmaan on kirjattu, että lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saamisen kynnystä madalletaan ja niiden oikea-aikaisuutta ja saatavuutta parannetaan osana peruspalveluja. Lisäksi niiden yhteyttä olemassa oleviin lasten ja perheiden palveluihin ja muihin palvelurakenteisiin tiivistetään ja alaikäisten päihdetyön palvelut turvataan alueellisesti ja kielellisesti.

Lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöt

Lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden diagnoosien lisääntyminen, mielenterveyspalveluiden kysynnän kasvu sekä lääkityksen käytön lisääntyminen ovat jatkuneet koko 2000-luvun. Määrittelytavasta riippuen viidestä yhdeksään prosenttia lapsista kärsii mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöstä. Tavallisimpia häiriöitä ovat aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöt, käytöshäiriöt ja masennustila sekä ahdistuneisuus.¹³⁵ Nuoruusiässä häiriöiden esiintyvyys kasvaa ja oireiden yhtäaikaisuus lisääntyy. Arviolta 15–25 prosentilla nuorista on jokin mielenterveyden häiriö.¹³⁶ Vuonna 1997 Suomessa syntyneistä lapsista mielenterveydenhäiriön diagnoosi oli kirjattu yli viidennekselle (20,7 prosenttia). Psykiatrisia diagnooseja määrättiin yhtä paljon tytöille ja pojille, mutta oireet erosivat merkittävästi toisistaan. Tytöt saivat mielialahäiriödiagnoosin sekä neuroottisiin, stressiin liittyviin ja somatoformisiin häiriöihin liittyvän diagnoosin kaksi kertaa poikia useammin. Pojille taasen diagnosoitiin tyttöjä useammin psyykkisen kehityksen häiriöitä sekä käytös- ja tunnehäiriöitä, joihin luetaan esimerkiksi aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriöt eli ADHD.¹³⁷

Kasvatvat asiakasmäärät näkyvät paineena erityisesti erikoissairaanhoidossa. Vuonna 2018 Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin (HUS) saapui yhteensä 2590 lastenpsykiatriaa koskevaa elektiivistä eli kiireetöntä ja 71 päivystyslähetettä. Elektiivisten läheteiden määrä on kasvanut vuosien 2014 ja 2018 välillä noin 43 prosenttia. Suurista kaupungeista suhteellisesti suurinta kasvu on näiden vuosien välillä ollut Espoossa (n. +97 prosenttia) ja Helsingissä (n. +60 prosenttia). Vantaan lähetemäärä on kasvanut noin 23 prosenttia.¹³⁸

Samalla on kasvanut lasten ja nuorten psyykelääkkeiden käyttö. Se lisääntyy etenkin murrosiässä ja tytöillä jyrkemmin kuin pojilla.¹³⁹ Viime vuosikymmeninä kasvua on ollut etenkin ADHD-lääkkeiden käytössä. Vuosien 2006 ja 2016 välillä poikien ADHD-lääkkeiden käyttö viisinkertaistui ja tyttöjen kuusinkertaistui. Kaikista 4–17-vuotiaista 1,8 prosenttia eli yhteensä 15 036 lasta ja nuorta sai sairausvakuutuskorvausta ADHD-lääkkeistä vuonna 2016.¹⁴⁰ Tytöille määrätään erityisesti masennuslääkkeitä.

Vuonna 1997 Suomessa syntyneiden lasten rekisteritutkimuksen pohjalta tiedetään, että mielenterveydenhäiriöt ovat yhteydessä lukuisiin muihin kuormittaviin tekijöihin, kuten heikompaan koulumestystykseen, vanhempien toimeentulotuen käyttöön, vanhempien pienituloisuuteen, vanhempien mielenterveyden häiriöihin ja vanhemman menetykseen eron tai menehtymisen myötä.¹⁴¹ Tutkimustulokset osoittavat, että **panostukset ylisukupolvisen kuormituksen vähentämiseen ovat välttämättömiä ja yhteiskunnassa on panostettava paitsi lasten myös vanhempien mielenterveyden tukemiseen.**

Erityisen ilahduttavaa onkin, että mielenterveysstrategia julkistettiin jo helmikuussa 2020. Strategia kattaa myös päihdetyön ja ehkäisevän päihdetyön palvelut.¹⁴² Strategian yhdeksi painopisteeksi on valittu lasten ja nuorten mielenterveys. Myönteistä on, että strategiaan on nimenomaisesti kirjattu, että lasten ja nuorten mielenterveyden edis-

täminen liittyy valmisteltavaan kansalliseen lapsistrategiaan.¹⁴³ Strategiassa on tunnistettu laaja-alaisesti mielenterveyden vaikutus lasten hyvinvoinnille, joten sen mukaiset toimenpiteet toteutuessaan tulevat edistämään merkittäväällä tavalla lasten oikeuksia monilla eri elämän osa-alueilla.¹⁴⁴

Hallitusohjelmassa 2019 on kirjaus päihdeäitien ja päihdeperheiden riittävien palveluiden ja kuntoutuksen turvaamisesta. Kirjaus toivottavasti vahvistaa palveluiden jatkuvuutta ja parantaa niiden yhdenvertaista saatavuutta valtakunnallisesti. Raskauden aikana aloitetulla päihdekuntouksella on suuri merkitys syntyvän lapsen terveydelle ja hyvinvoinnille. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tuore selvitys päihdeongelmaisten raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden palveluiden nykytilasta osoittaa, että palvelut nykyisellään eivät toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla, vaan kuntien välillä on suuria eroja. Selvityksen mukaiset kehittämis ehdotuk-

set tulee ottaa vakavasti, jotta kaikkien lasten oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan voidaan turvata.¹⁴⁵ Lapsiasiavaltuutettu on asiakasmaksulakia koskevan lausuntonsa yhteydessä huomauttanut, että päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten HAL-poliklinikkamaksut tulisi poistaa.

Hallitusohjelmassa 2019 lasten ja nuorten hyvinvointia edistäviä keinoja on sisällytetty myös koulutukseen liittyvään strategiakokonaisuuteen. Tavoitteet ja keinot ovat perusteltuja ja edistävät osaltaan lapsen oikeuksien toteutumista. Matalan kynnyksen palveluiden tarjoamista varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen yhteydessä vahvistetaan. Kyseinen keino on kirjauksessa yhdistetty lapsistrategiaan. Lisäksi on tarkoitus vahvistaa oppilas- ja opiskelijahuollon palveluita, sekä edistää kolmiportaisen tuen mallia varhaiskasvatuksessa ja vahvistaa sitä perusopetuksessa. Opinto-ohjauksen vahvistamisella tavoitellaan hyvinvoinnin lisäämistä mutta sillä myös

¹³⁴ Hallitusohjelma 2019, s. 145.

¹³⁵ Sourander, A. & Aronen, E. 2007. Lastenpsykiatria. Teoksessa Lönnqvist, J. & Heikkinen, M. & Henriksson, M. & Marttunen, M. & Partonen, T. (toim.) Psykiatria. Helsinki: Duodecim, 556.

¹³⁶ Marttunen, M. & Kaltiala-Heino, R. 2007 Nuorisopsykiatria. Teoksessa Lönnqvist, J. & Heikkinen, M. & Henriksson, M. & Marttunen M & Partonen, T. (toim.) Psykiatria. Helsinki: Duodecim, 591.

¹³⁷ Ristikari ym 2018.

¹³⁸ https://www.arviointikertomus.fi/sites/default/files/pdf/article-memo/2019/lasten_ja_nuorten_paasy_mielenterveyspalvelujen_piiriin.pdf (haettu 1.2.2020).

¹³⁹ Ristikari ym 2018.

¹⁴⁰ Lasten ja nuorten ADHD:n lääkehoito lisääntynyt. Tiedote. https://www.kela.fi/ajankohtaista-tilastot/-/asset_publisher/S7FocUefTr02/content/lasten-ja-nuorten-adhd-n-laakehoito-on-yleistynyt (haettu 1.2.2020).

¹⁴¹ Ristikari ym 2018.

¹⁴² Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 11.2.2020, verkossa https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-mielenterveysstrategia-ryhdistaa-tulevaisuuden-mielenterveyspolitiikkaa

¹⁴³ Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6, s. 21.

¹⁴⁴ Mielenterveysstrategia, s. 24–25.

¹⁴⁵ Arponen, A. Päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden palvelut vuonna 2018. Nykytila ja kehittämis ehdotukset. THL työpaperi 31/2019.

helpotetaan toisen asteen koulutukseen siirtymistä. Kiusaamisen ehkäisy sekä varhaiskasvatuksessa että oppilaitoksissa on toistettu myös tässä kokonaisuudessa. Kohdassa todetaan, että valtakunnallisesti hyväksi havaittuja käytäntöjä laajennetaan ja turvataan vaikuttavien hankkeiden jatko. Hallitusohjelmassa ei valitettavasti tarkenneta, mitä käytäntöjä ja hankkeita tässä kohdin tarkoitetaan.

Vaikka hallitusohjelmassa ei asiasta mainitakaan, sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisten sähköisten tietojärjestelmäpalvelujen kehittäminen jatkuu edelleen. Valtakunnallisen tietojärjestelmäpalvelun (Kanta-palvelut) käyttöönotto aloitettiin terveydenhuollossa jo vuosia sitten, mutta sitä edelleen kehitetään. Terveydenhuollon ammattilaisten lisäksi palveluun on pääsy yksityishenkilöillä, jotka voivat tarkastella potilastietojaan ja asioida sähköisesti Omakanta-palvelussa. Nyt käsillä on myös vastaavien sähköisten palvelujen ulottaminen koskemaan sosiaalihuollon asiakastietoja.¹⁴⁶

Sähköisillä palveluilla on merkitystä lasten ja nuorten asemalle ja palvelujen saatavuudelle. Sosiaali- ja terveysministeriö linjasi alun perin, että huoltaja voi asioida Omakanta-palvelussa vain alle 10-vuotiaan lapsen puolesta. Linjauksen tavoitteena oli saavuttaa tasapaino lapsen osallisuuden ja hänen yksityisyyden suojansa välille teknisesti yksinkertaisella ikärajalla, mutta linjaus aiheutti useita ongelmia.¹⁴⁷ Vanhemmat kokivat, että heidän mahdollisuuttaan huolehtia lapsensa terveyttä koskevista asioista vaikeutettiin tarpeettomasti. Samaan aikaan palvelu-

sa ei myöskään ollut huolehdittu siitä, että lapsella itsellään olisi tosiasiallisesti ollut riittävät mahdollisuudet käyttää palvelua. Sosiaali- ja terveysministeriö ja THL ovat tiedottaneet, että vuoden 2020 aikana mahdollistetaan myös 10 vuotta täyttäneen lapsen puolesta asiointi. Terveydenhuollon ammattilainen kirjaa järjestelmään 12–17-vuotiaan potilaan tahdon hänen tietojensa luovuttamisesta huoltajille, jos potilas kykenee siitä ikänsä ja kehitystasonsa puolesta päättämään. Alle 12-vuotiaan tiedot luovutetaan huoltajille, jos terveydenhuollon ammattilainen ei estä luovuttamista perustellusta syystä.

Päihteet uhkaavat lasten ja nuorten hyvinvointia niin aikuisten kuin lasten itsensä käyttäminä. Edellä otettiin kantaa päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten palvelujen saataavuuden parantamiseen. Vanhempien päihteidenkäyttö oli sosiaalityöntekijöiden arvioinnin mukaan merkittävä syy 26 prosentissa huostaanotoista.¹⁴⁸ Lasten ja nuorten päihteidenkäyttöä on edelleen jatkuvasti seurattava, eikä toimenpiteitä kokeilun ja käytön vähentämiseksi ole syytä vähentää, vaikka joidenkin päihteidenkäyttö on vähentynyt. Nuorisoikäisten huumekuolemien lisääntyminen indikoi ainakin jossain määrin aineiden saatavuuden helpottumista ja sekakäytön yleisyyttä. Samalla etenkin alaikäisten päihdehuollon palvelut ovat monissa kunnissa heikosti saatavilla. **Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää vakavaa huomiota huumekuolemien lisääntymiseen ja huumeiden saatavuuden helpottumiseen, ja vaatii palvelujärjestelmän puutteiden välitöntä korjaamista.**

Lasten päihteidenkäyttö

Kansainvälisen ESPAD-tutkimuksen¹⁴⁹ mukaan nuorten päivittäinen tupakointi on vähentynyt merkittävästi. Kun 1990-luvulla noin neljännes 15-vuotiaista kertoi tupakoivansa, vuonna 2019 vain kuusi prosenttia yhdeksäsluokkalaisista pojista ja seitsemän prosenttia tytöistä tupakoi päivittäin. Nuuskakokeilujen trendi on poikien kohdalla ollut sahaavaa: laskeva trendi kääntyi jyrkkään nousuun vuonna 2007 ja lisääntyi vuoteen 2015 asti kääntyen taas vuonna 2019 laskuun. Sen sijaan tytöillä nuuskan kokeilu ja käyttö ovat lisääntyneet. Vuonna 2019 nuuskaa oli kokeillut 35 prosenttia pojista ja 19 prosenttia tytöistä.¹⁵⁰ Kouluterveyskyselyn mukaan nuuskaa käyttivät eniten ammattikoulua käyvät pojat, joista 20,3 prosenttia kertoi käyttävänsä nuuskaa päivittäin kymmenen vuoden takaisen 4,4 prosentin sijaan. Lukiolais- ja yläkoulun pojista noin 7 prosenttia kertoi päivittäisestä nuuskaamisesta. Ammattikoulua käyvillä tytöillä nuuskaaminen on niin ikään yleistynyt moninkertaiseksi: kun vuosina 2008–2009 vain prosentin kymmenys kertoi käyttävänsä nuuskaa, oli päivittäin nuuskaavia tyttöjä vuonna 2019 jo 6,5 prosenttia. Sähkötupakan käyttö sen sijaan on vähentynyt. Kun vuonna 2017 sähkötupakkaa kertoi käyttävänsä 8,4 prosenttia ammattikoululaispojista, oli osuus 5,8 prosenttia vuonna 2019. Lukiolaispojilla lukemat olivat pari prosenttiyksikköä pienempiä. Tytöistä enää alle prosenti käyttää päivittäin sähkötupakkaa.¹⁵¹

Alkoholinkulutuksessa on nuorten kohdalla tapahtunut myönteistä kehitystä 2000-luvulla. Raittiiden 15-vuotiaiden osuus on lisääntynyt noin kymmenesosasta lähes kolmannekseen. Poikien runsas kerta juominen on vähentynyt vuosituhannen vaihteesta lähtien, kun taas tytöillä positiivinen kehitys on pysähtynyt vuoden 2015 jälkeen. Edelleen osa nuorista juo kuitenkin runsaasti. Runsaita kerta-annoksia eli yli kuusi annosta kerrallaan kuluneiden 30 päivän aikana oli juonut 22 prosenttia nuorista – tosin vuonna 1999 näin oli tehnyt puolet nuorista. Yhdeksäsluokkalaisten kannabiskokeilut ja käyttö pysyivät tasaisina vuoteen 2015 asti, minkä jälkeen käyttö näyttää lisääntyneen erityisesti pojilla. Kannabiskokeiluihin liitettiin aiempaa vähemmän riskejä. Vuonna 2019 pojista 13 prosenttia ja tytöistä yhdeksän prosenttia oli joskus elinaikanaan kokeillut kannabista. Muiden laittomien huumeiden käyttö on 15–16-vuotiailla harvinaista. Kolme prosenttia nuorista ilmoitti joskus kokeilleensa jotain muuta huumetta kuin kannabista.¹⁵² Tulokset ovat samansuuntaisia Kouluterveyskyselyn kanssa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan¹⁵³ huumeidenkäyttö on viime vuosina lisääntynyt etenkin nuorten, 15–24-vuotiaiden keskuudessa ja ilmiö näkyy myös huumekuolemien lisääntymisenä. Tilastokeskuksen mukaan huumekuolemat ovat lisääntyneet kolmena perättäisenä vuonna ja erityisen paljon kasvua on ollut nuorten keskuudessa. Vuonna 2017 huumeisiin kuoli 12 iältään 15–19 -vuotiasta, kun heitä vuonna 2018 kuoli 20. Yhteensä huumekuolemat lisääntyivät 200:sta peräti 261 henkilöön.¹⁵⁴

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 24 artiklan mukaan valtion tulee ryhtyä tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimiin lasten terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen poistamiseksi. Näitä ovat muun muassa ruumiillinen kuritus ja muut julmat tai halventavat rankaisumuodot sekä naisten ja tyttöjen sukupuolielinten silpominen. Eduskuntaan eteni vuonna 2019 kansalaisaloite¹⁵⁵, jossa ehdotettiin ryhtymistä lainvalmisteluun tyttöjen ja naisten sukupuolinten silpomisen kieltämiseksi erillislailla. Tyttöjen sukupuolielinten silpomisen katsotaan jo yksiselitteisesti täyttävän rikoslain 21 luvun 6 § :n mukaisen

törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Vaikka silpominen on ollut rikoksena rangaistava teko, on lapsiasiavaltuutettu vaatinut viranomaisilta aktiivisempia toimenpiteitä silpomisen ennaltaehkäisemiseksi. Lausunnossaan kansalaisaloitteesta lapsiasiavaltuutettu katsoi, että ennen erillislain säätämistä tulee oikeusministeriön selvittää erillislain vaikutukset, erityisesti huomioiden vaikutukset niistä maista, joissa on päädytty erillissäätelyyn. Lisäksi tulee varmistaa muidenkin toimenpiteiden kuin lainsäädännön avulla, ettei silpomista tapahdu.¹⁵⁶

¹⁴⁶ Ks. valmistelusta sosiaali- ja terveysministeriön hanke STM066:00/2019 sekä lapsiasiavaltuutetun lausunto 17.1.2020 (http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2020/01/LAPS_Lausunto_STM_Asiakastietolaki_HEluonnos_17.1.2020.pdf)

¹⁴⁷ Ks. lapsiasiavaltuutetun kirjelmä sosiaali- ja terveysministeriölle 2018 http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/06/LAPS_kirjelm%C3%A4_OmaKanta_alaik%C3%A4iset_13062018.pdf.

¹⁴⁸ Heino, T. & Hyry, S. & Ikäheimo, S. & Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf

¹⁴⁹ European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs eli ESPAD -tutkimuksesta vastaa Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

¹⁵⁰ <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/espada/tutkimustuloksia>

¹⁵¹ Kouluterveyskysely 2019.

¹⁵² <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/espada/tutkimustuloksia>

¹⁵³ <https://thl.fi/fi/-/nuoria-huumeiden-ongelmakayttajia-on-enemman-kuin-koskaan-aikaisemmin>

¹⁵⁴ http://tilastokeskus.fi/til/ksyyt/2018/ksyyt_2018_2019-12-16_tie_001_fi.html

¹⁵⁵ KAA 1/2019.

¹⁵⁶ https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/aineistot/Documents/KAA1_19_LaV_031019_Lapsiasiavaltuutetun_toimisto_Tervo.pdf

Lasten tieto omista oikeuksistaan ja oikeusturvakeinoista

42 artikla: Sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lasten itsensä käytettävissä olevat oikeusturvakeinot ovat tänä päivänä vielä hyvin puutteelliset. Lapsia ei vielä riittävästi nähdä oikeudellisina toimijoina, mikä voi vaarantaa lasten kohtelun yhdenvertaisina kansalaisina. YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee Suomelle vuonna 2011 antamissaan päätelmissä, että valtion tulisi lisätä yleistä tietoisuutta ja erityisesti lasten tietoisuutta kansallisten järjestelmien mahdollistamista valitusmenettelyistä. Lapsiasiavaltuutettu, eduskunnan oikeusasiamies ja lapsi- ja perhejärjestöt ovat pyrkineet aktiivisesti tiedottamaan lasten oikeuksista ja käytettävissä olevista oikeusturvakeinoista. Lasten tietämystä heidän omista oikeuksistaan ja oikeusturvakeinoistaan on kuitenkin edelleen lisättävä. Lasten käytettävissä olevien oikeusturvakeinojen kattavuus on varmistettava. Eräänä merkittävänä kehittämiskohteena tältä osin voidaan mainita perusopetukseen liittyvät oikeusturvakeinot. Oikeusturvan tarve liittyy usein esimerkiksi koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lapsille suunnatut verkkosivut, joiden kautta lapsi voi itse myös tehdä kantelun oikeus-

asiamiehelle, ovat hyvä edistysaskel lasten oikeusturvan edistämiseksi. Lasten itsensä tekemät kantelut ovat lisääntyneet selkeästi. Vuonna 2019 kanteluista tuli 63 ja niitä ratkaistiin 45, kun vuonna 2018 kanteluista saapui 26 ja niitä ratkaistiin 7. Kun kanteluista normaalisti noin viidennes johtaa toimenpiteisiin, lasten tekemistä kanteluista toimenpiteisiin johtaa noin 70 prosenttia. Tämä osoittaa, että lapset kantelevat todellisista oikeuksien loukkauksista ja että lasten saatavilla oleville oikeusturvakeinoille on suuri tarve.¹⁵⁷

Sähköiset palvelut ovat lapsille ja nuorille tänä päivänä luontainen yhteydenottotapa, joten niiden kehittämisessä on huolehdittava palveluiden lapsiystävällisyydestä. Se tarkoittaa muun muassa palveluiden saavutettavuutta ja ymmärrettävyyttä lapsille. Selkokielen käytön lisäämisen ohella on kiinnitettävä huomiota siihen, että asiat esitetään eri ikäkausille sopivalla tavalla. Apuna voidaan käyttää esimerkiksi kuvia. Vaikka sähköisten palveluiden kehittäminen on tärkeää, on huolehdittava siitä, että lapsilla on mahdollisuus halutessaan tavata henkilökohtaisesti palvelua tarjoavaa tahoa.

Erityiskysymykset

Lapsen oikeudet rikosoikeusjärjestelmässä

37 artikla: Lasta ei saa kiduttaa. Lasta ei saa rangaista julmalla tai halventavalla tavalla. Lapsen vapauden riistoa saa käyttää vasta viimeisenä keinona ja tällöin lasta on kohdeltava inhimillisesti ja hänen ikänsä huomioiden.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 37 artikla koskee lapsen oikeutta tulla suojelluksi kidutukselta, julmalta ja epäinhimilliseltä kohtelulta ja rangaistukselta sekä laittomalta tai mielivaltaiselta vapaudenriistolta. Suojeluveto ei koske vain rikoksesta epäiltyjä lapsia, vaan myös muita tilanteita, joissa lapsi on vaarassa tulla pidätetyksi. Tällaisia tilanteita syntyy esimerkiksi

turvapaikanhakuprosessissa. Lastensuojelussa toteutetut rajoitustoimenpiteet saattavat niin ikään johtaa lapsen vapauden rajoittamiseen. Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissa nro 8 ottanut kantaa pidätystilanteisiin ja korostanut, että lasta on suojeltava kaikenlaiselta väkivallalta, huonolta kohtelulta, laiminlyönniltä ja välinpitämättömyydeltä. Eri-

tyisesti komitea on kiinnittänyt huomiota turvapaikanhakijalasten tilanteeseen, sillä lasta ei tule rangaista vain laittoman maassaolon tai maahantulon seurauksena. Majoituksen päämääränä tulee olla huolenpito – ei vankeus. Lapsen perustarpeista tulee huolehtia ja hänelle tulee aina nimetä henkilökohtainen oikeudellinen edustaja.¹⁵⁸

40 artikla: Lakia rikkonutta tai siitä epäiltyä lasta on kohdeltava hänen ihmisarvoaan kunnioittaen ja hänen ikänsä huomioon ottaen.

Sopimuksen 40 artiklassa käsitellään lapsen oikeuksia tilanteessa, jossa hänen epäillään tai tiedetään syyllystyneen rikokseen. Lapsen oikeuksien komitea julkaisi syyskuussa 2019 artiklaa koskevan yleiskommentin nro. 24¹⁵⁹, joka korvaa yleiskommentin nro 10 Lasten oikeudet nuoriso-oikeudessa vuodelta 2007.¹⁶⁰ Lapsen oikeuksien komitea perustaa yleiskommentin näkemykseen, jonka mukaan lapset eroavat henkisesti ja fyysiseltä kehitykseltään aikuisista ja rikosoikeusjärjestelmään joutumisen on osoitettu olevan vahingollista lapsille ja rajoittavan heidän mahdollisuuksiaan kasvaa vastuullisiksi aikuisiksi. Komitea tunnustaa tarpeen ylläpitää yleistä turvallisuutta, mutta korostaa, että silloinkin, kun lapsi on rikosoikeusjärjestelmässä, tulee yhteiskunnan noudattaa

lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteita ja kohdella lasta tavalla, joka edistää lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta. Yleiskommentissa käsitellään kaikki keskeiset lapsen asemaan rikosprosessissa vaikuttavat tekijät, kuten riippumattoman aikuisen rooli tilanteissa, joissa lapsen vanhempi tai laillinen edustaja ei pysty avustamaan lasta, lait, normit, standardit, menettelyt, mekanismit ja säädökset, joita sovelletaan rikosentekijöiksi katsottuihin lapsiin sekä elimet ja instituutiot, joissa heidän asioitaan käsitellään, vapaudenriiston ehdot, palveluohjauksen eli diversion periaatteet, vähimmäisiän määräytymisen periaatteet, tutkintavankeuden järjestelyt, sekä korjaavan oikeuden, kuten sovittelun, neuvonpidon, sovinnon ja rangaistusneuvonpidon, ensisijaisuus.

Suomea koskien artiklat asettavat haasteita etenkin lasten pidättämisen, säilöäpidon, ehdottoman vankeusrangaistuksen ja rikoksista tuomitun lapsen yksityisyyden näkökulmista. Lapsiasiavaltuutettu on arvioinut, että kansallinen sääntely lapsen kohtelusta rikosprosessin eri vaiheissa vastaa hyvin lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimuksia, vaikkei sopimus juuri näy lainvalmisteluaineistossa. Kuitenkin lasten säilöönotto turvapaikkaprosessissa on lapsiasiavaltuutetun mukaan ollut ongelmallista, koska säilöönoton aika voi venyä pitkäksikin.¹⁶¹ Lainsäädäntö ei kuitenkaan välity käytäntöihin. Tuoreessa valtioneuvoston kanslian rahoittamassa tutkimushankkeessa todettiin, että vaikka kansainvälistä tutkimustietoa nuorten rikosentekijöiden parissa työskentele-

Kuva: Lauri Heikkinen / Valtioneuvoston kanslia

¹⁵⁷ Aiheesta uutisoi 22.2.2020 YLE: <https://yle.fi/uutiset/3-11220982>
¹⁵⁸ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 8 (2006) Lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta rankaisumuodoilta CRC/C/GC/8. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_8_julkaisu.pdf (haettu 30.1.2020).
¹⁵⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 24 (2019) lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä CRC/C/GC/24. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2019/12/CRC_C_GC_24_julkaisu-5.pdf (haettu 30.1.2020).
¹⁶⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 10 (2007) Lasten oikeudet nuoriso-oikeudessa CRC/C/GC/10. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_10_julkaisu.pdf (haettu 30.1.2020).
¹⁶¹ Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018, 197. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/02/LA_eduskuntakertomus_2018_FI_netti.pdf (haettu 30.1.2020).

miseksi on runsaasti, puuttuu suomalaisesta palvelujärjestelmästä systemaattisuus nuorten rikoksiin puuttumisessa. Erilaiset vakiintuneet toimintatavat, kuten puhuttelut ja arvioinnit, on suunnattu varhaiseen puuttumiseen, kun taas rikoksia toistuvasti tekevien tai vakaviin rikoksiin syyllistyvien nuorten kohderyhmää ei ole huomioitu, eikä rikosten jättämistä eli desistanssia tukevia menetelmiä ole kehitetty riittävästi. Tutkimuksessa todettiin, ettei rikosoikeuden ja lastensuojelun prosesseja kaikilla alueilla sovitetä yhteen lapsen edun mukaisesti, koska palvelukokonaisuudelta puuttuu selkeä vastuutaho. Tutkimuksessa haastatellut nuoret kokivat, että tukipalveluja on niukasti. Tutkimushankkeessa nousi esiin myös vaikuttavuustiedon keruun ja suunnitelmallisuuden puute.¹⁶²

YK:n ihmisoikeustarkastelussa vuonna 2017 kiinnitettiin huomiota alaikäisten vankien asemaan Suomessa etenkin sen vuoksi, että alaikäiset vangit ovat tekemisissä täysi-ikäisten vankien kanssa. Suomi perusteli asiaa alaikäisten vähäisellä määrällä ja lapsen edulla.¹⁶³ Ehdotomaan vankeusrangaistukseen tuomittiin vuosina 2011–2018 keskimäärin 29 lasta vuosittain¹⁶⁴, joskin ehdotonta vankeusrangaistusta suorittamaan saapui vapaudesta keskimäärin vain 1,2 lasta vuosittain¹⁶⁵. Vuosina 2011–2018 toukokuun ensimmäisenä päivänä tehdyissä rikosseuraamuslaitoksen laskennoissa 15–17-vuotiaiden vankeusvankien lukumäärä on ollut keskimäärin 2,8¹⁶⁶. Tutkintavankeudessa on vuosina 2011–2018 ollut keskimäärin 28 lasta vuosittain¹⁶⁷.

Rikosseuraamuslaitos uudisti ohjeita alaikäisistä vangeista vuonna 2017 korostaen lapsen kuulemista, lapsen edun arviointia, lapsen oikeutta koulutukseen, lapsen mahdollisuutta ylläpitää perhe- ja ystävyyssuhteitaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimista. Ohjeessa kehoitetaan rikosseuraamusalueen arviointikeskusta ottamaan huomioon mahdollisuus sijoittaa alle 18-vuotias ulkopuoliseen laitokseen vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentin mukaisesti. Sijoituspaikan tulee

tällöin olla lastensuojelun laitoshuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö, ja sijoitus on tehtävä yhteistyössä vangin asuinkunnan lastensuojeluviranomaisten kanssa. Sijoitettaessa lapsi vankilaan tulee alaikäisyys huomioida suhteessa muihin vankeihin. Ohjeiden mukaan alaikäinen voidaan sijoittaa aikuisten vankien kanssa samoihin tiloihin vain tilanteissa, joissa se on lapsen edun mukaista – esimerkiksi silloin, kun lapsi joutuisi muutoin olemaan yksin. Tällöinkin asuminen ja toiminnot tulisi ohjeen mukaan järjestää kehitys- ja ikätason mukaisessa ryhmässä.¹⁶⁸

Lapsiasiavaltuutettu toteaa, että rikoksia tekeville nuorille tulee antaa systemaattisemmin pitkäkestoisia palveluja ja kehittää nuorisososiaalityön ja nuorisotyön palveluja heidän auttamisekseen. Eri toimialojen tulee selkeyttää vastuunjakoaan ja työn koordinaatiota tulee parantaa. Palvelujen kehittämisen tulee perustua suunnitelmalliseen tutkimus- ja kehittämistoimintaan ja toimenpiteiden vaikuttavuutta tulee seurata.

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, ettei Rikosseuraamuslaitoksen ohjeissa mainita YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Ohjetta tulisi harkita uudistettavaksi lapsen oikeuksien komitean uuden yleiskommentin myötä. Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että ohjeessa muistutetaan mahdollisuudesta suorittaa rangaistus myös muualla kuin aikuisten vankilassa. Tilastotietoa siitä, kuinka usein tällaiseen ratkaisuun esimerkiksi jo sijoitettuna olevien nuorten kohdalla päädytään, ei kuitenkaan ole saatavilla. Tällaisissa ratkaisuissa on lisäksi otettava huomioon muiden sijoitettujen nuorten hyvinvointi ja turvallisuus. Mikäli ratkaisu harkinnan jälkeen on mahdollinen, on se erittäin suositeltava. **Lapsiasiavaltuutettu pitää erittäin huolestuttavana, että Suomessa edelleen vuosittain osoitetaan alaikäisiä tutkintavankeuteen ja ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ja että näiden toimeenpanotapahtuu aikuisten vankien kanssa samoissa tiloissa. Tilanteen selvittämi-**

seksi on välittömästi käynnistettävä toimenpiteitä ja alaikäisten vankien asema tulee ratkaista muilla tavoin.

Hallitusohjelmassa 2019 kiinnitetään ”erityistä huomiota henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Eri-tyisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien auttamiseksi matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuuksia parannetaan ja vahvistetaan viranomaiskäytäntöjä. Seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa kokeneiden lasten auttamiseksi edistetään Lastenasiantalo-mallin laajentamista. Ihmiskaupan uhrin asemaa parannetaan itse ihmiskaupparikosprosessin etenemisestä riippumatta”. Näitä toimenpiteitä on käsitelty jo edellä. Lasten oikeusturvan kannalta tärkeä kirjaus on myös poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten voimavarojen lisäämisestä rikosvastuun toteuttamiseksi ja rikosten käsittelyaikojen nopeuttamiseksi, vaikka tässä yhteydessä ei lapsia olekaan erityisesti nostettu esiin.¹⁶⁹

Hallitusohjelma ottaa kantaa myös ulkomaalaisten säilöönottoon. Kirjauksen mukaan tarkoituksena on käynnistää lakimuutos ulkomaalaislain muuttamiseksi siten, että säilöönnotolle ja asumisvelvollisuudelle vaihtoehtoisena vähemmän rajoittavana ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisempana turvaamistoimenä säädetään kielteisen oleskelulupapäätöksen saaneen henkilön tekninen valvonta. Valitettavaa on, että lasten säilöönottoa ei kielletä kokonaan, vaan edelleen selvitetään yli 15-vuotiaiden lasten säilöönoton vaihtoehtoja.¹⁷⁰ Vaikka toimenpiteet ovat sinänsä oikeansuuntaisia, säilöönoton vaihtoehtoja on aiemminkin jo selvitetty (2014). Siksi olisi mahdollista edetä nopeammin jo toteutukseenkin ainakin lasten osalta, ilman aikaa vieviä selvityksiä. Perheiden säilöönottoa ei hallitusohjelmassa ole erikseen huomioitu, joten jatkossakin lapsia voi olla säilössä vanhempiensa kanssa pitkiäkin aikoja. Tämän epäkohdan korjaaminen olisi tärkeää sisällyttää säilöönoton vaihtoehtoja koskeviin toimenpiteisiin.

Lapsen asema kansainvälisessä sodankäynnissä: tapaus al-Hol

38.4 artikla: Sopimusvaltiot ryhtyvät kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisten siviiliväestön suojelua koskevien velvoitteidensa mukaisesti kaikkiin mahdollisiin toimiin suojellakseen ja hoitaakseen lapsia, joihin aseellinen selkkaus vaikuttaa.

Maaliskuussa 2019 lasten asema kansainvälisessä sodankäynnissä nousi julkiseen keskusteluun Isis-jihadistijärjestön kustumisen myötä. Isis-taistelijoiden perheenjäseniä lähetettiin tuolloin suuri joukko Syyrian al-Holissa sijaitsevalle pakolaisleirille, jota hallinnoivat kurdien SDF-joukot ja kurdipoliisit. Leirillä asui kesällä 2019 noin 70 000 henkilöä, lähinnä naisia ja lapsia, ja vähitellen selvisi, että leirillä asui myös 11 suomalaisnaista ja yli 30 suomalaistaustaista lasta. Leirillä toimivat kansainväliset avustusjärjestöt kuvailivat olosuhteita karuiksi. Suomessa oli jo ennakolta varauduttu siihen, että taistelualueilta saattaa palata Suomeen perheitä lapsineen, ja tilannetta varten oli julkaistu sisäministeriön ohje.¹⁷¹ Se, että perheet jäivät suljetulle leireille lapsineen, oli Suomen valtiolle kuitenkin odottamaton käänne.

Lapsiasiavaltuutettua kuultiin vuoden aikana useita kertoja niin asiaa valmisteleavassa työryhmässä kuin eri ministeriöissä ja muualla valtionhallinnossa. Lapsiasiavaltuutetun kanta on ollut, että Syyrian alueella olevien lasten kohdalla on noudatettava

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen määräyksiä ja turvattava kaikille lapsille henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti (LOS 6 art) ilman lapsen, hänen vanhempiinsa tai muiden laillisten huoltajiensa taustoihin perustuvaa syrjintää (LOS 2 art). Valtuutettu korostaa, että valtioiden on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Tarvittaessa on tehtävä kansainvälistä yhteistyötä oikeuksien takaamiseksi. (LOS 19 art.)

Käytännössä visaiseksi on noussut kysymys vanhempien ja lasten erottamisesta. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (LOS3art).¹⁷²Lapsiasiavaltuutettukorostaayksilöllisenjatilannekohtaisen harkinnan merkitystä toimenpiteitä suunniteltaessa.

¹⁶² Haikkola, L. & Hästbacka, N. & Pekkarinen, E. (toim.) 2019. Kuka vastaa nuorten rikoksiin? Ammattilaisten, nuorten ja kustannusten näkökulmia palveluihin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161548/34_Kuka%20vastaa%20nuorten%20rikoksiin.pdf (haettu 30.1.2020).

¹⁶³ Report of the Working Group on the Universal Periodic Review (2017) Finland. Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies presented by the State under review. <https://um.fi/suomi-yk-n-ihmisoikeustarkastelussa-2017https://um.fi/suomi-yk-n-ihmisoikeustarkastelussa-2017> (haettu 18.2.2020)

¹⁶⁴ Lähde: Tilastokeskus. Rangaistukset sukupuolen, iän ja rikoksen mukaan, koko maa, vuodet 2011-2018, ehdottomat vankeusrangaistukset lkm (haettu 30.1.2020).

¹⁶⁵ Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja vuosilta 2011 – 2018, laskettu taulukosta 4. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html> (haettu 30.1.2020).

¹⁶⁶ Rikosseuraamusasiakkaat, moniste vuosilta 2011 – 2018, laskettu taulukosta Vankeusvankien ikäjakauma. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/monisteetjaraportit.html> (haettu 30.1.2020).

¹⁶⁷ Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja vuosilta 2011 – 2018, laskettu taulukosta 4. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html> (haettu 30.1.2020).

¹⁶⁸ Alaikäinen vanki (ohje 1/004/2017). Rikosseuraamuslaitos. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/alaikainenvankiohje10042017.html> (haettu 30.1.2020).

¹⁶⁹ Hallitusohjelma 2019. s. 78.

¹⁷⁰ Hallitusohjelma 2019, s. 84.

¹⁷¹ Ehdotus viranomaisten yhteistyön järjestämiseksi toiminnassa taistelualueilta palaajien kanssa sekä ehdotus siitä, miten järjestöjen palvelut voitaisiin liittää viranomaisten toimintaan. Sisäministeriön julkaisu 11/2017. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79561/Palaajat_raportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y (haettu 31.1.2020).

Näissä olosuhteissa tulee harkita myös sitä vaihtoehtoa, että lapsi palautetaan Suomeen yhdessä äitinsä kanssa. Suomessa äidin ja lapsen tilanteesta olisi mahdollista tehdä Suomen lastensuojelulain (417/2007) mukainen lastensuojelutarpeen arviointi ja edetä tarvittaessa muihin lastensuojelun toimenpiteisiin. Tarvittaessa Suomessa voitaisiin toteuttaa myös äidin tahdon vastaisia toimenpiteitä, jotka voidaan saattaa hallintotuomioistuimen arvioitavaksi. Lapsen mahdollinen huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen Suomessa mahdollistaisivat lapsen ja äidin välisen yhteydenpidon. Samalla voitaisiin arvioida lapsen läheisverkoston mahdollisuus huolehtia lapsesta.

Myös Suomessa mahdollisesti tapahtuva pidättäminen mahdollistaa lapsen yhteydenpidon äitiensä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklan mukaisesti. Suomessa alle 2-vuotias lapsi voidaan lastensuojelun päätöksellä sijoittaa vankilan perheosastolle yhdessä äitinsä kanssa ja sijoitus voi jatkua kolmivuotiaaksi asti, mikäli järjestely todetaan lapsen edun mukaiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun näkemys on ollut, että Suomessa on oltava valmius toimia, mikäli jonkun lapsen tilanne arvioidaan siinä määrin vaarantuneeksi, että hänet on saatava välittömästi turvaan. Näissä tilanteissa tulee toimia, vaikka vanhempi ei suostuisi palaamaan tai häntä ei päästettäisi palaamaan. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan sopimusvaltio on sitoutunut takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon (3 art) sekä suojelemaan lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa (19 art). Tämän vuoksi on selvitettävä myös mahdollisuutta tuoda Suomeen vain lapset ilman vanhempiaan. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsi voidaan erottaa vanhemmistaan, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista (9 art).

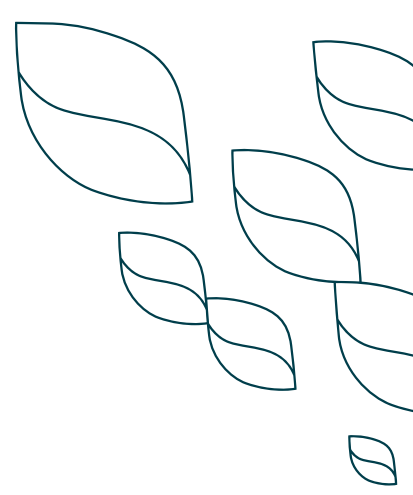
Lapsiasiavaltuutettu on tulkinut, että lapsen ollessa välittömässä vaarassa, on toimenpiteisiin lapsen saattamiseksi Suomeen ryhdyttävä kotimaassa kansallisen lastensuojelulain nojalla kohdemaan tilanteesta riippumatta. Lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve on arvioitava viivytyksettä, kun lastensuojelu on saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (LSL 2007/417, 26 § 2 mom). Lasten ollessa ulkomailla, lastensuojelutoimia voidaan edistää lastensuojelulain 17 § perusteella suomalaisten lastensuojeluviranomaisten toimesta niissä kunnissa, joissa lapset tai heidän huoltajansa ovat viimeksi asuneet, tai mikäli kotikuntaa ei voida määrittellä, Helsingin sosiaaliviraston toimesta. Lastensuojelulain mukaan kunta voi pyytää ulkoministeriön välityksellä

virka-apua lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ulkomailla. Lapsiasiavaltuutetun kanta on ollut, että Suomessa tulee valmistella lastensuojelulain 38 § mukainen lapsen kiireellinen sijoitus, vaikkei sen täysimääräisen soveltamisen mahdollisuudesta olekaan varmuutta. Näin turvataan lapsen ja perheen oikeusturva matkan aikana, rajoja ylitettäessä ja Suomeen saavuttaessa.

Valtioneuvoston toiminnasta oli kanneltu oikeuskanslerille, joka teki aiheesta ratkaisun 19.10.2019. Erityisesti ratkaisu kiertyy perustuslain 7 § :n 1 momenttiin, jonka mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 6 artiklaan, jonka mukaan jokaisella lapsella on synnynäinen oikeus elämään (1 kappale) ja että sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti (2 kappale). Oikeuskansleri tulkitsi, että asiassa ei voida soveltaa kansallista lastensuojelulakia tai lapsen oikeuksien sopimusta ainakaan täysimääräisesti. Perusteluina oikeuskansleri esitti, että julkisen vallan käytön – tässä tilanteessa tahdonvastaista huostaanottoa muistuttavan toimenpiteen, jota suomalaiset viranomaiset ovat myötävaikuttaneet – tulee perustua lakiin, eikä kyseisessä poikkeustilanteessa ole selvää, mihin lakiin perustuen toimittaisiin: aluetta ei hallinnoi valtio, jonka viranomaisille voitaisiin tehdä virka-apupyyntöä, eikä alueella ylipäänsä ole toimivaa lastensuojelujärjestelmää. Syyria tai kurdihallinto eivät ole Haagin lastensuojelusopimuksen (SopS 8-9/2011) osapuolia. Oikeuskansleri kuitenkin päätyi ratkaisussaan esittämään, että koska vanhemmat ovat tietoisina val-

litsevista olosuhteista ja erittäin merkittävistä riskeistä erityisesti lasten perus- ja ihmisoikeuksille menneet alueelle, koska lapset tarvitsevat erityistä huolenpitoa ja suojelua, koska aikuisten kotouttamiseen voi liittyä turvallisuushkia, ja koska leirin olosuhteet ovat vaikeat, olisi tässä aivan poikkeuksellisessa tilanteessa erittäin vaikea pitää laillisuusvalvonnallisesti moitittavana sellaistakaan viranomaisen menettelyä, jossa käytännön tilanteen salliessa lapsi pyritään kotiuttamaan perustuslain 7 § :ssä ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen 6 artiklassa suojatun perusoikeuden toteuttamiseksi kunkin tapauksen yksilöllisen arvioinnin perusteella, vaikka huoltaja ei suostumusta antaisikaan.¹⁷³

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lainsäädännön velvoitteet on huomioitava myös tilanteissa, joissa suomalainen lapsi on ulkomailla. Valtiolla on erityinen velvollisuus huolehtia lasten hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Lapsia ei voida pitää vastuullisina siitä, että heidän vanhempansa ovat vieneet heidät taistelualueille. Ottaen huomioon lasten erityinen tilanne ja lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet on perusteltua, että lasten saamista pois taistelualueilta pyritään kaikin keinoin edesauttamaan viranomaisten toimesta. Joulukuussa 2019 Syyriasta tuotiin ulkoministeriön avustuksella Suomeen kaksi orpolasta, mutta noin 30 lasta odottaa yhä pääsyä turvaan. **Lapsiasiavaltuutettu pitää tilannetta kestävättömänä ja korostaa, että tässä aivan poikkeuksellisessa tilanteessa tulee ensisijaisesti etsiä ratkaisuja, jotka turvaavat lapsen edun ja oikeuden erityiseen suojeluun, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen.**

¹⁷² LOS 3(1) artikla.

¹⁷³ Oikeuskanslerin vastaus useisiin kanteluihin 09.10.2019.

https://www.okv.fi/media/filer_public/83/3e/833e7e8c-340d-48d8-b393-f976fe41f067/okv_998_1_2019_jne.pdf (haettu 28.4.2020).

”Lapsen etu muodostuu eri oikeuksien tasapainosta.”

Lapsiasiavaltuutetun toiminta 2019

Arvioi lapsen oikeuksien toteutumista

Lausunnot (32 kpl)

27.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle; Luonnos Suomen perusraportiksi YK:n sopimusvalvontaelimille	1.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto Kansalliselle audiovisuaaliselle instituutille luonnoksesta ”Medialukutaito Suomessa. Kansalliset mediakasvatustlinjaukset”
22.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle; Euroopan neuvosto; Lanzaroten sopimus; Lanzarote-komitean kysely suositusten täytäntöönpanosta	28.10.2019	Lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle Mielenterveysstrategian luonnoksesta (”Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma 2020–2030”)
21.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi varhaiskasvatuslain ja lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta HE 34/2019 vp	24.10.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle Against Hate -hankkeen suosituksesta viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön
14.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle; Yhdistyneet Kansakunnat; Lasten myyntiä, lapsiprotituutiota ja lapsipornografiaa koskevan valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpano; Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin laatiminen	22.10.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle perhevapaaudistuksen valmisteluun
14.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta HE 71/2019 vp	3.10.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle kansalaisaloitteesta tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi (julkinen kuuleminen 3.10.2019); KAA 1/2019 vp
14.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan tarkastusvaliokunnalle hallituksen vuosikertomuksesta 2018 (K 13/2019 vp) ja Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomuksesta eduskunnalle valtion vuoden 2018 tilinpäätöksen ja hallituksen vuosikertomuksen tarkastuksesta (K 3/2019 vp)	30.9.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sisäministeriölle Pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmaluonnoksesta
4.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020; HE 29/2019 vp	25.9.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto Pohjoismaiden neuvoston valtuuskunnalle jäsen ehdotuksesta itsemurhien ehkäisemiseksi Pohjoismaissa
4.11.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta Valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi 2020–2023	20.9.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle; YK:n Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälinen yleissopimuksen Suomen seitsemännen määräaikaisraportin laatimista varten
		18.9.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto ulkoministeriölle YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen Suomen seitsemännen määräaikaisraportin laatimista varten
		30.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtiovarainministeriölle avoimen hallinnon 4. toimintaohjelman luonnoksesta

14.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle varhaiskasvatuslain ja lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta	21.1.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan työ-elämä- ja tasa-arvovaliokunnalle tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2018
8.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi sairausvakuutuslain ja eräiden muiden lakien muuttamiseksi	16.1.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esityksestä eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta (HE 237/2018 vp)
6.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle lasten osallistumisoikeuksien tilannekuvauksen luonnoksesta	2.12.2019	Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki
6.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi lastensuojelulain muuttamisesta ja laiksi lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta	14.11.2019	HE 71/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta, sosiaali- ja terveysvaliokunta
24.6.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitysluonnoksesta laiksi sosiaali- ja terveysministeriölle Genomikeskuksesta ja genomitietojen käsittelyn edellytyksistä	14.11.2019	K 3/2019 vp Hallituksen vuosikertomus 2018, K 13/2019 vp Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle valtion vuoden 2018 tilinpäätöksen ja hallituksen vuosikertomuksen tarkastuksesta, tarkastusvaliokunta
31.5.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle Oikeushallintovirastaselvityksestä	22.10.2019	Perhevapaa uudistus, sosiaali- ja terveysministeriö
31.5.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtion juhlarahautakunnalle valtion juhlarahakilpailuun	10.6.2019	Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä, sosiaali- ja terveysministeriö
16.5.2019	Lapsiasiavaltuutetun muistio hallitusneuvotteluiden Turvallinen oikeusvaltio Suomi -työryhmälle	17.5.2019	Hallitusneuvottelut, Sosiaaliturvan uudistamisen neuvotteluryhmä
12.4.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto Opetushallitukselle lukion opetussuunnitelman perusteista	16.5.2019	Hallitusneuvottelut, Osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden neuvotteluryhmä
3.4.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston kudosasetukseksi	5.12.2019	(Svenska) Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter och den nationella barnskyddslagen skall man hjälpa barnen som finns i Syrien
15.2.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi liputuksesta Suomen lipulla annetun asetuksen muuttamiseksi	5.12.2019	Syyriassa olevia lapsia on autettava YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lastensuojelulain nojalla
23.1.2019	Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan tarkastusvaliokunnalle hallituksen vuosikertomuksesta 2017	6.8.2019	Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä Suomen kunnille lasten koulumatkoista

Suulliset kuulemiset (7 kpl)

29.5.2019	Lapsen oikeudet on huomioitava sukupuolen vahvistamista koskevassa lainvalmistelussa	15.2.2019	Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä opetus- ja kulttuuriministeriölle ja työ- ja elinkeinoministeriölle: Työelämään tutustumisjaksojen kehittämistarve kouluissa
26.4.2019	Lapsiasiavaltuutettu: ”Parisuhteiden tuki hallitusohjelman kärkeen – avioerot laskuun”	14.2.2019	Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä: Lasten koulumatkojen pysäkkipaikat
23.4.2019	Lapsiasiavaltuutetun aloite ulkoministeriölle kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kansallisen raportointimenettelyn kehittämisestä	5.2.2019	Lapsiasiavaltuutetun aloite Lapsen oikeuksien komitealle yleiskommentin laatimiseksi lapsuudentutkimuksen menetelmistä
28.2.2019	Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä; Lasten ihmissuhde- ja seksuaalikasvatuksen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa	11.1.2019	Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä; Aloite lasten (oppilaiden) näkemysten kartoittamiseksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden toimivuudesta

Seuraa, tuottaa ja välittää tietoa lapsen oikeuksista

Lapsibarometri

Lapsibarometri-tutkimuksen tavoitteena on tuottaa säännöllisesti tietoa suomalaisten 6-vuotiaiden lasten hyvinvoinnista. Tutkimuksessa kerätään lasten omaa kokemustietoa heidän arjestaan ja elämästään. Tutkimus on tähän mennessä toteutettu kaksi kertaa, vuosina 2016 ja 2018. Seuraavan kerran Lapsibarometri julkaistaan marraskuussa 2020. Vuonna 2019 aloitettiin uuden barometrin valmistelu. Tutkimus päätettiin toteuttaa puhelinhaastatteluina ja aineistonkeruun toteuttajaksi valittiin Taloustutkimus Oy. Marraskuussa 2019 järjestettiin osana Lapsit valtaavat valtioneuvoston -tapahtumaa esikouluikäisille lapsille työpaja, jossa pohdittiin, millainen on lapselle hyvä elämä. Työpajan tuotoksia hyödynnettiin Lapsibarometrin kyselylomakkeen valmistelussa. Tutkimuksen suunnittelu ja valmistelu jatkui alkuvuodesta 2020.

Nuoret neuvonantajat (3 kpl)

Nuoret Neuvonantajat on toimintamalli, jossa lapsiasiavaltuutettu ja toimiston erikoistutkija vierailevat säännöllisesti erilaisien lasten ja nuorten ryhmien luona keräämässä tietoa heidän kokemuksistaan ja käsityksistään tietystä ennakoon päätetystä teemasta. Vierailut sovitaan ennakoon lasten ja nuorten tai toimintaa organisoivien aikuisten kanssa. Keskeinen periaate toimintamallissa on vierailuilla käytävien keskustelujen lapsi- ja nuorilähtöisyys. Se tarkoittaa sitä, että lapsille ja nuorille annetaan tilaa ja aikaa kertoa ajatuksistaan heille tutussa ympäristössä, eivätkä aikuiset ohjaa liikaa keskustelun kulkua. Tapaamisten sisällöt analysoidaan ja niitä hyödynnetään lapsiasiavaltuutetun

toimiston julkaisemissa selvityksissä ja vaikuttamistoiminnassa. Vuonna 2019 järjestettiin kolme Nuoret Neuvonantajat -tapaamista: maahanmuuttajataustaisten tyttöjen tapaaminen, 5-6-vuotiaiden lasten tapaaminen Tapiolan päiväkodissa Jyväskylässä sekä yläkoululaisten tapaaminen Karstulan yläkoulussa. Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen tapaamisessa tammi-kuussa 2019 Turussa Tyttöjen talolla paikalla oli 16 tyttöä, jotka olivat iältään 10-16-vuotiaita. Tytöt kertoivat kohtaavansa kiusaamista ja suoranaista rasismia arjessaan. He kertoivat kaipaavansa joskus enemmän tukea vanhemmiltaan erityisesti ammatinvalinnan suhteen. Toisinaan vanhemmat ovat liiankin suojelevia. Tytöt toivoivat enemmän toimintaa ja harrastusmahdollisuuksia, sillä talvisin tytöillä on tapana vetäytyä sisätiloihin. Tulevaisuudelta tytöt kertoivat toivovansa menestystä, onnellisuutta ja kykyä elättää itsensä. Tapiolan päiväkodissa ja Karstulan yläkoulussa tapaamisten aiheena oli maapallon tulevaisuus. Lapsia ja nuoria pyydettiin pohtimaan, millainen on lapselle tai nuorelle hyvä ympäristö. Pienet päiväkotikäiset lapset tuottivat teemaan liittyen piirroksia. Yläkoululaisia pyydettiin myös kertomaan ajatuksiaan maapallon tulevaisuudesta ja vaikuttamisen keinoista. Tapiolan päiväkodissa tapaamiseen osallistui 13 lasta ja Karstulan yläkoulussa 32 oppilasta. Vuoden 2020 alussa järjestettiin samaan teemaan liittyen vaikuttamistoiminnassa olevien nuorten tapaaminen Kannonkoskella. Tapaamisten sisällöistä tehty analyysi tulee osaksi vuoden 2020 syksyllä julkaistavaa lapsiasiavaltuutetun toimiston selvitystä, joka koskee lapsen oikeuksia ja maapallon tulevaisuutta.

Lasten ja nuorten kohtaamiset (6 kpl)

5.12.2019	Pääministerin itsenäisyysvastaanotto lapsille, Helsinki	20.11.2019	Hyvä elämä, Espoon Lintulaakson koulun esi-kouluryhmä, Lapset valtaavat valtioneuvoston, Helsinki
28.11.2019	Ajankohtaiset asiat, Övernäs, Strandnäs och Ytternäs skolan oppilaita, Maarianhamina	7.11.2019	Ajankohtaiset asiat, Nuorten Ystävät ry:n Pohjo-lakodin nuoria, Helsinki
21.11.2019	Lapsen oikeudet, kolme esikouluryhmää, Maunulan päiväkot, Helsinki	3.10.2019	Ajankohtaiset asiat, Tampereen nuorisovaltuus-ton jäseniä, Tampere

Tutkimukset, selvitykset ja kirjoitukset (9 kpl)

Vuoden 2019 alussa julkaistiin selvitys työelämään tutustumis-jaksojen toteuttamisesta kouluissa. ”Pitäisi ajatella koulutyön te-kemistä ihan eri tavalla” -nimisen selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa, miten TET-jaksot toteutetaan kouluissa ja millaisia nä-kemyksiä opettajilla ja kokemuksista oppilailla on TET-jaksoista. Selvitys kohdistui Keski-Suomen ylä- ja yhtenäiskouluihin sekä yhteen helsinkiläiseen kouluun ja siinä kerättiin näkemyksiä ja kokemuksia yhteensä 29 opettajalta ja 66 oppilaalta. Selvitys osoit-ti, että TET-jaksot ovat monille yläkoulun oppilaille myönteinen kokemus. Jaksoilla oppilaiden on mahdollista saada motivoivia kokemuksia työelämästä ja tukea omiin ammattivalintoihin. Sel-vityksen mukaan on kuitenkin joukko oppilaita, jotka eivät koe TET-jaksoista olevan hyötyä. Noin kolmasosa yhdeksännen luo-kan oppilaista kuvasi jaksoja koskevia kokemuksiaan kielteisesti. Oppilaiden kielteiset kokemukset liittyivät yksipuolisiin tai liian rankkoihin työtehtäviin tai harjoittelupaikan huonoon ilmapii-riin. Joidenkin kohdalla kyse oli siitä, että harjoittelupaikka ei ollut oman kiinnostuksen mukainen. Tulokset antavat aihetta monille pohdinnoille erityisesti oppilaiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Tuukkanen, Terhi (2019) ”Pitäisi ajatella koulutyön tekemistä ihan eri tavalla”: Selvitys työelämään tutustumisjaksojen toteut-tamisesta kouluissa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu- ja 1/2019. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. http://lapsi-asia.fi/wp-content/uploads/2019/02/LA_TETraportti_0119-3.pdf

Kääriälä, Antti & Haapakorva, Pasi & Pekkarinen, Elina & Sund, Reijo (2019) From care to education and work? Education and emp-loyment trajectories in early adulthood by children in out-of-home care. Child Abuse & Neglect: doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104144

Pekkarinen, Elina (2019) Lapsen oikeus harrastaa. Nuorisoseu-ralehti 4/2019. https://issuu.com/nuorisoseurat/docs/ns_nuo-risoseuralehti_4_2019

Pekkarinen, Elina (2019) Lapsistrategian juoksuaskeleet. Kun-ta-lehti 5/2019. https://kuntalehti.fi/uutiset/sote/elina-pekkari-sen-kolumni-lapsistrategian-juoksuaskeleet/

Pekkarinen, Elina (2019) Yhteinen aika vanhempien kans-sa on lapsen oikeus. Jyväskylän vanhempainfoorumi ry:n ja Keski-Suomen LAPE-muutosohjelman kirjoitussarja. Keski-suomalainen 19.11.2019. https://www.ksml.fi/mielipide/mieli-pidekirjoitus/Yhteinen-aika-vanhempien-kanssa-on-lapsen-oi-keus/1469684

Hetemäki, Inka & Pekkarinen, Elina (2019) Eriarvoistuminen uhkaa lapsen oikeuksia. Vieraskynä-kirjoitus. Helsingin Sano-mat 18.11.2019. https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006312154.html

Tuukkanen, Terhi & Helander, Merike (2019) Miksi lapsitutki-mus ja lapsipolitiikka eivät kohtaa? Blogikirjoitus lapsiasia.fi-si-vulla 16.9.2019. http://blogi.lapsiasia.fi/

Kurttila, Tuomas (2019) Köyhyys kasvussa – vaikeat ajat edes-sä. Blogikirjoitus lapsiasia.fi-sivulla 8.1.2019. http://blogi.lapsi-asia.fi/

Kurttila, Tuomas (2019) Koulu on kansallinen kysymys – maam-me eheys uhattuna. Blogikirjoitus lapsiasia.fi-sivulla 6.1.2019. http://blogi.lapsiasia.fi/

Pyöreän pöydän keskustelut (4 kpl)

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti pyöreän pöydän keskuste-lun lapsuudentutkimuksen metodologiasta helmikuussa 2019. Keskustelun tarkoituksena oli tuoda esille erilaisia näkökul-mia lapsuudentutkimuksen metodologiaan ja sen haasteisiin ja kehittämiseen. Tilaisuuteen osallistui 15 henkilöä tutkimuk-sen kentältä, järjestöistä, valtiolta sekä yrityksistä. Keskustelus-sa nousi esille tarve saada yhtenäiset kansalliset laatukriteerit lapsia koskevalle tieteelliselle tutkimukselle ja tarve yhtenäis-tää menetelmiä myös lasten kuulemisessa esimerkiksi kunnalli-nessa päätöksenteossa lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä. Lapsuudentutkimukseen liittyvää osaamista pitäisi lisätä ja vir-kakunnan osaamista etenkin tutkimustiedon hyödyntämisessä ja tulkinnassa tulisi vahvistaa.

Helmikuussa 2019 lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti pyö-reän pöydän keskustelun myös koulujen työelämään tutustu-misjaksoihin liittyen. Tilaisuus toimi samalla aihetta koskevan selvityksen julkistamistilaisuutena. Keskusteluun osallistui 21 asiantuntijaa, jotka edustivat järjestöjä, valtionhallintoa ja tut-kimuksen kenttää. Keskustelussa todettiin, että TET-jaksojen toteuttamisessa on tehty paljon paikallista kehittämistä, mut-ta valtakunnallista ohjausta tai kehittämistä ei ole tehty. Valta-kunnallista kehittämistyötä varten tulisikin perustaa työryhmä, jota voisi koordinoida opetus- ja kulttuuriministeriö yhdessä Opetushallituksen ja työ- ja elinkeinoministeriön kanssa. Kes-kustelun johtopäätöksenä lapsiasiavaltuutettu lähetti tilaisuu-den jälkeen kyseisiin ministeriöihin kirjeen, jossa ehdotettiin tällaisen työryhmän perustamista. Lisäksi keskustelussa todet-tiin, että kansallisen kehittämistyön perustaksi tarvittaisiin li-sää tietoa TET-jaksojen toimivuudesta kansallisesti.

Huhtikuussa 2019 pyöreän pöydän keskustelun teemana oli koulukotien kehittäminen. Keskusteluun osallistui 23 henkilöä eri koulukodeista, järjestöistä, sosiaali- ja terveysministeriöstä, tutkimuksen kentältä sekä valvontaviranomaisista. Tilaisuuden tarkoituksena oli keskustella koulukotien merkityksestä, toimi-vuudesta ja kehittämisen mahdollisuuksista. Puheenvuoroissa koulukotien tavoitteiden pohtimista pidettiin tärkeänä: erityi-sesti sitä, mihin palveluntarpeeseen koulukotien halutaan vas-taavan. Keskustelussa tuotiin esille, että koulukodeissa on teh-ty vuosien mittaan hyvää kehittämistyötä, mutta kehitettävää on edelleen esimerkiksi henkilöstön koulutuksessa ja jälkihuol-lossa. Valvonta tuli esille monissa puheenvuoroissa ja sen kat-sottiin olevan riittämätöntä. Ylipäätään todettiin, että yhteinen tahtotila koulukotien työn kehittämiseksi on olemassa, mutta nyt pitäisi alkaa toimiin. Työtä pitäisi tehdä yhdessä, jotta kou-lukotien välille ei syntyisi liian isoja eroja. Koulukoteja koske-vassa kehittämistyössä tutkimustiedon tulisi olla lähtökohtana.

Huhtikuussa 2019 lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti myös häirintää ja hyväksikäyttöä lasten ja nuorten harrastustoimin-nassa käsittelevän pyöreän pöydän keskustelun. Tilaisuuden

tarkoituksena oli lisätä tietoa, vaihtaa mielipiteitä ja hyviä käy-tänteitä sekä saada aikaiseksi ratkaisuja aihetta koskeviin on-gelmiin. Tilaisuuteen osallistui 20 henkilöä valtionhallinnosta, järjestöistä, kolmannen sektorin organisaatioista sekä tutki-muksen kentältä. Keskustelussa todettiin, että lasten kokema häirintä on Suomessa yleistä, mutta tutkimustieto lasten ja nuorten kokemasta häirinnästä ja hyväksikäytöstä harrastus-toiminnassa ei ole kattavaa. Keskustelussa peräänkuulutettiin harrastustoimintaan toimintaohjeita siihen, miten häirintään ja hyväksikäyttöön voisi puuttua ja miten sitä voisi ennaltaeh-käistä. Lisäksi tilaisuudessa nostettiin esille turvataitojen ope-tuksen merkitys.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommen-tit (1 kpl)

LO komitea antoi yleiskommentin 24, joka käsittelee lapsen asemaa ja oikeuksia rikosoikeusjärjestelmässä. Lapsiasiaval-tuutettu teetti yleiskommentista epävirallisen käännöksen, jo-ka julkaistiin marraskuussa 2019. Kääntäjänä toimi Anne Holo-painen, Kielikosmos.

Lapsen oikeuksien koulutus (1 kpl)

Lapsiasiavaltuutetun toimisto järjesti lapsen oikeuksien koulu-tuksen syyskuussa 2019 yhteistyössä Etelä-Suomen aluehallin-toviraston kanssa. Koulutuksessa esiteltiin lapsen oikeuksien sopimusta ja lapsivaikutusten arviointia sekä lasten osallisuu-den periaatteita ja lapsia koskevan tutkimustiedon hyödyntä-mistä. Tilaisuudessa kuultiin myös käytännön esimerkki lapsi-vaikutusten arvioinnista sote-palveluissa Keski-Pohjanmaalla, sosiaalihuollon valvonnan näkökulma lapsen oikeuksiin sekä lapsen oikeuksien valvonnasta oikeusasiamiehen toiminnassa. Helsingissä pidettyyn koulutukseen ilmoittautui 159 henkilöä, joista kaikki eivät olleet koulutuksessa paikalla. Osa ilmoittautu-neista osallistui koulutukseen etäyhteyden kautta. Palautekyse-lyyn saatiin 16 vastausta, jotka olivat pääosin myönteisiä. Osal-listujista 13 ilmoitti, että koulutus vastasi ennakko-odotuksiin hyvin tai erittäin hyvin ja he suosittelisivat koulutusta kollegoil-leen. Jatkossakin koulutusta järjestetään säännöllisesti yhteis-työssä aluehallintovirastojen kanssa.

Kansalaisyhteydenotot (615 kpl)

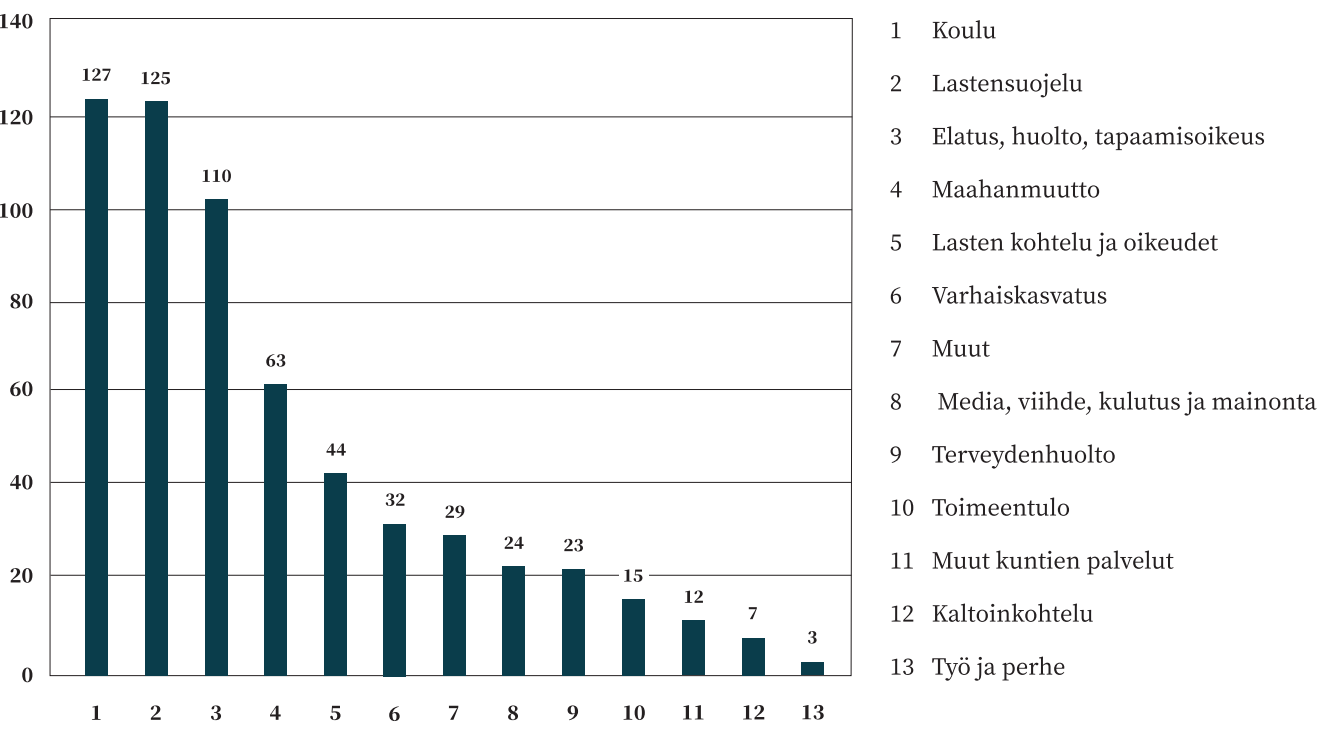
Lapsiasiavaltuutetulla ei ole toimivaltaa ottaa kantaa yksittäisten lasten ja perheiden asioihin eikä valtuutettu voi käsitellä kante-luita tai valituksia. Toimistoon saapuu kuitenkin vuosittain sato-ja yhteydenottoja sekä yksittäisten lasten ja nuorten asioissa että myös yleisemmin lapsia ja nuoria koskevista yhteiskunnallisista

epäkohdista. Kansalaisyhteydenotot ovatkin yksi tapa saada tietoa ruohonjuuritason ilmiöistä ja lasten ja nuorten asemasta. Vuonna 2019 lapsiasiavaltuutetulle saapui yhteensä 615 yhteydenottoa. Lähes puolet kaikista yhteydenottajista oli lapsen vanhempia, mutta myös isovanhemmat ottivat usein (10 %) yhteyttä lapsenlapsensa asiassa. Kuusi alaikäistä oli yhteydessä lapsiasiavaltuutettuun omassa asiassaan. Eniten otettiin yh-

teyttä sähköpostitse (70 %). Koska lapsiasiavaltuutetulla ei ole toimivaltaa ottaa kantaa yksittäisiin asioihin tai arvioida muiden viranomaisten toimintaa tai niiden tekemiä päätöksiä, yhteydenottoihin vastattiin ennen kaikkea yleisellä tasolla. Yhteydenottajille kerrottiin kysymyksen osalta toimivaltaisista viranomaistahoista ja muista palveluista, ja heitä ohjattiin ottamaan yhteyttä asianmukaiseen toimijaan.

Saapuneet yhteydenotot kirjattiin niiden pääasiallisen aihepiirin mukaan.

Kuvio 3. Kansalaisyhteydenotot lapsiasiavaltuutetun toimistossa aiheittain vuonna 2019.

Siinä missä yhteydenotot ovat aiempina vuosina koskeneet useimmiten joko lastensuojelua tai lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta, vuonna 2019 koulutoimeen liittyvät kysymykset nousivat suurimmaksi yksittäiseksi yhteydenottojen aiheeksi. Yleisin yhteydenottaja kouluun liittyvissä yhteydenotoissa oli vanhempi, joka pyysi neuvoa tai konkreettista apua kunnan tekemään päätökseen lapsen koulukuljetuksesta. Toiseksi useimmin yhteydenotossa toivottiin apua tai neuvoa kouluverkoston liittyvissä kysymyksissä, jotta yhteydenottajan kunnassa ei lakkautettaisi kouluja, ja myös koulujen sisäilmaongelmat ja koulukiusaaminen nousivat usein esiin.

Lastensuojelua sekä elatusta, huoltoaja tapaamisoikeutta koskevilla yhteydenotoissa painottuivat ennen kaikkea yhteydenpidon tai tapaamisoikeuden toteutuminen sekä sosiaalitoimen ja tuomioistuineläitöksen toiminta. Loppuvuodesta voimaan tullut lapsenhuoltolain uudistus oli myös aiheena erityisesti syksyllä saapuneissa yhteydenotoissa, ja lapsen osallisuuden toteuttaminen nousi esiin aiempaa enemmän. Maahanmuutto, media, mainonta sekä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yksityinen palvelutuotanto tuotiin myös esille useissa yhteydenotoissa.

Verkostoi ja rakentaa yhteyksiä eri toimijoiden välille

Lapsiasianeuvottelukunta

Lapsiasiavaltuutetun tukena toimii lain nojalla lapsiasianeuvottelukunta, joka nimitetään kulloinkin viiden vuoden kaudeksi. Nykyinen neuvottelukunta sai nimityksensä 1.12.2019 ja jatkaa työskentelyään 30.11.2024 saakka. Neuvottelukunta toimii lapsiasiavaltuutetun apuna lasten aseman ja oikeuksien sekä niitä koskevan viranomaisten yhteistyön edistämisessä, ja sen jäsenet edustavat monipuolisesti eri ammatti- ja hallinnonaloja, alue- ja paikallistasoa sekä järjestökenttää.¹⁷⁴

Lapsiasianeuvottelukunnan kokoonpano (henkilökohtaiset varajäsenet suluissa)

Puheenjohtaja:
Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen

Varapuheenjohtaja:
Erikoistutkija Terhi Tuukkanen, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Jäsenet:
Sosiaalineuvos Marjo Malja, sosiaali- ja terveysministeriö (Erytisasiantuntija Janne Savolainen, työ- ja elinkeinoministeriö)

Johtaja Henni Axelin, opetus- ja kulttuuriministeriö (Yliarkkitehti Antti Autio, ympäristöministeriö)

Lainsäädäntösihteeri Katja Kuuppelomäki, ulkoministeriö (Poliisitarkastaja Miia Lehtinen, sisäministeriö)

Neuvotteleva virkamies Markku Mölläri, valtiovarainministeriö (Kehitysjohtaja Tiina Ristikari, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö ITLA)

Lainsäädäntöneuvos Outi Kemppainen, oikeusministeriö (Ohjelmaneuvos Sirpa Kekkonen, valtioneuvoston kanslia)

Opetusneuvos Kati Costiander, Opetushallitus (Johtaja Anja Peltonen, Kilpailu- ja kuluttajavirasto)

Johtava asiantuntija Jukka Mäkelä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (Lakiyksikön päällikkö Mia Helle, Kansaneläkelaitos)

Ylijohtaja Mikael Luukanen, Lounais-Suomen aluehallintovirasto (Erytisasiantuntija Lauri Palsa, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti)

Poliisitarkastaja Pekka Heikkinen, Poliisihallitus (Johtaja Tirs Forssell, Maahanmuuttovirasto)

Johtaja Harri Peltoniemi, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Tutkimusprofessori Kristiina Huttunen, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus)

Toiminnanjohtaja Hanna Heinonen, Lastensuojelun Keskusliitto ry (Hallituksen jäsen Katri Malmi, Suomen nuorisolan kattojärjestö Allianssi ry)

Johtava asiantuntija Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry (Tutkijatohtori Antti Malinen, Lapsuudentutkimuksen seura ry)

Hallituksen jäsen Elias Vartio, Vammaisfoorumi ry (Sihteeri Peter Csonka, Lastenlääkäriyhdistys ry)

Johtaja Mirella Huttunen, Suomen UNICEF (Kehittämispäällikkö Jarkko Lahtinen, Kuntaliitto)

Pysyvät asiantuntijajäsenet

Kasvatus- ja perheasioiden johtaja Jarmo Kokkonen, Kirkkohallitus

Esittelijäneuvos Kirsti Kurki-Suonio, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Pääsihteeri Johanna Laisaari, kansallinen lapsistrategia

Professori emeritus Jouni Välijärvi

Toimiston asiantuntijajäsenyydet (11 kpl)

FGM:n (tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen) vastainen verkosto

Ihmisoikeusvaltuuskunta, Ihmisoikeuskeskus

Kouluterveyskyselyn asiantuntijaryhmä, THL

Lapsen oikeuksien tunnustuspalkinnon työryhmä, Suomen Unicef

¹⁷⁴ Ks. tiedote ja kokoonpano <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/2019-8/uusi-lapsiasianeuvottelukunta-asetettu/> (haettu 18.2.2020).

Lapsen oikeuksien viestinnän kansallinen verkosto ja verkoston ohjausryhmä	
Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman ohjausryhmä (asiantuntijajäsen)	
Lastenasiaintalo (Barnahus Finland) -hankkeen ohjausryhmä (THL)	
Lastensuojelun Keskusliiton neuvottelukunnat	
Oikeusministeriön lasten osallistumisoikeuksien edistämisen arviointityökalun pilotointihankkeen ohjausryhmä	
Oikeusministeriön virastoyhteistyöverkostot	
Väkivallaton lapsuus -toimeenpanon ohjausryhmä (THL)	

Esiintymiset (55 kpl)

19.12.2019	HUS psykiatrian sosiaalityöntekijöiden strategiapäivä, Helsinki
13.12.2019	KIdMove -hankkeen seminaari, Metropolia amk, Helsinki
10.12.2019	Lapsioikeusjuristien vuosiseminaari, Helsinki
9.12.2019	Lapin alueelliset nuorisotyön päivät, Rovaniemi
4.12.2019	Uuden lastensairaalan klinikkakokoussarja, Helsinki
3.12.2019	Keski-Suomen sairaanhoitopiirin ammattilaisten seminaari, Jyväskylä
28.11.2019	Lapsiperheköyhyys metropolialueella -seminaari, Pääkaupunkiseudun Praksis, Helsinki
27.11.2019	Stop the backlash – stop domestic violence -conference, Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki
27.11.2019	Mannerheimin Lastensuojeluliiton liittokokous, Helsinki
26.11.2019	Supporting non-violent and prticipatory childhoods -konferenssi, EU-puheenjohtajakausi, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki
25.11.2019	Nuorten Ystävät ry. seminaari, kirjoitettu puhe, Oulu
20.11.2019	IV Eroseminaari, Jyväskylä

19.11.2019	ÄÄNI19 Lapsen oikeuksien foorumi, Hämeenlinna
15.11.2019	Paneeli System Crasher -elokuvasta, Helsingin, Espoon ja Vantaan kaupungit, Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki
9.11.2019	Lapsen oikeudet -tapahtuma, Oiva-hanke, Jyväskylä
8.11.2019	Rikos- ja riita-asioiden sovittelun henkilöstön kehittämispäivät, Vantaa
7.11.2019	Silmu -tukea nuoreen vanhemmuuteen -toiminnan seminaari, Loisto Setlementti, Helsinki
4.11.2019	Lasten terveyskäräjät, SOSTE ry., Helsinki
2.11.2019	Stydi ry. 10-vuotisjuhla, Helsinki

1.11.2019	Ministerien Pyöreä pöytä nuorille ilmastoasioista, Helsinki
30.10.2019	Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnan neuvottelupäivät, Tampere
29.10.2019	Senaatti-kiinteistöjen assistentit, Jyväskylä
28.10.2019	Ihmisen kohtaamisen teologiaa -seminaari, Fides Ostiensis, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu
28.10.2019	Duodecim & Sitra SOTE-akatemia, Kuopio
25.10.2019	Nuorten ääni maakunnissa -seminaari, Nuorten Suomi ry, Jyväskylä
24.10.2019	Eduskunnan lasten puolesta -ryhmä, Helsinki
24.10.2019	Lastensuojelun Keskusliiton neuvottelukuntien seminaari, Helsinki
10.10.2019	Keski-Suomen nuorisotyöpäivät, Laukaa
8.10.2019	Lounais-Suomen kasvu- ja oppimisyhteisöjen turvallisuusfoorumi, Pori
7.10.2019	Lapsuudenaikaiset haitalliset kokemukset (ACE) -konferenssi, Espoo
5.10.2019	Seurakuntien lapsiasiahenkilöiden seminaari, Seinäjoki

3.10.2019	Iltatilaisuus vanhemmille, Tampereen kaupunki, Tampere
2.10.2019	Valtakunnalliset lastensuojelupäivät, Tampere
12.9.2019	HUS lastenpsykiatrien, professoreiden, ylilääkärrien ja ylihoitajien valtakunnalliset neuvottelupäivät, Helsinki
5.9.2019	Romaniasiain neuvottelukuntien valtakunnalliset neuvottelupäivät, Oulu
30.8.2019	Valtakunnalliset kuraattoripäivät, Turku
15.8.2019	Setlementtiliiton valtakunnalliset lapsi- ja nuorisotyön neuvottelupäivät, Joensuu
19.7.2019	Pelastakaa lapset ry:n paneeli digitaalisesta mediasta, Pori
18.7.2019	Monimuotoiset perheet -verkoston tilaisuus työn ja perhe-elämän yhteensovittamisesta, Pori
17.7.2019	Familia ry. Cultura Säätiön paneeli monikielisyydestä, Pori
17.7.2019	Piispan iltahetki, Pori
16.7.2019	Suomen Kuntaliiton, Valteri -oppimis- ja ohjauskeskuksen & Suomen Vanhempainliiton paneeli koulusta, Pori
15.7.2019	Nuori kirkko ry. & Porin kaupunki paneeli osallisuudesta, Pori
14.6.2019	Eurocohort-seminaari, Helsinki
14.6.2019	Päihteitä käyttävien äitien palveluiden nykytila -kokous, Helsinki
3.6.2019	Lastensuojelun kesäpäivät, Kemi
25.5.2019	Unicefin paneeli ilmastokysymyksistä, Maailma kylässä, Helsinki
17.5.2019	Mielenterveysstrategian valmistelun kuulemistilaisuus, Helsinki
17.5.2019	Ministeriöiden välinen työryhmä, Helsinki
17.5.2019	Hyvinvointioikeuden päivät, Tampere

16.5.2019	Pelastakaa lapset 100-vuotistilaisuus, Helsinki
9.5.2019	Ohjauksen päivät, Opetushallitus, Helsinki
4.3.2019	Jyväskylän kaupungin kotoutumispalvelujen tilaisuus, Jyväskylä
31.1.2019	Ahmonyläkoulu, Siilinjärvi
23.1.2019	Lasten osallistumisoikeudet ja niiden edistäminen Suomessa -seminaari, oikeusministeriö, Helsinki

Videositykset (12 kpl)

	Auta lasta ry:n 50-vuotisjuhlatilaisuus
	ENOC 30-vuotisjuhlan tervehdys Suomesta
	Haukkalan säätiön seminaari
	Kehitysvammaisten palvelusäätiön seminaari
	Lapsen oikeudet ja reformit, LAPE-akatemia
	Lapsen oikeuksien seminaari, Turun yliopisto
	Lapsen oikeuksien viikon aamunavaus kouluille
	Moniammatillisen opintokokonaisuuden luento, Turun yliopisto
	Oiva-opintojakson seminaari, Jyväskylän yliopisto
	Pesäpuu ry:n 20-vuotisjuhlakiertue
	Vauva-Suomi ry:n pienlähettiläsvideo
	Viola Väkivallasta vapaaksi ry:n seminaari

Sidosryhmätapaamiset (48 kpl)

16.12.2019	Lastensuojelun asiakaslasten isoäitien, lakimiesten ja sosiaalityöntekijöiden ryhmä, Helsinki
10.12.2019	Monimuotoiset perheet -verkosto, Helsinki
29.11.2019	Pelastakaa Lapset ry., Ahvenanmaa, Maarianhamina
28.11.2019	Ahvenanmaan maakunnan hallitus, Maarianhamina
28.11.2019	Ahvenanmaan tilastotoimisto ÅSUB, Maarianhamina
13.11.2019	Pelastakaa Lapset ry, Jyväskylä
8.11.2019	Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI, Helsinki
7.11.2019	Väestöliitto ry., Helsinki

4.11.2019	Suomen Vanhempainliitto ry., Helsinki	7.7.2019	Pääministeri Antti Rinne, Helsinki
25.10.2019	Etuusyksikkö, Sosiaaliturva- ja vakuutusosasto, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki	5.7.2019	Sisäministerin erityisavustaja Emilia Laaksonen, Helsinki
24.10.2019	Lapsiystävällinen kunta -ohjelma, Suomen UNICEF ry., Helsinki	28.6.2019	Ulkoministeri Pekka Haavisto, puhelu
18.10.2019	Kokoomuksen puheenjohtaja Petteri Orpo, Helsinki	26.6.2019	Imetyksen tuki ry., Helsinki
7.10.2019	Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Helsinki	26.6.2019	Hyvinvointialan HALI ry., Helsinki
4.10.2019	Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere	14.6.2019	Suomen UNICEF ry., Helsinki
30.9.2019	Opetusalan ammattijärjestö OAJ, Helsinki	14.6.2019	Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Helsinki
16.9.2019	Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry., Helsinki	10.6.2019	Nuorisotutkimusseura & Turun yliopisto, Jyväskylä
30.9.2019	Ankkuri ry., Jyväskylä	10.6.2019	Nuorten Suomi ry, Jyväskylä
2.9.2019	ITLA, Helsinki	7.6.2019	Lapuan piispa Simo Peura, Jyväskylä
29.8.2019	Pienperheyhdistys ry., Helsinki	29.5.2019	Toimitusministeristön sisäministeri Kai Mykkänen, Helsinki
28.8.2019	Vammaisten ihmisoikeuskomitea, Helsinki	19.3.2019	Tiitus Group Oy, Jyväskylä/Helsinki
28.8.2019	Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Helsinki	12.3.2019	Alko, Jyväskylä
26.8.2019	HUS lasten ja nuorten toimiala, Helsinki	5.3.2019	Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki
23.8.2019	Tasavallan presidentti Sauli Niinistö, Helsinki	22.2.2019	Sisäministeriö, Jyväskylä/Helsinki
20.8.2019	Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki	19.2.2019	Nuorten Suomi ry, Jyväskylä
19.8.2019	Selkokeskus ja Kehitysvammaliitto, Espoo	17.1.2019	Turun kaupunki, Turku
16.8.2019	Evangelisluterilaisen kirkon kasvatusasioiden johtajat, Kirkkohallitus, Helsinki		
13.8.2019	Pesäpuu ry., Jyväskylä		
12.8.2019	Adoptioperheet ry., Helsinki		
12.8.2019	Perhehoitoliitto, Helsinki		
9.8.2019	Parisuhdekeskus Kataja, Helsinki		
8.8.2019	Itä-Uudenmaan poliisilaitos, Vantaa		
22.7.2019	Jehovan todistajat, Vantaa		

Kansainväliset seminaarit ja sidosryhmätapaamiset (10 kpl)

27.11.2019	Senior Policy and Public Affairs Analyst, Simone Vibert, United Kingdom Children’s Commissioner’s Office, Helsinki
24.–27.9.2019	European Network of Ombudspersons for Children ENOC -konferenssi, Belfast, Iso-Britannia
23.–24.9.2019	Euroopan komission Lapsitakuu-ohjelma: Vammaiset lapset, Riika, Latvia
9.–10.9.2019	Euroopan komission Lapsitakuu-ohjelma: Laitoksissa olevat lapset, Bukarest, Romania
2.9.2019	Kiinan parlamentin lakivaliokunnan lastensuojeluryhmä, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki
27.–29.8.2019	”International Society for Child Indicators” -konferenssi, Tarto, Viro
22.–24.5.2019	Pohjoismaiden lapsiasiavaltuutettujen kokous, Reykjavik, Islanti
23.5.2019	Professori Guðný Björk Eydal, Islannin yliopisto, Reykjavik, Islanti
22.4.2019	Pietarin lapsiasiavaltuutettu Svetlana Agapitovan tapaaminen
14.–16.1.2019	ENOC:n hallitus, Strasbourg, Ranska

Lapsen oikeuksien viikko

Lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2019 järjestettiin Lapset valtaavat valtioneuvoston -tapahtuma, jossa lapsiasiavaltuutetun toimisto oli mukana. Tapahtumaan osallistui sata lasta ja nuorta eri puolilta Suomea ja peräti 14 ministeriä. Tilaisuudessa lapset ja nuoret osallistuivat kuuteen eri työpajaan, joissa valmisteltiin näkökulmia lasten istuntoon. Lapsiasiavaltuutetun toimiston järjestämässä työpajassa 6-vuotiaat esikoululaiset pohtivat, millainen on lapselle hyvä elämä. Työpajojen tulosten pohjalta valmisteltiin Lasten tahto -julistus, joka luovutettiin päivän päätteeksi oikeuskanslerille ja apulaisoikeusasiamiehelle. Julistuksen keskeisiä asioita oli esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjuminen sekä huolehtiminen lasten ja nuorten mielenterveydestä ja siitä, että sosiaalisessa mediassa ei kiusata ketään. Valtioneuvoston valtaus -tapahtuman järjesti Lapsen oikeuksien viestintäverkosto yhteistyössä Lastensuojelun Keskusliiton, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö ITLAN ja valtioneuvoston kanssa.

Lapsen oikeuksien ajankohtaispäivä järjestettiin 21.11.2019 teemalla ”Lapsibudjetointi lapsen oikeuksien edistämisen työkaluna”. Asiantuntijoille, säädösvalmistelijoille, virkamiehille ja päätöksentekijöille suunnatussa seminaarissa esiteltiin lap-

sibudjetoinnin perusteita ja käytännön esimerkkejä. Lisäksi lapsibudjetointiin liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita pohdittiin asiantuntijoiden dialogeissa. Tilaisuuden järjestivät lapsiasiavaltuutetun toimisto, valtiovarainministeriön Avoin hallinto -hanke sekä Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Paikan päällä Helsingissä oli joitakin kymmeniä osallistujia, joiden lisäksi tilaisuutta seurasi joukko aiheesta kiinnostuneita etäyhteyden kautta.

Lapsi mukaan töihin -päivä järjestettiin neljännen kerran lapsiasiavaltuutetun, Lastensuojelun Keskusliiton, työ- ja elinkeinoministeriön sekä työmarkkinajärjestöjen kanssa yhteistyössä perjantaina 22.11.2019. Päivä kasvatti jälleen suosiotaan ja kampanjasivujen kautta mukaan ilmoittautui 1106 työnantajaa. Päivästä on tullut monilla työpaikoilla odotettu tapahtuma, johon halutaan myös panostaa. Päivä herätti runsaasti keskustelua, kun eduskunta ilmoitti jättäytyvänsä päivästä pois 2019.

Pääministeri Antti Rinne kutsui jokaisesta kunnasta kaksi 10-vuotiaasta lasta Lasten itsenäisyyspäivän vastaanotolle 5.12.2019. Hulppeaan juhlaan saapui yli 500 lasta ympäri Suomea. Lapsiasiavaltuutettu osallistui tapahtuman järjestelyihin yhdes- sä valtioneuvoston ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa.

Vierailut (3 kpl)

26.7.2019 Pisara suurleiri, Nuori kirkko ry. & Kirkkohallituksen Kasvatus- ja perheasiat, Pieksämäki

3.10.2019 Tampereen lapsiasiamies ja Tampereen kaupunki, Tampere

21.10.2019 Pienryhmäkoti Puolenhehtaarin metsä, Arjessa Oy, Nummela

Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Henkilökunta

Lapsiasiavaltuutettu **Tuomas Kurttila** (30.4.2019 saakka)

Lapsiasiavaltuutettu **Elina Pekkarinen** (1.5.2019 alkaen)

Lakimies **Merike Helander** (opintovapaalla 1.1.–31.3. ja 1.9.2019 alkaen)

Ylitarkastaja **Anne Hujala** (poissa toistaiseksi)

Ylitarkastaja (vt.) **Sanna Koulu** (01.11.2019 alkaen)

Viestintäsuunnittelija (ma.) **Pia Pihlainen** (13.11.2019 alkaen)

Ylitarkastaja (vs.) **Anssi Pirttijärvi** (31.10.2019 asti)

Hallinnollinen avustaja **Pirkko-Liisa Rautio**

Lakimies (vs.) **Jaana Tervo** (1.9.2019 alkaen)

Erikoistutkija **Terhi Tuukkanen**

Viestintä

Lapsiasiavaltuutetun toimiston viestinnästä yhdessä henkilökunnan kanssa vastasi Mainostoimisto SST Oy ja 13.11.2019 alkaen viestintäsuunnittelija YTM Pia Pihlainen. Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on Facebook-sivu ja Twitter-tili ja joulukuussa 2019 avattiin Instagram-tili. Vuoden 2019 lopussa Facebook-sivulla oli 15 639 ja Twitter-tilillä 5847 seuraajaa. Lapsiasiavaltuutetun verkkosivujen (lapsiasia.fi) uudistaminen aloitettiin vuon-

na 2019. Lisäksi lapsiasiavaltuutetulla on lapsille tarkoitetut sivut (lastensivut.fi) sekä oma blogi (blogi.lapsiasia.fi). Lapsiasiavaltuutetun toimisto lähetti vuoden aikana kaksi uutiskirjettä tilaajilleen. Uutiskirjettä tilasi 337 henkilöä. Lapsiasiavaltuutettu on jäsen Lapsen oikeuksien kansallisessa viestintäverkostossa, joka ylläpitää lapsenoikeudet.fi -sivustoa. Verkostoa rahoittavat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Lastensuojelun Keskusliitto.

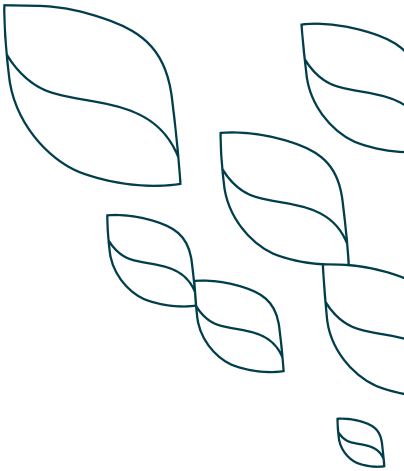
Hallinto ja talous

Siivouspalvelusta vastasi sekä Jyväskylässä että Helsingissä ISS Palvelut Oy.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston työterveyspalvelut tuotti Terveystalo Oy.

Lapsiasiavaltuutetun toimitilat olivat Jyväskylässä osoitteessa Vapaudenkatu 58 A, sivutoimipiste oli 31.8.2019 asti Helsingissä osoitteessa Ratapihantie 9.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston palkka- ja toimintamäärärahat sisältyivät valtion talousarviossa oikeusministeriön hallinnonalalle. Vuonna 2019 lapsiasiavaltuutetun toimintamenot olivat yhteensä 546 892 €. Käytettävissä olevasta määrärahasta (697 000 €) säästyi 150 108 €.

**”Lapsen
oikeuksien
asialla”**

